

מחברים

גליון רס"ה
פר' יוצא
תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

עמ' ט"ו
זכרת בחיים
לכתוב פטירה בעיתון אור לישרים

עמ' י"ט
עמ' כ"ג
מכתלי בית ההוראה

חדש בהיכל <<<

שו"ע מתיבתא חו"מ

שומר שחר אומנים שוכר (שג-שיט)

ספר הטור עם הערות וצינונים, עם ספר שולחן ערוך ונושאי כליו, בתוספת מדורי ביאור נרחבים והערות נחוצות, ועוד שלל רב של הוספות לתועלת הלומד. הביאור 'מתיבתא' ערוך בשפה ברורה ונוחה, קצות החושן עם מקורות והערות, נתיבות המשפט עם ביאור משולב לחלק ה'ביאורים' עם מקורות והערות, כשאליו נוספים: 'ליקוט ביאורים', ועוד מדורי ליקוט שונים ומגוונים, כשהכל ערוך ומוגה על פי דפוסים ישנים, במהדורה מהודרת ומאירת עיניים, לתועלת הלומדים.

ליקוטי מוהר"ן המבואר א (תורה א-י"ד)

ליקוטי מוהר"ן להרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א, במהדורה מבוארת בביאור משולב בתוך דבריו, ובתוספת הערות וצינונים, הטקסט כולו הוגה ע"פ דפו"י ונערך מחדש ונוקד בניקוד מלא, נוספו כותרות משנה לכל קטע, מפתחות המקורות ומפתחות עניינים. מבואות ופתיחות לכל תורה ופרקי תולדות לחיי רבינו. בתחילת כל כרך הובא הספר כצורת הדף המקובלת אצל הלומדים. כרך זה הוא על תורות א-י"ד מתוך ספרו של רבינו.

זכר הברית

זכר הברית לרבי אשר אנשיל גרינוואלד זצ"ל בעל נחלת שבעה. ספר מקיף על הלכות מילה, פריטה ודקדוקיה, הכולל גם חלק המציאות והרפואה שבה, והלכות פדיון הבן ובר מצוה הכולל גם ליקוט ממדרישי חז"ל בעניינים אלו. כל התפילות והברכות לאבי הבן, למוהל ולסנדק, ולכהן הפודה, ולאבי הבן שנפדה ולנפדה עצמו כשפודה עצמו כשהגדיל.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: מי כתב למי בימי השואה? מרחוב מגילה בית 7 דירה 4 באה"ב?

האור החיים הק': נדר אי צריך לבטא בשפתיו או סגי בלב? | עמ' ב' |

פניני אביר יעקב: עמ' ה' |

אקטואלי: נותן סכום כסף לזוג צעיר כדי לקבל הלואה מהוריו | עמ' ח' |

פנינים ואמרות

פנינים נחמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

לקח מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אע"ה

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשְּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מִרְאשֵׁיתוֹ וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא (כח, יא). הרמב"ן הביא מפרקי דר' אליעזר שלקח מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אע"ה.

ותמוה האיך הי' מותר לישן עליהם, אלא שהי' נהרס ולא ידע יעקב שהם מהמזבח, וחיידוש מי ומי יוכל להרוס מזבח כזה, יותר נראה דכמו שהי' פלא משמים שנתאחו ונעשו אבן אחת כן נסבב משמים שנהרס כדי שיישן הצדיק עליהם, שעל ידי שינת הצדיק הי' ד' נצב עליו ועל ידי זה המשיך השראת שכינתו יתב"ש על המזבח, וזהו עיקר פעולת מזבח כדאי' קרבן לשון קירוב.

(שפתי צדיק - להרה"ק רבי פנחס מנחם מפליץ היא"צ י' סלו - בפרשתנו)

'שולם' מוצב ארצה - אבל 'וראשו מגיע השמימה'...

סֵלֶם מְצַב אֶרֶצָה וְרֵאשׁוֹ מְגִיעַ הַשְּׁמַיִמָה (כח, יב).

בעיירת קעלם התגורר גביר ששמו הי' 'שולם', כל היתומים והאלמנות הפקידו אצלו מומן מפני חוסנו הכלכלי, למגיד מקעלם נודע, כי עסקיו של הגביר אינם לעילא ולעילא ובמוקדם או במאוחר הוא עתיד לפשוט את הרגל ולהפסיד מומון עניינים, אע"פ שהגביר לא גילה דבר על מצבו ונהג בגאווה כעשיר לכל דבר.

באותו שבוע קראו בתורה בפרשת ויצא, וכשפירש המגיד את הפסוק אמר בקול רם: דומה ש'סולם מוצב ארצה' - 'שולם' כבר הגיע עד הארץ, אך למרות זאת 'וראשו מגיע השמימה' עדיין הולך זקוף ראש. אנשי העיירה הבינו את הרמז והספיקו להוציא את כספם בזמן, אבל המגיד סבל על ידי כך סבל רב.

(נמלצו לחכי - בפרשתנו)

מדוע לא גילה יעקב שהולך לחרן

וַיִּשְׂא יַעֲקֹב רִגְלָיו וַיֵּלֶךְ אֶרְצָה בְּנֵי קָדֶם (כט, א). ובספר מנחת יהודה (ויצא ד"ה וילך) כתב דיש לדקדק דהיה צריך לומר וילך יעקב, ותו דהוה ליה למימר בהדיא וילך לחרן.

ו"ל דאליפז רדף אחריו להורגו עד שנתפטר עמו ונתן לו ממונו ועני חשוב כמת. וידוע מאמר חז"ל (ע"ז כ"ה ע"ב) דישאל וגוי ההולכים בדרך צריך ישראל לומר שהולך למרחוק מפני הסכנה שלא יהרוג אותו. ואתי שפיר שיעקב כשיצא מביתו ורצה

ללכת לדרכו, פחד פן יודע לעשו וירדוף אותו כשיודע שאלפז לא הרגו, לכן וישא יעקב רגליו ללכת במהרה, ומה עשה וילך ארצה בני קדם, כלומר כל מי ששאלו בדרך להיכן אתה הולך, לא היה אומר לו להדיא לחרן כי שמא ירגיש עשו, רק סתם ארצה בני קדם למרחוק. (זרע קודש - בפרשתנו)

הוארט של הרה"ק רבי מאיר מפרימשלאן שמרן הגרי"ז אמרו בעת רעוא דרעיון

וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא עַת הָאָסָף הַמְּקַנָּה הַשְּׂקוֹ הַצָּאן וְלָכֵן רְעוּ (כט, ז).

בימיו האחרונים של מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל עת סבל מיסורים נוראים, הביע לפניו אחד מבאי ביתו את רצונו לחזור על אימרה חסידית (הסדישער ווערטיל) בנסיון להעלות חיוך על פניו הקדושים של מרן זיע"ע.

הגרי"ז הסכים והלה אמר לו כי שמע מפי חסידים לפרש את הפסוק בפרשת ויצא כאשר יעקב אבינו הגיע לחרן ואמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו, ופירש דאמר יעקב אבינו ע"ה רבש"ע אע"פ שעדיין לא הגיע הזמן שתאסוף את צאן מרעיתך ויושעו בתשועת עולמים, אמנם רבש"ע השקו הצאן ולכו רעו ראה שגם בגלות הזה כל זמן שעוד לא אספת אותם תן להם חיים טובים ופרנסה כדי שיוכלו לילך בדרכיך ולהתחזק באהבתך גם בתוך הגלות המר.

מרן הגרי"ז זצ"ל אשר נמנם אז בעייפות מתוך יסוריו הקשים, שמע את הדבר ננער והגיב: לא, פירוש זה אינו ווערטל, ובודאי אדם גדול מאד אמרה...

בסעודה שלישית חזר מרן הגרי"ז זצ"ל על הדברים, ואמר שפירוש זה יש לו שורש בזוהר פ' ויצא שמבואר שם שיציאת יעקב מארץ ישראל מרמזת על גלות עם ישראל מארצו, והבאר מרמזת על מקור השפע. והעדרים הם הממונים להשפיע שפע טוב על העולם, וממילא זהו הפירוש הנכון של הפסוק.

ואכן התברר לאחר מכן, כי מימרא זו אמרה הרה"ק ר' מאיר"ל פרימישלאנער זצ"ל. (עובדות והנהגות - ח"ג עמ' טז)

עדים דוממים אבל נאמנים

עַד הַגָּל הַזֶּה וְעַד הַמִּצְבָּה (לא נב). יש להבין, מה יעשו שני עדים דוממים אלו - הגל והמצבה - אם יחליט אחד מכורתי הברית להפר את דבריו.

אך הנה מצינו כי אפילו הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו העמיד עדים דוממים על דבריו, כאשר נתן את הקשת בענן כאתלברית שכתר עם נח ובניו שלא להביא עוד

דבר האמונה:

אמונה מהפכת הדין לרחמים

כאשר האדם מתחזק באמונה ואף בעת צר ומצוק מבין ומאמין כי לטובה נעשה, זוכה מן השמיים שיתמתקו הדינים ויִרְאָה בחוש את החסדים שבעומק הדין וייהפכו עבורו לחסדים גלויים.

ולכן אמרו חז"ל לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד, כי עיקר ביטול הדין הוא כאשר מאמין ויודע כי בתוך ההסתר נמצא ה' יתברך ובכך ממתיק את הדינים, כמו שאומר ה"תולדות יעקב יוסף" (נה): ועל ידי שמחפש ומוצא צד זכות וטובה בדין שבא עליו, זוכה לגלות את ההסתר ולהמתיק את הדין בכוח החסד הגנוז תמיד בעומק הדין, וזהו סוד דברי האריז"ל (שער הכוונות ר"ה דרוש ז) שאין הדין נמתק אלא בשרשו, עד כאן לשון קודשו. ומכאן נשכיל שההולך בדרכי נחום איש גם זו ומוצא בתוך הרע היכן יש טוב, זוכה שמתבטל לו ההסתר ונעשה חסדים גלויים ומורגשים.

בביאור הדבר יש להמליץ על כך מהידוע בספרי קודש שכפי מה שמסתכל האדם על מאורעותיו כך נעשה מהם, והמאמין שכל הקורה עימו הוא לטובתו זוכה לראות כן במוחש. כמו שכתב השל"ה הקדוש (משפטים תורה אור אות ח) בשם המדרש, והבעל שם טוב היה חוזר ומוכיח את תלמידיו במאמר זה, בביאור הכתוב (תהילים קכא ה) 'ה' צִלְךָ'.

וזה לשון ה"קדושת לוי" המביא דבריו (לחנכה ועוד): כמעשים טובים שנעשים לְמַטָּה כמו כן מושכים השפע מלמעלה לְמַטָּה. וכמו ששמעתי מְהַבֵּעַל שם טוב על פסוק 'ה' צִלְךָ', כמו שהבעל חי עומד אצל הצל, הנה כפי תנועותיו כן מתנועע הצל, כן כביכול ברוך הוא וברוך שמו, כפי מעשים של אדם התחתון כמו כן עושה עימו מלעילא כביכול, דהיינו אם יתנהג אדם עם חברו במידת החסד כן מתנהג עימו השם יתברך כביכול. לכן מה מאוד היה ראוי להתנהג במידת החסד תמיד, כדי שימשיך עליו גם כן מידת החסד, ואז ייטיב לו, עד כאן לשון קודשו. וכדבר הזה הוא בעניין האמונה שכפי שהאדם יודע ומבין כי עומק צרתו לטובה היא, מעורר מידת החסד וזוכה שתתגלה מידה זו במוחש.

וב"באר מים חיים" (ויגש מו א) כתב גם כן בסגולת המברך על הרעה כשם שמברך על הטובה (ברכות נד.), שבזה מֵהַפֵּךְ הדין לרחמים וזוכה שאכן ייהפך ויִרְאָה בעיניו הטובה, וזה לשון קודשו: ובזה צדיקים מֵהַפְּכִין מידת הדין למידת הרחמים, כי הם אומרים בנפשם אשר מידת הדין הזה מידת הרחמים הוא ולא דין, כי כל הייסורים טובות וחסדי האל הֵמָּה. ועל ידי זה הקדוש ברוך הוא מֵהַפֵּךְ להם מידת הדין לרחמים והקללה לברכה שמייסורים הֵאֵלָה נעשה טובה גמורה להם, עד כאן ושפתיים יישק.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

מבול מים על הארץ, ועל ברית התורה שבפרשת האזינו העמיד משה רבינו את השמים ואת הארץ.

וכאן החידוש גדול, שהרי בוודאי לא היתה עדותם לספר על ההבטחה, כי זאת אין ביכולתם, אולם לגדולה מזאת הן עתידים, כי אם לא יעשו ישראל רצונו של מקום, יענשו חלילה על ידי השמים והארץ. וכך הוא דין התורה הקדושה (דברים יז, ז), "יְדִי הַעֲדִים תְּהִיָּה בּוֹ בְּרֵאשֹׁנָה".

חיי האנשים קצובים בזמן, ולא ידע האדם את עתו, אולם השמים והארץ עומדים לעולם, על כן נעשו עדים בדבר, ולא עדים המספרים, אלא עדים הגומלים שכר ומענישים.

ואכן, עדות מעין זו העידו גם הגל והמצבה שבנו יעקב ואחיו. כי כאשר הלך בלעם לקלל את ישראל, ועבר על השבועה שנשבע לבן, עבר במשעול צר אשר גדר מזה וגדר מזה, והמלאך עמד באמצע ומנע מן הבהמה להמשיך בדרכה, ואז לחצה הבהמה את רגלו אל הקיר - הוא גל האבנים - כדי להזכירו את השבועה. וכפי שכתב שם רש"י (במדבר כב כד), "סתם גדר - של אבנים הוא", וכוונת הדברים לאבנים אלו שהעמיד יעקב.

הנה הענישו הגל והמצבה את בלעם שעבר על השבועה, וזו היא עדותו.

(ענינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

סעודת נישואין יותר מכדי יכולתו

וַיֵּאסֹף לִבָּן אֶת כָּל אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹם וַיַּעַשׂ מִסְתָּהּ (כט, כב).

פעם, בא אחד מיהודי ווילנא, אל רבי שלמה זלמן, אחיו של רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, והביע לפניו את צערו כל יודעי ומכרי חושבים אותי עדיין לנגיד, אבל אני הגבר יודע את מצבי, כי ברע הוא, והנה הגיעה עת דודים לבתי, ולפי מצבי בציבור ובקהילה, אנוס אני לעשות משתה גדול, ולהזמין את העשירים והמכובדים שבעיר, ההוצאה תהי' מרובה, ומצבי דחוק מאד, נבוך אני, ואינני יודע איך להתנהג.

החזיר לו רבי שלמה זלמן: שתי פעמים מסופר בתנ"ך על חתונה שהוזמנו אליה אנשים. פעם אחת, כשהשיא לבן את בתו ליעקב, נאמר "ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה", ופעם השניה, כאשר נשא בועז את רות נאמר (רות ד) "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר". לבן, שהיה מפורסם ברמאותו, כשצריך היה להשיא את בתו לא רצה כלל להיכנס בחשבונות, כמה הוצאות יצטרך להוציא בשביל המשתה, ועל כן אסף את כל אנשי המקום, ועשה להם משתה גדול, מתוך תקוה, כי בזה ידמה את בני עירו, לחשוב אותו כעשיר ורב אוצרות, ויתנו בו אמון. ואולם בועז, למרות מה שנחשב לעשיר, היה גם איש ישר, חי על פי חשבון, כי מי יודע מה יולד יום, ועל כן כשהגיעה שעת חתונתו עם רות, הזמין רק עשרה אנשים, וגם הם מזקני העיר, שאינם אוכלים ואינם שותים הרבה - כך היא חובתו של כל איש ישר, לא לפזר כסף בשביל משתה, כשהוא בעצמו יודע שמצבו ברע הוא.

(ויקהל משה - בפרשתנו)

וארט מהאור החיים הק'

נדר אי צריך לבטא בשפתיו או סגי בלב

וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לְאֵמֹר (כח, ט). כתב רבינו האור החיים הק' זצ"ל: "פירוש שהוציא הנדר בשפתיו, כי זולת זה נדר בלב אינו נדר" (ראה שו"ע יו"ד סי' ר"י) עכ"ל.

הקשו האחורונים לכאורה תמוה למה צריך לבטא בשפתיו, הלא קי"ל (שבועות כו, רמב"ם פ"ד מקרבנות ה"א) דבקדשים יכולים להקדיש במחשבה לחוד.

תירוץ נפלא אמר בזה הגר"ש שניאורסון ר"י טשעביץ זצ"ל: י"ל עפ"י מה דאיתא ממהר"י קורקוס בהלכות מעשה הקרבנות (פ"ד ה"ב), דכי אמרינן דהוי הקדש במחשבה היינו לחייב אותו, אבל אין עוברים על לאו ד'בל תאחר' אלא בהוציא בפיו - דלאו דבול תאחר גבי הוציא בפיו הוא דכתיב. וא"כ כאן ביעקב אבינו שנענש על איחור הנדר כמו שאמרו חז"ל, והובא ברש"י להלן [לה"א, א], וז"ל: קום עליה. לפי שאחרת נדרך נענשת], על כרחך שנדרו היה בפיו, דאם היה רק בלב לא היה נענש, עכ"ד ודפח"ח.

זמני כניסת ויצאת שבת קודש:		ירושלים		בני ברק		ניו יורק		לונדון	
מסכת השבת	איתת השבת	מסכת השבת	איתת השבת	מסכת השבת	איתת השבת	מסכת השבת	איתת השבת	מסכת השבת	איתת השבת
16:00	17:15	16:14	17:16	17:49	17:11	18:19	17:41	18:52	17:08

מחוברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיפוי
"ספרי אור החיים"

ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • **בית שמש:** שדרות האמוראים 63 | נחל יצבים 3 | יהודה הנשיא 6 • **בני ברק:** רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • **מודיעין עילית:** שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 8 • **אלעד:** יהודה הנשיא 94 • **אשדוד:** יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • **ביתר עילית:** הר"ן 9 | חיפה: מיכאל 27 • **נתיבות:** הרב"ם 10 • **נתניה:** 18 • **פתח תקוה:** רוטשילד 75

מחוברים
את הימים!
הגיון יהודי נבית עוז והדר - אור לישרים

שירות לטליל האישי | להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה
02-803-9999
או במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

ניצוב ותימור: שוקי קטר

מה נורא המקום הזה:

חשד שווא בגניבת תפוח אדמה במחנה הריכוז, הוביל את נשות הקבוצה למוות בטוח, וכיצד מעשה גבורה של נערה צעירה הציל את כולן.

היה זה בימי השואה האיומה, עת יהודים נטבחו על קידוש ה' דבר יום ביומו, ה' יקום נקמת דם עבדיו השפוך. באחד ממחנות הריכוז שהתה נערה יהודיה בודדה כבת 18 בלבד, שהיתה הצעירה מתוך הקבוצה שהתה באותו בלוק, שהכיל 35 נשים שעמלו בעל כורחן בעבודת פרך למען מכונת המלחמה הנאצית האכזרית.

בשל היותה הצעירה והדייקנית שבחבורה, הוטל עליה תפקיד חלוקת האוכל לכל נשות הקבוצה. מדי יום, ניצבה הנערה על משמרתה בחלוקת המזון, מקפידה - לפי ההוראות שקיבלה - שכל אשה תקבל תפוח אדמה אחד בלבד. הכל הבינו מעצמם כי לקיחת תפוח אדמה נוסף - מהווה סכנת חיים, שכן הנאצים האכזריים לא יחשבו פעמיים בטרם יירו במי שנחשד באכילת יתר... ובכל זאת, באחד הימים, דבר מה הסיח את דעתה, ולאחר מכן התברר:

יתכן שתפוח אדמה אחד נעלם, יש חשד חמור מאוד: אולי מישהי לקחה שניים! מהומה התעוררה במחנה, הקצין הנאצי הגיע למקום, ובארשת חמורת סבר הודיע שהוא נותן להן 10 דקות של חסד למצוא את הגנבת שכמובן תוצא להורג על אתר, ובאם אף אחת לא תודה בעוול הנורא - הרי אין מנוס, וכלל החשודות - 36 נשים במספר - כולן יוצאו להורג באופן מייד!

הנערה ראתה זאת, והבחינה במבטי האימה של נשות המחנה המפחדות. קשה להניח שמישהי אכן תודה, ויתכן גם שאף תפוח אדמה לא נגנב, מדובר בחשד שווא, כך שאין בכלל מי שיכולה להודות! הכל הביטו סביבן בחשש נורא, מבינות שנותרו להן דקות אחדות עד שירצחו בזו אחר זו...

ואז פנתה הנערה לקצין ואמרה לו: "זאת אני. בבקשה - תירה בי!", אולם הקצין גיחך לעברה: 'הרי את היחידה שכלל לא חשודה במעשה, שכן תפוח האדמה נעלם בזמן שלא עקבת כראוי אחר הנעשה בסי! אני רוצה לתפוס את הגנבת, לא אותך!' - אולם הנערה בשלה, 'מתנדבת' למות, ומסבירה לקצין כי היא מסכימה להקריב את עצמה ולהציל את כל נשות הקבוצה!

לנוכח התעקשותה של הנערה ועוצמתה, החל הקצין להתבלבל. הרי הוא הבטיח שאם מישהי תודה - חיי נשות המחנה יהיו לשלל, והנה מישהי מודה. מצד שני - הרי זאת לא היא, ומה ירוויח מלהרוג את האדם הלא נכון?! לפיכך, החליט הקצין להניח לנשות הקבוצה, ולא הרג אף אחת מהן, כולן ניצלו מזעמו וחמתו, בזכות הנערה שהתנדבה למות במקומן!

לימים, בגיל גבורות, כשאותה אשה שהתה כבר בארץ ישראל וסיפרה את הסיפור לנכדיה, שאלה כולם: 'מנין היה לך את הכח? מי נסך בך עוצמות רוח שכאלה, להתנדב למות למען הזולת!?!'

או אז השיבה להן הסבתא: 'אין זאת אלא שכאשר הוריי נפרדו ממני - בדרכם לתאי הגזים - אבא שלי אמר לי משפט אחד: 'תזכרי שאנחנו יהודים, ועלינו להתנהג כיהודים!' - ואני הבנתי את דבריו במשמעות פשוטה: יהודי צריך למסור את נפשו למען יהודי אחר ולסכן את חייו למענו. לפיכך נהגתי כפי שנהגתי...' - ציינה בענוות חן.

לימים, כשנפטרה בשיבה טובה בגיל 86, ביקש בנה לרשום על מצבתה את המילים 'מסרה את נפשה למען הזולת', ובשל החשיבות לכתוב על המציבה אך רק דברי אמת, ביקש להתייעץ עם הגאון רבי יוסף יצחק בלינוב שליט"א - רב מרכז העיר בני ברק - אם אכן ראוי לכתוב כך. כשהרב שמע את הסיפור האמור אישר לכתוב במילים אלו ממש, כי אכן כן - היא מסרה את נפשה להצלת חיי חברותיה למחנה, הקריבה את חייה למען הזולת - פשוטו כמשמעו!

סיפור מדהים זה, אותו סיפר לנו בנה - הרב יהודה קליין הי"ו על אמו מרת רייזל שושנה ע"ה - מעורר את הלב: הנה כי כן, ראו נא ראו עד היכן מגיעה גמילות חסד לזולת, כמה היא מחייבת. נערה צעירה הסכימה למסור את נפשה ממש, להירצח!!! - רק למען חברותיה, רק כדי להצילן!

בסיעתא דשמיא, בימינו אנו אין צורך להגיע למסירות נפש שכזו... די במסירות של תשומת לב, ברצון כנה לעזור. לראות בצרת הזולת, להיות נכון לסייע לו בעת צרה וקושי, לתמוך תמיכה כספית בנוק, לחייך ליהודי שעובר משבר, לטפוח על שכמו של מי שמתמודד, או לתת לכל אדם עזרה כזו או אחרת.

כל אלה ועוד, הם מעשי חסד יקרים ואהובים, אשר כל מי שעוסק בהם - מרבה חסד בעולם. הבה נרבה במידת החסד, ונרבה חסד ורחמים מן שמיא, לטוב לנו כל הימים!

(פניני פרשת השבוע)

אם יהיה אלקים עמדי:

כיצד שיחת טלפון מחוסרת היגיון מהגבאי, חשפה בפני ר' הערשיל וייס שהקב"ה ענה לתפילתו המיוחדת והזכיר לו לעמוד בקבלתו הטובה.

מספר הר"ר הערשיל וייס, ביתר עילית:

אבקש לשתף סיפור של הגרלה פשוטה, שבטיבל של סלונים בבני ברק. הגרלה שבה לא זכיתי בפרס, אבל זכיתי בזכייה חשובה פי כמה וכמה.

היה זה לפני כחמש עשרה שנה, בהגרלה שנערכה שבטיבל של חסידי סלונים בבני ברק. רצו אז להרחיב את הבניין של בית המדרש, ולכבוד זה נערך ערב התרמה על מציג עוד לא שמענו אז שכלל הגרלה בין כל אברכי המקום שהרימו את נדבת ליבם. והפרס הגדול - היה: חנוכייה ענקית ויקרה מכסף טהור.

באותו לילה שנערכה ההגרלה, עברה עלי תקופה קשה ומדכדכת מהרבה בחינות. ישבתי שם, העסקנים ביקשו להתחייב בהוראת קבע סכום קטן, חמישים שקל לחודש, כדי שיוכלו להרחיב את הבניין. ישבתי שם ואמרתי לקדוש ברוך הוא: "אבי שבשמים: אתה שקרעת את ים סוף, שעשית ניסים לאבותינו - אני רוצה לזכות בהגרלה של החנוכייה! ולא מפני שהיא חסרה לי!" זה לא כמו אותו אחד שאומר: אני רוצה לזכות בעשרים מיליון שקל בלוטו כדי שלא יהיו לי דאגות כלכלה. חשובה עבורי הארת פניך."

"הארט פניך" הכוונה: לראות שבקשתי ממך משהו, ושמעת אותי. זה שווה לי הרבה יותר מחנוכייה, ובינינו - גם יותר מעשרה מיליון שקל. אנו מסתובבים בעולם ומתפללים כל כך הרבה תפלות ובקשות, ואין אנו רואים את התשובה מיד, ופעמים שלא רואים אותה כלל. זה גורם לנו לאיזה סוג של ריחוק. על כן אמרתי לקדוש ברוך הוא: "אני מבקש ממך לזכות בהגרלה", באמת אמרתי לו את זה כפה מלא ממש ובמלים פשוטות מעומק הלב.

"ריבונו של עולם! אף פעם לא בקשתי ממך דבר כזה! אני רוצה לזכות בזה רק כדי לראות בעיני את האות, לראות שדיברתי אתך - וענית לי. אני רוצה להרגיש שיש לי באמת 'תקשורת' עם הקדוש ברוך הוא."

"יש איזה הרגשה כזו שלא נח לדבר עליה... אתה מדבר, אך אין אתה יודע אם הוא עונה, מתי הוא יענה וכיצד יענה. אז אמרתי: 'ריבונו של עולם, פעם אחת במסותא מנך, הראה לי את פניך כביכול! הראה לי הארת פניך. אני מבקש ממך, ריבונו של עולם, תראה לי שאני זוכה בפרס הגדול של החנוכייה. לא בשביל החנוכייה, אלא בשביל לראות שבקשתי ממך משהו - ואתה נמצא אתי!"

"סיימתי את דברי במשפט: 'אם אתה עונה לי בהגרלה הזאת, אקבל על עצמי איזה קבלה טובה', ופה פירטתי מה אקבל על עצמי אם בקשתי תיענה." הרה"צ ר' חיים וורנר אמר לי שמתר כביכול לעשות תנאי עם הקדוש ברוך הוא, כמו שמותר בקדושים להגיד "על מנת שאני צדיק גמור" בשעת קדושי אשה, כן וודאי שמותר לאדם להגיד לקדוש ברוך הוא שאם יוושע יתחוק במשהו מסוים ויקבל על עצמו קבלה טובה!

התפלה הזו בקעה מעומק לבי העגום בסביבות שמונה-תשע בערב. האם אתה סבור שזכיתי? לא זכיתי בהגרלה. ההגרלה הסתיימה, הכריזו את שמות הזוכים - ואני לא הייתי אחד מהם... כשחזרתי הביתה, לא הייתי מתוסכל או מאכזב, אולם את הארת הפנים הזאת - לא ראיתי. בסדר, לא חייבים לי כלום. הקדוש ברוך הוא יחליט מתי לגלות לנו את פניו.

לא סיפרתי את הספור לאיש, גם לא לרעייתי ולילדים.

בשעה שתיים עשרה וחצי בלילה, אני יושב לי בבית מדוכדך ואז מתקשר אלי הגבאי של בית הכנסת של סלונים. הוא אומר לי: "הערשילה, אני רוצה לשתף אותך במשהו חשוב."

"תקשיב, כשהייתה ההגרלה הערב, כאשר שלפו את הפתקים מתיבת ההגרלה, זכה בחנוכייה ששת אלפי יהודי מצפת, שלא נמנה על חסידי סלונים, אשר התחייב לתרום סכום נאה להרחבת בית הכנסת."

"כשהסתיימה ההגרלה, ישבו הגבאים וחשבו: יש לנו פה בעיה. אותו אדם לא תרם עדיין את הכסף בפועל, אלא רק התחייב לתרום את הכסף. הכניסו אותו להגרלה על סמך ההתחייבות שלו בלבד. אבל מה, קיים חשש שהוא לא יכבד את ההתחייבות שלו. לצערנו נפוץ הוא שאנשים מכריזים 'אני מתחייב לתת', ובסופו של דבר אינם נותנים. עכשיו, אם נגיד לו שהוא הזוכה, בטוח שהוא יתן! זאת חנוכייה ששווייה ששת אלפי שקלים, וההתחייבות שלו היא רק אלפיים. איך נדע שהאדם התכוון ברצינות להתחייב על תרומתו?"

"החליטו הגבאים שהם יתקשרו אליו ולא יגידו לו שהוא זכה, אלא ישאלו אותו וינהלו עמו שיחה טכנית פשוטה. יבקשו ממנו לחתום על הוראת הקבע. אם יחתום באותו רגע, הם יודיעו לו שזכה. אם לא יחתום, יתברר שההתחייבות שלו אינה מוחלטת, ואם כן מישהו אחר צריך לזכות בחנוכייה, וצריך לערוך את הגרלה מחדש."

<<<

<<<

הפעם אודה את ה'

סיפור מדהים על אברך בן תורה שהזמין קייטרינג, והתאריך נרשם לא נכון, וכיצד תפילתו מעומק הלב ולימודו בתורה הובילו לכך שבעל אולם אחר הכין את האוכל מראש, בלי שידע למי.

לערוך לכם את האירוע. נגיע עם צוות גדול ותוך זמן קצר הכל יהיה ב"ה מוכן לשביעות רצונכם המלאה... היא לא שאלה שום שאלה. לא כמה עולה? לא איזו מנה יש? העיקר שיבואו...

האירוע היה ב"ה מושלם! כשנגמר, שאל האברך את בעל האולם: "מה קרה פתאום? הרי בתחילה אמרתם לא, איך בסוף נהיה כן?"

השיב לו בעל האולם: "קרה לי דבר שבחיים לא קרה לי. כל מי שמזמין אצלי אירוע אני כותב בצורה מסודרת את השם, כתובת, טלפון, איש קשר ובנוסף גם לוקח מקדמה. לתאריך של היום רשמתי: 'שבע ברכות. מאתים מנות. משה'. לא טלפון ולא מקדמה. אמרתי לעצמי: אם הוא לא שילם מקדמה, כנראה שאני מכיר אותו... והחלטנו שאנחנו חייבים להכין את האירוע. הכנו מאתים מנות ואנחנו מחכים. שבע וחצי - והבן אדם לא מגיע. שבע ברכות מתחיל לעתים מאוחר והחלטנו לחכות... אולם משחלף עוד זמן, ושום דבר לא נראה באופק, הבנו שכנראה נפלה כאן איזושהי טעות, ולא סגרנו את האירוע הזה. התקשרתי אליך והבאתי לכם את כל המנות, וגם המחיר שתשלמו יהיה המחיר הרגיל, למרות שהאוכל היה ברמה גבוהה יותר"

אמר אותו אברך: "אומרים לי שאני לא עשיתי כלום לטובת האירוע. שאני כל היום רק יושב ולומד... אמר הקב"ה: אני אראה לך חיבה מיוחדת ששמורה לעמלי תורה! אף פעם בהיסטוריה לא קרה, שאדם התקשר להזמין אירוע, ובעל האולם שכח ולא רשם את שמו. זה נס בתוך נס. ובשביל מי נעשה כל הנס הזה? בשביל מי שעמל בתורה. מי שלוקח לביתו את הקב"ה".

(הגאון רבי גואל אלקריף שליט"א - שש באמרתך)

סיפר הרב דינר על אברך, מקרית ספר, בן תורה, עמל בתורה וירא שמים, שעשה בר מצוה לבן שלו. הוא רצה לחסוך את הכסף שעולה אולם, והחליט לערוך את סעודת המצווה בוילה של ההורים שלו במתחיהו, שם יש להם חצר גדולה. הוא הזמין מאתים איש וקייטרינג שיביא לו לשם את הסעודה.

הוא הגיע למקום בשעה שבע בערב עם כל המשפחה, כולם לבושים, חגיגיים ומחויכים. בדרך כלל הקייטרינג מגיע זמן ניכר מוקדם יותר, לארגן את האירוע. להפתעתו הם לא היו במקום.

צלצל אליהם, ואז התברר שהאירוע רשום אצלם ליום המחרת... הטעות נבעה מכך שהוא הזמין אותם לתאריך כ"ב חשוון. הוא התכוון לאור לכ"ב, אבל באולמות קוראים לילה שלמחרת כ"ב חשוון. לא היה בא בחשבון לדחות את בר המצוה ביום - כל האורחים כבר בדרך... ומבחינת הקייטרינג לא היה בא בחשבון להתארגן להיום.

כשסגר את הטלפון: הרגיש שהשמים נופלים עליו. הרים ידיו אל על ואמר: "ריבוננו של עולם אני פונה אליך שתעזור לי", פנה לחדר צדדי והחל ללמוד.

אשתו הרימה טלפונים לכמה קייטרינגים: "אנחנו צריכים אירוע לעכשיו למאתים איש"... אך מכולם קיבלה את אותה התשובה: "אין אפשרות! קייטרינג שמכבד את עצמו נעריך מראש לכל אירוע ולא משתמש בשאריות...". בתור מוצא אחרון, החליטה להתקשר לאולמות שמחה. שם מכינים אוכל בכמויות, אולי להם יש. לצערה הרב גם שם לא השיגה כלום. לא נותר לה אלא להצטרף לתפילות בעלה: "מאין יבוא עזרי? עזרי מעם ה'..."

חצי שעה מאוחר יותר היא מקבלת טלפון מאחד האולמות שאליהם התקשרה: "מתברר שאנחנו כן יכולים

"באותו רגע", הוא אומר לי, "עשינו הגרלה נוספת למקרה שהוא לא יחתום על הוראת הקבע. החלטנו שמוציאים פתק נוסף מהקלפי, בפתק הנוסף יהיה רשום האדם שיוכה בחנוכייה למקרה שאותו אחד מצפת לא יעמוד בהתחייבות שלו". "שלפנו פתק נוסף, והפתק הנוסף יצא הזוכה: הערש'לה וייס! עכשיו, זה המצב כרגע: אם וכאשר אותו אחד לא יתן את ההתחייבות שלו - החנוכייה שלך, זכית! אבל אם הוא יעמוד בהתחייבות - הפתק הזה שלך לא רלוונטי."

האמת, שיחת הטלפון הזו היתה מחוסרת הגיון כלשהו... מה התועלת לבשר למישהו בשורה כזו שהוא אולי זוכה בפרס, לשם מה סתם להכניס אותו למתח? אך אני, פשוט רעדתי מרוב התרגשות!

הבנתי שהקדוש ברוך הוא אמר לי כך: "החנוכייה לא מגיעה לך. היא אינה מיועדת עבורך, וגם לא בקשת חנוכייה! לא רצית לזכות בששת אלפים שקל. אתה בקשת לראות שאתה מדבר אלי ואני עונה לך. אז, הנה, בבקשה: שלש שעות אחרי שבקשת לזכות, הפתק שלך הוא זה שיצא מתוך מאות אנשים - אז הנה זכית! ענית לך! ועכשיו הגיע תורך, לעמוד בקבלה הטובה שקיבלת על עצמך!"

(גל בִּטְחוֹנִי בְּצַוֵּי)

וְשִׁמְרֵנִי בְּדַרְךְ:

יהודי מביתר קיבל הלוואה בתנאים קשים, החלטתו לוותר על דין תורה ו"לשחרר" את כסף היועץ שפישל, הובילה לזרם של ישועות כלכליות מפתיעות.

ולברר ברצינות את העניין.

עברו כמה ימים. נרגעתי. דרך אגב, זו עצה טובה לכל דבר מכעיס: לפעמים כמה ימים עוזרים לבן אדם לראות את המצב במבט מפוכח. אף פעם לא כדאי לפעול מתוך דחף רגעי.

חשבתי לעצמי: למה לי לגשת לדין תורה, ולכלות את זמני וכוחי בשביל סכום של כמה אלפים? גם אם הסכום הזה צריך להיות שלי, אתן אותו ליועץ, והקב"ה יחזיר לי אותו בדרך כלשהי. הרי לא ייתכן שדבר שצריך להגיע אלי לא יגיע אליי.

התקשרתי ליועץ ואמרתי לו, "תקשיב, חשבתי על זה. בסך הכול התאמצת בשבילי והבאת לי את הלוואה מהבנק. אתה יכול להפקיד את הצ'ק". נפרדנו כידידים.

באותה תקופה קיבל קרוב משפחתי סכום של כחמישים אלף ש"ח, כפיצויים על פציעה של ילד. מסיבות השמורות עימו הוא החליט שלא להשתמש בכסף לעצמו, אלא לחלקו לצדקה. כך זכיתי בשיחת טלפון ממנו, בה הוא ביקש להעביר לי שלושת אלפים ש"ח.

בקשה להחזר מס ששלחתי כבר מזמן, נענתה לפתע, וכך נכנסו לחשבוני עוד אלפיים שקלים חדשים. שתי אלפיות נוספות הגיעו כבנוסם מהעבודה של אשתי.

כך חזרו לחשבון הבנק שבעת אלפים שקלים חדשים. מאתיים נוספים כנראה הגיעו בלי ששמתי לב... ואני הרווחתי מכל הכיוונים: יועץ המשכנתאות קיבל את שלו, בבית הדין התפנה מקום לדין הבא, ובסופו של דבר, בעוד עשר שנים יהיה נחמד מאוד לגלות שסיימתי לשלם את הלוואה. הרי בטוח שהקב"ה ייתן לי כל מה שאצטרך בשביל שאסתדר עם זה.

(גליון השגחה פרטית)

מספר יהודי מביתר:

קניתי דירה בטאבו משותף, ולשם כך היה עליי להביא הון עצמי בסכום גבוה, יותר מהנדרש בשביל רכישת דירה רגילה. שאלתי והתייעצתי עם אנשים איך משיגים את ההון העצמי הזה, וכך הגעתי ליועץ משכנתאות מסוים. הוא אמר לי שהוא יוכל להשיג בעבורי הלוואה מהבנק, שתעזור לי להגיע לכל הסכום ביד ומיד.

הלוואה צריך להחזיר, וידעתי שתנאי התשלום עומדים ללוות אותי בשנים הבאות. לכן ביקשתי ממנו שינסה להגיע לפריסת תשלומים של שמונה עשרה שנה, כדי שהסכום שיצא מחשבוני מידי חודש יהיה אפשרי ומתאים ליכולת הכלכלית שלי. על הבקשה הזו חזרתי שוב ושוב, בטלפון ובחווזה. במהלך הדברים התניתי את התשלום על טרחתו, בכך שיצליח לפרוס את התשלומים לשמונה עשרה שנה.

אין לי מושג האם היועץ עשה כל שביכולתו או פחות מכך, כך או כך, הוא השיג לי הלוואה בפריסת תשלומים לעשר שנים בלבד. מה שאומר, סכום גדול מאוד יצא מחשבוני כל חודש. סכום שידרוש ממני מאמץ מעל ומעבר למה שתכננתי.

אמרתי לו, "מה עשית? דיברנו על פריסה לשמונה עשרה שנה, לא לעשר!" "אתה רוצה להחזיר את הכסף ולבטל את הפעולה? זה עדיין אפשרי", ענה לי היועץ. "גם את זה אני לא יכול לעשות", בהרתתי. "אני צריך את הכסף בדחיפות, כך שאני מוכרח את הלוואה עכשיו. את הזמן שהיה לי עד עכשיו, בזבזתי על ההמתנה לך, ובינתיים לא דיברתי עם שום יועץ אחר. הבעיה היא שלא עמדת בתנאים שדיברנו עליהם, ולא זה המוצר שביקשתי".

ההמחאה - תשלום על שכר הטרחה של היועץ - כבר נמסרה לו. 7,200 ₪ טבין ותקילין. "ובקשר לצ'ק", המשכתי לומר, "חכה עם זה. אני צריך לברר הלכתית כמה באמת מגיע לך, אם בכלל". הייתה לי תוכנית לגשת לדין תורה,

פנינים על הפרשה:

הצדיק מתשאר שתשאר נשמתו נקיה וטהורה

וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש, ושכתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים (שם פסוקים כ-כא). בא לרמוז, דהצדיק הזה, כיון שכל מגמתו לעבד את ה' ביום ובלילה בעבודה רבה, נתיירא שמה יתגבר עליו יצרו ויבטלו חס ושלום מעבודת ה' ויחטיאו, ולפיכך הוא נודר לה' שיהיה בעזרו עד שתחזור נשמתו למקומה הראשון, וזהו שאמר וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, שהיא עבודת ה', ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש, כדי שלא אתבטל מעבודתו, ושכתי בשלום אל בית אבי, דהינו שתחזור נשמתו נקיה, שלמה, ושכח אל בית אביה כנעוריה. אז, כשיהיה כך, והיה ה' לי לאלקים, ראוי לקרא עליו אלהיו, שעשה רצונו, דמי שאינו עושה רצון ה' אינו נקרא אלהיו, דאם הוא אלהיו למה אינו מקים מצותיו, כמו שנאמר (מלאכי א' ט) 'ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי'. עוד מבקש הצדיק הזה [וכו.]. וכל אשר תמן לי עשר אעשרנו לך, וזה הנדר, כל מה שיחנן אותו ה' חכמה ומזון יהנה ממנו לאחרים, והכל לשמו יתברך, וזהו לך:

(פיתוחי חותם פרשת ויצא)

צדיק ירדף אחר האמת

והנה שלשה דברים אלה, אף על גב דהם מורים דקיימם תלוי בזולת, דהינו שהאמת צריך אדם להיות דבריו עם בני אדם באמת ומשאו ומתנו באמת, והמשפט דהינו צריך לעשות משפט לבני אדם באמת שלא ישא פניו דל ולא יחדר פניו גדול רק בצדק ישפט, והשלום לעשות שלום בין אדם לחברו ובין איש לאישו, מכל מקום צריך לקיים תחלה שלשה דברים אלה בגופו ואחר כך דקיימם בזולתו, וכך הוא הקיום שיקיימם בגופו, תחלה הוא יקיים מדת האמת, וקיימה הוא, לפי שיצר הרע מתעה האדם בדרך שקר ומלמדו כי אם שקר, ויצר הטוב מנחה האדם בדרך אמת ומעמידו על האמת, ופשוט לעין כל אפלו בעיני הרשעים שדברי יצר הרע שקר ודברי יצר הטוב אמת, לכן צריך האדם לרדף אחר האמת, כמו שאמר הכתוב (תהלים טו ט) 'דבר אמת בלבבו, אמרו בלבבו' ולא בלבבו מורה על שני לבות שיש באדם, שהם יצר הרע ויצר הטוב, ויצר הרע דרכו לדבר שקר ויצר הטוב דרכו לדבר אמת, על זה אמר דוד המלך עליו השלום שיאחו צדיק דרכו של יצר הטוב והיה דובר אמת [וכו.]:

(נגני המלך, תיקון התשובה אות 1)

צדיקים שמחים במלחמת היצר

עכשו בא לומר, דמה שרודף יצר הרע וגונדא דילה אחר האדם בכל יום לפתונו להחטיאו, ובכל יום מתחדש עליו, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים לו ט) 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו'. והצדיק נלחם בכל יום עם יצר הרע, ויצר גדול יש לו במלחמת יצר הרע בכל יום, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל במדרש (ברכות טו), מפני מה צדיקים מתים, אלא כל זמן שהם חיים הם נלחמים ביצורם, כיון שהם מתים הם נחים, שנאמר (איוב ג' יז) 'ושם יגוחו יגיעי כח, דינו מה שיגענו. והנה המלחמה הזאת שנלחם האדם עם היצר הרע, היא הגורמת לו ללמד תורה לשמה ולהתפלל תפלה כראוי ולקיים מצות כראוי, שאם לא נלחם עם היצר הרע והגביעו, אינו יכול לקיים המצות:

וזהו שאמר טוב לי כי צניתי, דהינו, על ידי מלחמת יצר הרע שאני נלחם עמו, דזה הענין לטובתי, למען אלמד חקך, דעל ידי זה אני לומד תורה ומקיים מצות עשה שהם חקך: אי נמי טוב לי כי צניתי, כפי מה שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ה), דג' דברים אינם באים אלא על ידי יסורין, שנאמר (תהלים צד ט) 'אשרי הגבר אשר תספרנו יה ומתורתך תלמדנו'. ובא לומר טוב לי הענין של היסורין ואני שמח בהם, שעל ידי זה אגבה לדעת תורתך, וזהו שאמר למען אלמד חקך:

(אלף בינה אות ט"ח)

חובת הזהירות בקדושת בית הכנסת

ויחלם והנה סלם מצב ארצה וכו' (בראשית כח, יב). אפשר לרמוז על בית הכנסת, דראה יעקב אבינו עליו השלום בתי כנסיות שעתידיים בני ישראל להתפלל בהם, וראה שפתי כנסיות של מטה יש כנגדו בתי כנסיות מכונות למעלה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (וזהו ה"ב טז) דכל מקום קדשה למטה יש כנגדו למעלה. והנה סלם גימטריא שתי פעמים היכל, לרמוז על היכל של מטה והיכל של מעלה, וזהו שאמר מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הוא היכל כנגד היכל, והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו לקבל תפלותיהם של ישראל, אחר כך והנה ה' נצב עליו, לקבל התפלה:

הקב"ה יושב בביהכ"ס המכוון כנגדו לקבל התפילה ואפשר דלזה רמז הנביא (חבקוק ב' ט) 'וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ', בא להזהיר בני ישראל, כשיכנסו להיכל מלכו של עולם שהיא בית הכנסת, דעו ובינו שיש בית כנסת מכוונת כנגדה למעלה שבה יושב הקדוש ברוך הוא לקבל התפלה, ועל זה צריכים להתנהג בקדשה יתרה, ויבושו ויפלאו ורעדה תאחזם, שלא ישונו שיתת חליו ולא יתעסקו בשום דבר אפלו בדברי תורה וזילת בתפלה בכונה מכוונת:

וזהו שאמר וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ, 'הס' גימטריא 'היכל', ועוד, 'מפניו כל הארץ' ראשי תבות גימטריא 'היכל', והכונה, 'וה' בהיכל קדשו', דהינו בשעת התפלה שישאל יושבים בהיכל שהיא בית הכנסת הרמזו בראשי תבות 'מפניו כל הארץ', כיון שהקדוש ברוך הוא יושב בהיכל שכנגדו למעלה, התקן עצמו למה שרמזו בהיכל שהוא 'הס' גימטריא של 'היכל', דהינו הס שלא להזכיר שום דבר וזולתי התפלה, וזהו שסמך לזה 'תפלה לחבקוק' (שם ג, א):

(מחשוף הלבן פרשת ויצא)

מורא בית הכנסת והשכמה לתפילה

בראשית (בראשית א' א), אותיות 'בית ראש', לרמוז על בעל תשובה שצריך להזהר להשכים ולהעיר לבית הכנסת מדי יום ביומו, כי הוא תקון גדול לכפרת עונותיו ולקבלת תשובתו, מפני שהתפלה במקום קרבן, כמו שנאמר (חושע י"ד א) 'ונשלמה פרים שפתינו', ויותר מזה אמרו (ברכות לב), 'גדולה תפלה יותר מן הקרבנות, שנאמר (ישעיה טו ט) 'גם כי תרבו תפלה', וכיון שכל כך גדול כחה של תפלה צריך להזהר בעל תשובה שלא יבטל שום תפלה:

יזהר במורא בית הכנסת

וישמר כל הדברים שאמרו חכמינו ז"ל בעניני בית הכנסת, דהינו שיהיה עליו מורא בית הכנסת לפי שהשכינה בבית הכנסת, וכיון שהשכינה שם צריך להיות עליו מורא השכינה שלא ידבר שם דברי חל רק דברי תפלה. גם יטהר מחשבתו שלא יחשב מעניני העולם, כי עקר התפלה בלב היא, כמו שנאמר (דברים י"א ט) 'ולעבדו בכל לבבכם'. לכן צריך שיהיה לבו פנוי מכל מחשבה, כדי שיתפלל בכונה, ולא ידלג שום תבה ויענה כראוי, ויחשב בלבו כי לא נברא כי אם לעבודתו יתברך, וינהג קדשה יתרה בבית הכנסת:

יהיה מעשרה ראשונים בבית הכנסת

וגם כן צריך שיהיה מקדים לבית הכנסת להיות מעשרה ראשונים, שגדול שכר עשרה ראשונים כדאמרו רבותינו ז"ל (ברכות מז), וגם כן צריך להתאחר שלא לצאת מהרה מבית הכנסת שלא יהיה נראה עליו כמשאוי, וזה רמז גם כן במלת בראשית, בראשית כמשמעה שיהיה ראשון בבית הכנסת, והיא נמי אותיות 'בשארית', דהינו דצריך להשאר מהאחרונים בבית הכנסת, ובעל התשובה צריך להזהר בזה יותר:

(נגני המלך, תיקון התשובה אות י"א)

עצות וסגולות:

ענייני תפילה (א')

בכל תפילה נתקן דבר חדש

והתפלות הם דברים העומדים ברומם של עולם, שעל ידן מתתקנים כל העולמות, ובכל תפלה נתקן דבר מחדש, דאין תפלת היום דומה לשל מחר, ואין תפלות החל דומות לשל שבת, ולא לשל ראש חודש, ולא לשל ימים טובים, ואין שבת דומה לחברו, ואין ראש חודש יום טוב דומה לחברו, וגם בכל יום ויום בעצמו, אין תפלת ערבית דומה לשל שחרית, ולא שחרית למנחה וכיוצא, עצמו השוניים מספר. הכלל הוא, כל תפלה עושה פעולה מחדש.

(אלף בינה, אות ד"ח א)

כל הצרכים באים רק על ידי תפילה

כל שאלותינו וצרכינו של אדם שהוא שואל מה, הכל בתפלה, רק שיכונן בתפלתו כראוי והשם מקבל תפלתו ועושה לו צרכיו.

(אלף בינה, אות א"ף ד)

יפנה את מחשבתו כדי שתתקבל תפילתו

צריך האדם לפנות מחשבותיו מכל הקלי העולם, וידע שהוא לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כדי שבוה תקבל תפלתו, דהתפלה היא עבודה שבלב, כמו שכתוב (דברים י"א ט) 'ולעבדו בכל לבבכם'.

(אלף בינה שם)

ופגם התפלה הוא כשאדם חושב בשעת התפלה מחשבות של הקלי העולם, דצריך בשעת התפלה לפנות כל מחשבות מדעתו ולא יערב שום מחשבה עם מחשבת התפלה.

(שם, אות ב"ח ז)

המאמין שהמלך מקשיב לתפילתו - אינו נחפז

ולא ישים לבו ודעתו רק בתפלה, וידע מה שמוציא בשפתיו, ויוציא הדברים בנחת ובמתון, וכייר ויבין כי הוא בבית המלך ועומד לפני המלך, ויראה ורעד יבוא בו, ואם עושה בהפך מזה הרי הוא נקרא כופר, שאינו מאמין שהמלך שם ומקשיב לדבריו, שאם מאמין שהמלך שם ומקשיב לדבריו, לא שיה שידבר בחפזו ויבליע דבר בתוך דבר, על זה נאמר אין זה מכרך אלא מנאץ, אם כן בהכרח כופר הוא, על כן איש הירא צריך לשמר עצמו בעת התפלה שמירה גדולה עד מאד.

(כנתי השיר, הלל)

צילום: הרב מרדכי זאב שוונפלד, מתוך ארכיון עוז והדר.

כ"ק אדמו"ר מלעלוב שליט"א: והדבר נורא למתבונן, כל ההבדל בין יעקב לעשיו טמון בנקודה זו: יעקב היה בעל שאיפות, עשיו היה אדם נוח ובטל. זהו השורש, מכאן כבר מובן הכל מאליו, לאן הגיע יעקב שנעשה 'בחיר שבאבות', ולהבדיל לאן הגיע עשיו בדרכו זו, הכל תוצאה של שורש זה.

השאיפות - חותמו של יעקב אבינו

כתיב (בראשית כח, י"ב): **"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה, וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמַשׁ, וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מֵרָאשָׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא, וַיַּחְלֶם וְהִנֵּה סֹלֶם מַצְבֵּי אֲרָצָה וְרֵאשׁוּ מְגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מְלֹאכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ."**

הבה נתבונן בשלושת הפסוקים הראשונים האלו, התורה מספרת שיעקב יצא לדרכו והגיע למקום זה וישן והקיץ וכו', ברם יודעים אנו שבסיפור זה טמונים הוראות ומוסר השכל עבורנו, אם כן הבה ונתבונן מה מלמד אותנו סיפור זה.

והנה רש"י הקדוש מביא (להלן כ"ח, י"ז ע"פ 'כי אם בית אלוקים') את דברי הגמרא (חולין צ"א, ב'): **"אמר הקב"ה: צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה"**, צדיק זה יעקב אבינו עבר כאן במקום המקדש ולא התעכב כאן.

ואחר כך מביא רש"י את דברי הגמרא שיעקב הלך את כל מהלך הדרך מבאר שבע עד חרן ולא עצר בדרכו, אך בהגיעו לחרן תפס עצמו הייתכן שהייתי במקום שהתפללו אבותיי ולא התפללתי בו, וחזר.

ומוסיף רש"י: **"ואם תאמר וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם? איהו לא יחייב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו? איהו עד חרן אזל וכו', כי מטא לחרן אמר: אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותיי ולא התפללתי בו? יחייב דעתיה לְמִיְהָדָר [נתן ליבו לחזור], וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ"**, עכ"ל.

הבה נפשט מעט את הדברים, מה כתוב כאן ומה לומדים מכאן. נעשה חשבון פשוט, ללכת רגלית מבאר שבע עד חרן, הרי לוקח ימים שלמים ואולי כמה שבועות, בדרך צריך לחצות את ארץ ישראל מדרום עד צפון, עד שמגיעים לחרן.

ויעקב הרי הגיע לחרן עם מטרה חשובה למצוא שידוך. אמנם בהגיעו לחרן תפס עצמו שלא עצר להתפלל בירושלים. ובכן, אדם אחר היה אומר לעצמו במצב זה 'טוב, עוד נשלים פעם את העניין, ביום מן הימים, אך עכשיו כבר לא שייך לחזור לשם, הרי כבר הגעתי לכאן, ולאחר דרך ארוכה שכזאת'. אבל יעקב לא עשה את החשבונות האלו, מיד כשתפס עצמו חזר על עקבותיו לירושלים. ומה קרה כשהחליט לחזור? קפצה לו הארץ.

מה לומדים מזה, שני דברים, הראשון הוא מה שאמרו חז"ל (שבת ק"ד, א) **"הַבָּא לִישְׁתֵּר מְסִיעֵין אוֹתוֹ"**, כשיהודי רוצה לעשות דבר טוב מסייעים לו, אבל הוא צריך קודם לרצות. וכדחזינן שהקב"ה לא עיכב אותו בבית המקדש מעצמו, רק לאחר שרצה לחזור ויצא לדרך בכוחות עצמו, אז קפצה לו הארץ.

יהודי חשוב ורוצה להיות 'אוֹיְסִגְעָהֲאֵלְטֵן' עד הסוף, להיות מושלם ומתוקן בכל ענייניו כדבעי, אך אז מתעוררת בו המחשבה וכי כיצד יכול אני להגיע לדרגות גדולות כאלו, וכי בכוחי הדבר? התשובה עבורו היא: 'דו טו דיינס', אתה תעשה מה שבכוחך והקב"ה כבר ישלים ויסייע לך שתגיע לגדולות, אבל התנאי הוא שתתחיל לעשות מה שבידך כדי להגיע לזה, מְעַן דְאֲרַךְ טוֹן אַ פֻּעֻלָּה [צריך לעשות פעולה].

זה רואים כאן, יעקב אבינו ע"ה היה צריך לגמור בליבו שהוא יוצא כעת את כל הדרך בחזרה לירושלים, ולצאת בפועל לדרך, סְאִיז דָּאָךְ אַ מוֹרְאֵיִךְ אַךְ [זה הרי דבר נורא], ורק אז נעשתה לו קפיצת הדרך, אבל מאליה לא מגיעה הסייעתא, רק כשיש את ה'הבא להיטהר', כשהאדם רוצה ויוצא לדרך, אז 'מסייעין אותו'.

אם תעירו ואם תעוררו - לנצל מיד את ההתעוררות

ועוד דבר גדול לומדים מכאן, כשהגיע יעקב לחרן ותפס עצמו שלא התפלל במקום שהתפללו אבותיו, הרי היה יכול לומר לעצמו 'נו, הרי רק כעת הגעת לכאן לאחר דרך ארוכה, לך לפוש קמעא. להתאושש מתלאות הדרך, אולי עוד כמה ימים וכדומה'.

אך לא, יעקב אבינו קם ויצא מיד לדרך, עכשיו כשיש את ההתעוררות צריכים להכניס אותה למעשה. והלימוד מזה, כשמתעוררת אצל יהודי התעוררות לעשות דבר טוב, לא דוחים אותה למחר, ליותר מאוחר, לא הולכים לנוח, כשיש את התעוררות צריכים לעשות מיד פעולה.

שני דברים אלו מדריכה אותנו התורה הקדושה בפסוקים אלו, והם 'תורה מלשון הוראה' הטמונה בסיפור זה. הראשון הוא כאמור שיהודי צריך לעשות

את שלו, את מה שבכוחו ובידו לעשות, ואזי הקב"ה כבר יעזור לו להגיע למדרגות גדולות מאוד, אך תפקידו הוא לעשות פעולה. והשני הוא, שכאשר מתעוררת בליבו של יהודי התעוררות - צריך לעשות מיד, לא לדחות, כי

כשדוחין מתבטל הדבר והולך לאיבוד, סְיוֹנְעֵרְט פֶּאַרְפֶּאַלֵן [זה אובד].

וידוע שלפעמים מתעורר בליבו של אדם רצון טוב לקבל על עצמו איזה קבלה טובה בלימוד או בעבודת ה', וחושב לעצמו ברצינות ובאמת 'מחר אני מתחיל', אך למעשה כשמגיע המחר רפים ידיו והרצון חלף עבר לו.

ומהו הפשט בזה? כי אתמול בעת שהתעורר בליבו הרצון הטוב, עדיין לא היה בנמצא היצר הרע של מחר שימנע ממנו את הדבר, וכמו שכתב הישימח משה' (פרשת מטות) וז"ל: **"והנה זה ודאי דכל איש חושב בכל יום על יום מחר, שמן אז והלאה יעשה רצונו ית", כי היום יצרו תקפו, אבל אין לו היום יצר הרע של מחר, והיינו אמרם ז"ל (קידושין ל"ב) 'יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום"**, עכ"ל.

ולכן מיד כשיש לאדם את ההתעוררות אסור לדחותה לרגע, אלא תיכף ומיד לעשות ולהתחיל בפועל ואז כבר יזכה לסייעתא מלעילא להמשיך בפעלו הטוב.

עולים ויורדים בו - עבודת האדם משפיעה למעלה

והנה בפסוק השלישי שלמדנו כעת, **"וַיַּחְלֶם וְהִנֵּה סֹלֶם מַצְבֵּי אֲרָצָה וְרֵאשׁוּ מְגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מְלֹאכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ"**, ולכאורה מהו הלשון 'בו'? במדרש (בראשית רבה פרשת ס"ח): **"רב חיא ורב ינאי, חד אמר עולים ויורדים בְּסֶלֶם, חד אמר עולים ויורדים בְּיַעֲקֹב"**.

ושואל המדרש בשלמה למאן דאמר עולים ויורדים בסולם מובן הדבר, אבל מה הכוונה למאן דאמר שעולים ויורדים ביעקב? ומבאר המדרש כי יהודי בכל פעולה ומעשה שלו בורא מלאכים שהם עולים, היינו מיימנים לזכותו, או יורדים דהיינו משמאילים ח"ו (וזהו הקדוש פרשת בא, ל"ב, ב).

כשעושה דבר טוב נבראים מליצים והשפעות טובות וחלילה כשיש נפילה נבראים מזה משחיתים רח"ל, וזהו **"מְלֹאכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ"**, דאם יהיו המלאכים עולים או יורדים - זה תלוי 'בו' ביהודי עצמו.

וזהו הרמז: **"סֶלֶם מַצְבֵּי אֲרָצָה"** - האדם מוצב כאן בארץ, אבל הפעולות שאתה עושה כאן בארץ **"וְרֵאשׁוּ מְגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה"** - הם עושים השפעות גדולות למעלה. כל עשייה שיהודי עושה כאן בזה העולם - עליו לדעת איזה דברים גדולים מתחוללים על ידי זה, איזה השפעות, איזה מלאכים נבראים מזה למעלה, מהתורה ומהתפילה שלו.

כתוב בפסוק **"וַיִּקְרַךְ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֹן יֵשׁ יִקְנֶךָ בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יִדְעָתִי"**, והרמז בזה, כשהאדם יגיע לעתיד לבוא ויראה איזה השפעה גדולה היה למעשיו בהאי עלמא, איזה שכר מחכה לו, כמה מלאכים טובים נבראו על ידו ולהיפך ח"ו את העונש, אז יאמר **"אֲכֹן יֵשׁ יִקְנֶךָ בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יִדְעָתִי"**, אכן בעולם הזה אפשר כל כך הרבה 'אוֹיְפִטוֹן' [להספיק/לפעול], לפעול ולהשפיע בכל העולמות, ואנכי לא ידעתי מזה.

וכמו שאיתא מהבעל שם טוב הקדוש ז"ע על מה שאמרו חז"ל (אבות, פרק ב', משנה א) **"דַּע מַה לְמַעֲלָה מִפְּנֵיךְ"**, שאם יהודי היה יודע להחשיב את מעשיו, איזה כוח גדול יש לכל תפילה שלו בשמים, לכל 'אָמַר אֲבִי', שהוא זוכה ללמוד בגמרא, בוודאי היה נזהר בכל צעד ושעל שלו שיהיו כשרים ורצויים כדבעי בעיניו יתברך, שהרי במעשיו אלו הוא משפיע בכל העולמות. וזהו שאומר התנא, **"דַּע מַה לְמַעֲלָה"** - דע לך שכל ההשפעות הנעשות למעלה, הם 'מִפְּנֵיךְ'.

ויסוד זה מלמדת אותנו פנימיות התורה בפרשה זו. אמנם פנימיות התורה הוא עד אין סוף, אך יש חלקים, ואף זה נכלל בהוראת התורה, שנלמד מכאן איזה השפעות יש לכל פעם שאנו זוכים ללמוד 'אָמַר אֲבִי', כמה מלאכים טובים נבראים מהתיבות האלו, איזה שכר יש על התיבות האלו, וחלילה להיפך צריך לדעת שאם נכשל האדם אזי 'וְיֹרְדִים בּוֹ'. זה צריכים אנחנו ללמוד מזאת הפרשה, זאת היא העבודה שלנו.

תבע אולפן - מלא שאיפות ותביעה עצמית לגדול

והנה בפרשיות אלו מספרת התורה הקדושה על יעקב ועשיו. הכל יודעים

ארכיון 'עוז והדר'

הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א: וכבר אמרו בדרך צחות, אולי לכן מקבלים אותם השכירים מידי חודש 'תלוש משכורת', לרמז שעי"ז אפשר ח"ו להיות 'תלוש' מאמונתו בהקב"ה, אם ח"ו יתחיל לסמוך על ה'תלוש' הקבוע שיבוא בעתו ובזמנו. ובוודאי אין כוונת הדברים לומר שיעזוב את מקום קביעותו.. אלא ללמד שתמיד יהא מחובר אל הקב"ה ואל יסתמך על ה'תלוש' כי אין לך תְּלוּשׁ גדול מזה.

לסמוך על ה'תלוש' הקבוע שיבוא בעתו ובזמנו. ובוודאי אין כוונת הדברים לומר שיעזוב את מקום קביעותו.. אלא ללמד שתמיד יהא מחובר אל הקב"ה ואל יסתמך על ה'תלוש' כי אין לך תְּלוּשׁ גדול מזה.

פתח הרבי וגילה לו מכבשונו של עולם

סיפר הגה"ח ר' מנחם ברייאר זצ"ל בנו של הגה"צ רבי יוסף אב"ד שטעפינענט זצ"ל אביו של כ"ק אדמו"ר מבאיאן שליט"א, מעשה באחד שלא זכה להיושע בפרי בטן, אשר היה נוהג לפקוד את מעונו של הרה"ק רבי אברהם מתתיהו שטעפינענט זי"ע ולבקש ממנו שיעתיר בעדו ויפעל לו ישועה, ויהי היום, נקלע האיש לסכך ממוני מול השלטונות במדינת רומניא והעמידוהו למשפט, כשהיה נראה לפי חומר העניין שהוא עתיד לקבל קנס ממון כבד ביותר. והגיע אל הרה"ק לבקש ברכתו שיזכה בדיון. השיבו הרבי, בידי לברכך שתזכה לבנים, אך אם כן תפסיד כל כספך במשפט, אמנם אם תזכה במשפט הרי לעולם לא יהיו לך ילדים, ועתה הברירה בידך להחליט אם רצונך בבנים או בממון, הרהר אותו יהודי זמן מה והודיע, רצוני בברכת הרבי ב'ממון' - לצאת זכאי במשפט. התפלא הרה"ק מאד, היאך אדם מעדיף 'כסף' יותר מבנים, ושאלו על כך, הסביר הלה, כי ממון זה אלו פקדונות שהפקידו בידו אלמנות ויתומים (שבהם עושה סחורה), ואילו יפסיד במשפט יגרם להם נזק גדול, על כן מעדיף לוותר על הסיכוי לחבוק בן בכדי שלא לגרום צער לאותם נדכאים ושבורי לב..

התפעל הרבי מגדלות הנפש של אותו יהודי 'פשוט', וברכו שאכן יצליח במשפטו, וביקש ממנו שיחזור אליו עם תום המשפט. ואכן פשיטא שהאיש יצא זכאי לגמרי (מלבד קנס קטן מאד), וחזר לפני הרבי לספר שאכן יצא בשלום, הרבי קבלו במאור פנים, והורה לו להשיב את הפקדונות לאלמנות וליתומים, ואת השאר לחלק לצדקה, ובשכר זה תזכה לבנים...

פתח הרבי וגילה לו מכבשונו של עולם, לפעמים יש לו לאדם 'עת רצון' ושעת הכושר שבה יוכל לפעול את הישועה הנדרשת לו, ויתכן שעת רצון זו לא תחזור עוד לעולם, הווי אומר, יש לו פעם אחת ויחידה בה יכול להיושע מצרתו, ובעת שהגיע אלי לספר לי על המשפט הצפוי ראיתי כי הנה הגיע ה'שעה' המיוחדת שבה תוכל לזכות לבנים, ואם לא עכשיו אימתי... ובאמת מין הדין היה שמאחר שהחמצת את המועד - היית נשאר ערירי כל ימי חייך, אכן מאחר שאתה נהגת שלא כדרך הטבע, הסכמת לוותר על בנים לטובת ממון אלמנות ויתומים, על כן נהג בך הקב"ה אף הוא למעלה מן והטבע, וזכית בשנית ל'עת רצון' להמשיך עליך בנים. ואכן כך הווי.

(הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א - באר הפרשה)

אמונה וביטחון בה'

וַיֹּאמֶר נִקְבָה שְׁכָרְךָ עָלַי וְאֶתְנָה וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶן לְךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא תֵתֶן לִי מֵאֹמֶה וּגְוֹ. (ל כח-לא)

וביאר הרד"ק (ד"ה לא) שיעקב השיבו 'לא תתן לי שום דבר קצוב בשכרי, אלא יהיה שכרי דרך מקרה וטובת הא-ל כמו שיזמין לי'. והיינו שלבן הארמי 'ביקש לעקור את הכל' - לעקור ולהרחיק את יעקב אבינו מצורו וקונו, כיצד יעשה זאת - מצא לו טכסיס, כשתהיה פרנסתו של יעקב בשכר קבוע, אז לא יחיה בהרגשה שפרנסתו תלויה בידי שמים, ולא ירגיש עצמו תלוי בה'. אבל, יעקב אבינו לא אבה לשמוע לו, וענהו שאינו רוצה בשכר קבוע, שהרי בזה יסמוך על 'משכורתו' הקצובה והמסודרת, ויתמעט בטחונו בה', אלא שכרו יהיה תלוי במה שיגזור הבורא מידי יום ביומו מה ילדו הכבשים עקודים נקודים או ברודים, ועי"ז יהיה תלוי בבורא ית' וישא עיניו למרום בכל עת ובכל שעה.

ולדין ייאמר צא נא השדה ושאל את הבריות מה הם אומרות - מהי הברכה שהאדם מן השוק מברך את עצמו, והכל יענוך - לכשיכנס לחשבון הבנק שלהם בכל חודש ביום מסוים בחודש כך וכך מעות אז אדע כי ערבה שנת, לזה בא יעקב אבינו ומכחישם, כי טובתו וחיותו של אדם כשיזכור בכל עת ויחיה תמיד בהרגשה כי הוא סמוך על שולחן אביו שבשמים - 'שעשה לי, העושה לי כל צרכי... גם ירוויח בזה, שחיייו יהיו תמיד שלווים ושקטים, שהרי פעמים נופל על האדם הוצאה בלתי צפויה מראש, אם אינו חי אלא על משכורתו הקבועה הרי הוא מאבד עשתונותיו כש'משוהו' זו ממקומו, אבל החי על חסדי הבורא מה לו עשרת אלפים ומה לו מאת אלפים - היד ה' תקצר, כי 'לי הזהב ולי הכסף', אין לו אלא לפנות אל אביו שבשמים לבקש מאתו כל הצטרכויותיו והם כבר בדרך לביתו. וללמד גם למי שמשכורתו קבועה לחיות ולדעת שבאמת הוא תלוי בחסדי הבורא יתב"ש בכל חודש מחדש.

כי מעבידיו זורקים אותו חדשים לבקרים

פעם אמר יהודי לרבו כי הוא מרגיש עצמו תלוש... כי מעבידיו זורקים אותו חדשים לבקרים, ובכל 'שני וחמישי' הוא עובד במקום חדש, פעם ב'קביעות' ופעם כ'ממלא מקום' - ופעמים רבות הנו מסובב בחוסר מעש - ואני אנא בא. א"ל וכי 'תלוש' אתה, מעולם לא ראיתי אדם מחובר כמוך, כי אינך סומך כלל על מעשי ידך אלא הנך מחובר לבורא כל עולם באשר עיניך תלויות השמימה בכל עת ובכל שעה...

וכבר אמרו בדרך צחות, אולי לכן מקבלים אותם השכירים מידי חודש 'תלוש משכורת', לרמז שעי"ז אפשר ח"ו להיות 'תלוש' מאמונתו בהקב"ה, אם ח"ו יתחיל

שעשיו היה הרשע שעבר כל עבירות שבעולם, ויעקב היה בחיר האבות. אמנם בתורה לא נכתבו בפירוש כל המעשים הרעים של עשיו, וכן לא רואים את כל המעשים הטובים של יעקב.

ביטוי אחד אומרת התורה על יעקב, וביטוי אחד על עשיו, וביטוי זה אומר את הכל. ממנו יודעים אנו מה היה יעקב ומה היה עשיו. על יעקב אבינו אומרת התורה (בראשית כ"ה, כ"ז) "וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֱהָלִים", ובתרגום "תָּבַע אוֹלְפָן" [ביקש לימוד], היינו שהיו לו שאיפות ותביעות מנעצמו בעבודת ה'. מבקש ה' נקרא בלשון התרגום 'תבע אוֹלְפָן'.

ולעומת זאת על עשיו נאמר "אִישׁ שָׂדֶה" ובתרגום "גִּבְרָא נְחֹשֶׁרֶת" [איש שדה/ציד]. ובתוספות בבא קמא (צ"ב ע"א) מביא לשון התרגום ופירש רבינו תם דהיינו 'נוח ובטל', אדם המחפש מנוחה, המבטל את הזמן. וכן רש"י כאן כתב: "אִישׁ שָׂדֶה - איש בטל".

והדבר נורא למתבונן, כל ההבדל בין יעקב לעשיו טמון בנקודה זו: יעקב היה בעל שאיפות, עשיו היה אדם נוח ובטל. זהו השורש, מכאן כבר מובן הכל מאליו, לאן הגיע יעקב שנעצמו 'בחיר שבאבות', ולהבדיל לאן הגיע עשיו בדרך זו, הכל תוצאה של שורש זה.

וזאת עלינו ללמוד, כשאדם הולך ברוגע ומחפש בטלה, להעביר את הזמן בלי עול, הריהו כבר חתום בחותמו של עשיו רח"ל בדרך המוליכה עד שאול תחתית לא עלינו, ולהבדיל יהודי המבקש ומחפש שאיפות, ודורש ותובע מעצמו, ומציב לעצמו מטרות ויעדים, הריהו כבר 'אֶפְגָּעוּשְׁטֵעֵמְפֶלְט' [חתום] בחותמו של יעקב אבינו ע"ה בחיר האבות. שאיפות, לרצות להיות טוב, לחפש עצות ופעולות לזה, זוהי הדרך העולה בית קל, מכאן מגיעים ונעשים 'בחיר שבאבות'.

(כ"ק אדמו"ר לעלוב שליט"א - אהל מועד)

השבוע במדור:

בגדר חיוב קריאת התורה | נותן סכום כסף לזוג צעיר כדי לקבל הלואה מהוריו

הגאון רבי פנחס וינד בעמח"ס ברית פנחס ראש בית ההוראה לענייני ריבית

ארכיון 'עוז והדר'

נותן סכום כסף לזוג צעיר כדי לקבל הלואה מהוריו

שאלה: סוחר היה צריך להלוואה גדולה של 300,000 ₪, כדי להשקיע בחנותו, והוא רוצה לקבל הלוואה זו מגביר שהוא יודע שיש לו כסף זה במזומן, אולם הוא יודע שלא קל להוציא הלוואה כזאת מהגביר, לכן הלך לבנו הנשוי של הגביר ונתן לו מתנה גדולה ויקרת ערך בשווי של 30,000 ₪.

לאחר מכן, הלך לגביר וסיפר לו שנתן לבנו מתנה גדולה ויקרה בשווי של 30,000 ₪, כדי שישכחם הגביר לתת לו הלוואה, הגביר התרגש מאוד שנתן כזו מתנה יקרה לבנו, ואישר לו על אתר כל סכום ההלוואה שהוא ביקש.

ויש לדון, האם יש בזה משום איסור רבית או לאו.

תשובה: באופן שהנאה של המלוה היא רק ממה שפלוני נהנה, ואין למלוה הנאה ישירה לעצמו מהנתינה של הלוח - יש לסמוך להקל.

אבל אם יש למלוה הנאה ישירה מנתינת הלוח, אף שעיקר הנתינה של הלוח היא לאדם אחר, ואפילו הוא רק טובת הנאה - אסור.

סברת הדברים: מבואר בגמרא (ב"מ ס"ב ב) ושו"ע (סי"ק ס"ט טו) שמותר לתת כסף לבן המלוה כדי שישכנע את אביו שיתן לו הלוואה, כיון שאינו נותן את הכסף למלוה אלא לאדם אחר כדי שישכנע את המלוה לתת לו הלוואה. ולפי זה היה נראה דגם במעשה דידן כיון שלא נתן את המתנה למלוה אלא לבנו של המלוה אין בזה איסור, דאין זה רבית שבאה מלוה למלוה.

אלא דהן הגמרא והן השו"ע מדברים כשהאדם המקבל את הכסף הולך ומשכנע את המלוה שיתן את ההלוואה, ולכן מותר לו לקבל כסף, וכלשון הגמרא "מאי טעמא, שכר אמירה קא שקיל", והיינו שמותר לשלם לפלוני בעבור שכר האמירה שהוא משכנע את המלוה להלוות, ומשמע דבלא זה, והיינו באופן שפלוני אינו עושה כלום אלא הוא נותן לו סכום מסוים כדי שעל ידי זה יסכים המלוה להלוות לו, ואין המקבל צריך לעשות כלום כדי שהנותן יקבל את ההלוואה, אין בזה היתר, ורק כשיש איזה פעולה על מה שמשלם לו דהיינו שכר אמירה, יש היתר לתת לאדם שלישי.

ולפי זה במעשה דידן שנתן כסף לבנו של המלוה, והמקבל אינו צריך לעשות שום דבר בגלל זה, ואין כאן שכר אמירה,

<<<

מין פוסק הדור הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א מח"ס תשובות והנהגות

ארכיון 'עוז והדר'

בגדר חיוב קריאת התורה

האחרונים נסתפקו בגדר מצות קריאת התורה, אם המצוה היא שאחד יקרא והשאר שומעין ומצותה היא בשמיעה בלבד וא"צ בזה לדין שומע כעונה, כיון שכך תיקנו את המצוה שתהיה בשמיעה, (ועיין תקיעת שופר דלהרבה מהפוסקים המצוה הוא שמיעת קול שופר), או דהמצוה היא על כל אחד שהוא צריך לקרוא, אלא שיוצאין מדין שומע כעונה.

והביאו שנחלקו בזה הקדמונים, דבתוס' בסוטה (לט. ד"ה כיון) כתבו התוס' בתירוץ אחד, דסומא פטור מקריאת"ת כיון שאינו יכול לקרוא, ולכאן זהו רק אם המצוה היא על כל אחד בקריאה ויוצא מדין שומע כעונה, דאז שייך לומר דסומא דאינו ראוי לקרוא פטור מקריאת"ת, אבל אם המצוה היא בשמיעה בלבד, הרי שייך קיום המצוה בסומא כבכל אחד, וע"כ מוכח דס"ל להתוס' דהמצוה הוא בקריאה. אבל בשו"ת רב"ן (וכן בהגהות יש נחלין

הובא דבריו בסידור הגר"א קודם קריאת התורה)) כתב בפירוש דהציבור צריכים לשמוע הקריאה לצאת מדין שומע כעונה, (ועיין בבה"ל (סי' קמ"א ד"ה לבטלה) דכתב דחובת הציבור הוא בשמיעה, וא"צ לדין שומע כעונה).

ונראה דבדבר זה נחלקו הראש"ש עם הנמו"י והאגודה ומהרי"ל, דהנה שיטת הראש"ש היא שאם העולה לתורה אינו קורא מהס"ת בידו עם הש"ץ, הוי ברכתו לבטלה, אבל שיטת הנמו"י האגודה ומהרי"ל שיכול העולה לברך אף אם אינו קורא מהס"ת (הובאו דבריהם בב"י סי' קמ"א ובד"מ שם), וטעמם ב"י הבי"ב (בסי' קמ"א בד"ה ומתוך) "דכל שהעולה שומע מה ששליח ציבור קורא ומכוון ליבו לדבריו הרי הוא כקורא דשומע כעונה", ולכאן נראה דזהו מחלוקתם, דדעת הראש"ש היא דהמצוה בשמיעה בלבד, וא"צ בזה לדין שומע כעונה כיון שלא צריך עונה כלל שהרי חיובו הוא רק שמיעה, וכיון ששמיעתו אינה כעניה, אינו יכול לברך כיון שעל שמיעה לבד אין יכול לברך, (ואף אי נימא דאפי' אינו מחויב לענות, מ"מ אי רוצה למחשב שמיעתו כעניה מחשב שמיעתו כעניה, מ"מ ליכא ע"ז ברכה, כיון שאינו מחויב שהשמיעה תהא כעניה), אבל לדעת האגודה ומהרי"ל חייב כ"א בקריאה, וכששומע יוצא חובתו בשמיעה מדין שומע כעונה, וכיון ששמיעתו כעניה, חשוב לברך עלה, (מיהו בבה"ל (סי' קמ"א ד"ה לבטלה) ביאר דאף לדעת האגודה ומהרי"ל דוקא שמיעת העולה לתורה הוא כעניה, אבל הציבור אינו יכול לברך על שמיעתם, ששמיעתם אינה כעניה ע"ש), (ועיין דברינו בח"א סי' שצ"ט שבארנו בדפלוגתא זו תליא אם מותר לקרוא מהחומש ולשמוע מהש"ץ ע"ש).

והנה לשיטת הראש"ש שהעולה קורא לעצמו בלחש תמוה, דמאי הועיל המברך במה שקורא בלחש, והרי הברכה היא על הקריאה לציבור, וכיון שאין קריאתו לציבור היאך מברך, וע"כ צ"ל שכך תיקנו חז"ל מעיקרא את הברכה, שמברך מי שעולה והוא קורא ביחד עם הש"ץ מס"ת אף שהציבור שומעים מאחר (שכיון שהוצרכו לתקן שלא יקרא העולה רק הש"ץ וכדיבאר הראש"ש שם (פרק הקורא את המגילה סי' א) "לפי שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ואין הציבור יוצאים בקריאתו והוא בעיניו כיוודע, ואם לא יקראוהו אתי לאינצויי עם שליח ציבור", וכיון שעל שמיעה בעלמא א"א לברך לכן תיקנו חז"ל גדר ברכת התורה על קריאתו לעצמו שלא יהא נראה כברכה לבטלה.

ומסברא אמינא שאם קראו ע"ה או סומא דלש"י הראש"ש [וכן פסק המחבר] אינם יכולים לברך, וכן לרמ"א כן הוא העיקר מדינא דאינם יכולים לברך וברכתם לבטלה, (ורק משום כיסופא טובא ואתי לאינצויי הקיל הרמ"א בסומא בעם הארץ) (עיין בה"ל ריש סי' קמ"א), א"כ הציבור לא שמעו ברכה של שבעה כתיקון חז"ל, ולכן נראה שכדאי להוסיף קרואים כדי שיהיו שבעה שברכתם כדן שקיימו תקנת חז"ל, וזהו חידוש דין שאם קורין ע"ה שאינו יודע לקרוא מספר תורה יוסיפו קרואים עד שיהיו שבעה קרואים כדן.

ובדרך אגב ביארתי פעם מעלת קריה"ת בציבור שאז הוא הזמן שעליו לאשר מעין קבלת התורה שמעיד על מעלת קירבת נותן התורה ועמו ישראל ואורייתא, ולכן חתן ובעל ברית ויארציטיי ובא מן הדרך מברכין בתורה וכמו הלל וקבלת התורה, וראוי להשתדל לברך תכופות ובכוונה שזהו סגולה נפלאה.

<<<

אלא שעל ידי זה משתכנע המלוה לתת לו הלואה, שמה יש בזה איסור אף שאינו נותן את הכסף למלוה עצמו.

וגם מצד הסברא יש מקום להבין חומרא זו, דאף שרביית הוא רק כשהלוה נותן למלוה, וכמפורש שם בגמרא (ב"מ טו, ב) שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה, ולא לאדם אחר, מכל מקום כשנותן לאדם שהמלוה נהנה מזה שפלוני קיבל את הכסף נמצא שמהנה בזה את המלוה, ויש לו למלוה הנאה שבנו או אוהבו קיבל את הכסף ונמצא מהנהו, ואף שלא התנה שיתנו לו את הרבית, כל שיש לו הנאה הרי זה אסור, ורק באופן שהמקבל עובד בשביל זה, ומשכנע את המלוה לתת הלואה מותר לשלם לו כסף משום 'שכר אמירה', שמשלם לו עבור עבודתו, ולא עבור ההלואה עצמו, אבל בלא זה איכא איסור בדבר.

ונחלקו בזה הראשונים והפוסקים, דשיטת כמה פוסקים, דגם באופן שאין ההיתר של שכר אמירה ג"כ מותר לשלם לאדם אחר, כיון שאינו משלם למלוה עצמו, ושיטת פוסקים אחרים להחמיר בזה כל שאין ההיתר של שכר אמירה, אף שאינו נותן למלוה עצמו.

דהנה במיוחס להריטב"א (ב"מ טו, ב) כתב שמה שאמרו בגמרא שכר אמירה קשקיל, הוא לרווחא דמילתא, דבאמת גם בלא הסברא של שכר אמירה איכא היתר 'דלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה', והגמרא קאמר דהכא 'אפילו טפי איכא דאפילו משום רבית כלל לא יהיה הנהו זוזי דהא לא יהיבניהו למלוה'.

ובחידושי הריטב"א כתב וז"ל: "תמיהא מילתא טובא למה לי האי טעמא תיפוק לי דמאן דשקיל ד' זוזי לא מוזיף ליה כלום ואין כאן רבית הבאה מלוה למלוה". וע"ש שמיישב בשני אופנים, או דאיירי באופן שהמלוה לא רצה להלוות ללוה אלא לפלוני לבד, ופלוני חוזר ומלוה ללוה, ונמצא שהפלוני הוא המלוה שלו, ולכן צריך את ההיתר של שכר אמירה, ובאופן ב' מיישב דאיירי שהיה צריך לתת מכסף זה למלוה עצמו, ולכן צריך את ההיתר של שכר אמירה, אבל לשני התירוצים מבואר דבאופן שהוא מלוה ללוה עצמו ולא לפלוני, והאדם השלישי לא היה צריך לתת מן הכסף למלוה יש היתר שאינו מלוה למלוה, אף באופן שאדם השלישי לא עשה שום פעולה בעד הכסף.

ובבינת אדם (משפטי צדק ס"ג א) הביא דברי הריטב"א א' להלכה, ומשמע מדבריהם, שאין צריך את ההיתר של שכר אמירה, אלא עצם הדבר שנותן לאדם אחר מותר. ולכאורה הם מתירים אף באופן שהמלוה נהנה מהנתינה לפלוני, שהרי

הגמרא מיירי בנתנו לבנו של רב פפא כדי שרב פפא ילוה להם, ומן הסתם נהנה רב פפא מנתינה זו.

אולם בחידושי חתם סופר (ב"מ טו, ב) כתב וז"ל: "שכר אמירה קשקיל. ולא הוה סגי ליה בהאי סברא דאינו בא מיד הלוה ליד המלוה, דנפקא מיניה כמו בנו דרב פפא, דאע"ג דאינו סומך על שולחן אביו מכל מקום הוי ליה כבא ליד המלוה, דרב פפא נהנה במה שנותן לבנו אי לא משום דשכר אמירה קשקיל ולא יהיב ליה במתנה מידי". עכ"ל. ומבואר מדבריו דבאמת אין להתיר משום שנותן לאדם אחר, דסוכ"ס המלוה נהנה מזה, ורק באופן שנותן בשביל סיבה אחרת מותר.

וכן באבן האזל (מלוה ללוה פ"ה ה"ד) מאריך בכעין זה, שאם נותן בגלל ההלואה איכא איסור משום דין ערב, וצריך למעשה את ההיתר של שכר אמירה קשקיל.

ונמצא מזה דלשיטת הריטב"א, והבינת אדם אין בזה איסור, ואילו להחכם סופר והאבן האזל איכא בזה איסור.

ויש לעיין בסברת המקילים, אמאי באמת ליכא איסור במה שנהנה המלוה שבנו קיבל כסף, הא יש לו הנאה מזה, והוא נותן רק כדי להנות את המלוה, ונמצא שבאה הנאה לידי המלוה, ואמאי לא יהיה בזה איסור דרבנן, שהלוה עושה פעולות ומוציא הוצאות רק לטובת המלוה. וצריך לומר, דכיון שלא התנה עמו המלוה לעשות לו ההנאה, לא נחשב להנאה אף שלמעשה הוא נהנה מזה, והלוה עושה זאת רק בגלל זה.

ויש לעיין להלכה, האם יש להחמיר בזה, או שאפשר להקל, דבשו"ע מובא רק הדוגמא שהמקבל משכנע את המלוה לתת לו הלואה, ובכה"ג יש 'שכר אמירה' שהלוה נותן לו שכר עבור אמירתו, ומשמע קצת שבלא זה לא היינו מתירים, ואולי השו"ע נקט דוגמא זו כי כן מובא בגמרא, אבל אין הכי נמי דגם בלא זה היה מיקל. ולכאורה יש להוכיח קצת להלכה להיתר, מהא דמבואר בשו"ע (ס"ק סע"י) שאסור ללמד את בן המלוה תורה, באופן שהאב היה משלם כסף למלמד שילמד איתו, דא"כ נחשב שהאב מרויח את הכסף שהיה צריך לשלם למלמד, ומבואר דבלא הסברא שהוא מרויח כסף זה, לא היה איסור, אף שלמעשה הוא נהנה שמלמדים את בנו, ואין איסור בעצם ההנאה שמקבל הבן, אף ששם ליכא הסברא של שכר אמירה, שלא מדובר שם שהבן משכנע את אביו להלוות לו, ואולי שם קיל יותר משום שזה רבית דברים בלחוד, ולא רבית ממון, ולכן הקילו גם בלא ההיתר של שכר אמירה, ויש לדון להלכה.

ולפי שיטת המקילים יש לדון להלכה, עד

כמה אפשר להקל בזה, להנות את המלוה כל שאינו מקבל את הכסף ישירות. ומעשה שהיה במי שרצה לקבל הלואה מאיזה גביר, והוא ידע שהגביר מעונין שאחד מאוהביו יתקבל לראש העיר במקום מסוים, ולכן הוא הלך והפעיל עשרה אברכים שיפעלו שפלוני ינצח ויעלה לראש, ואח"כ הלך הוא לגביר ואמר לו אתה רואה שהפעלתי כל כוחי לעשות רצונך, שחברך ינצח. האם יהיה בזה איסור, כיון שההנאה הוא לחבירו ולא למלוה עצמו, או דילמא באופן כזה מודים שיהיה בזה איסור, ויש לעיין בזה.

ובהסבר דעת המקילים נראה לומר, דבאופן שהלוה נותן דבר מה למלוה הרי זה רבית, ואף אם מוותר על טובת הנאה עבור המלוה, כמו הנותן תרומה לכהן כדי לקבל הלואה, שנמצא שנתן הנאה זו למלוה והרי זה רבית, אבל אם נתן הלוה דבר מה לאדם אחר, הרי מסר בזה את כל הדבר לאותו פלוני, ואף אם יש למלוה הנאה ממה שפלוני קיבל, אין זו הנאה שהלוה נתן לו, אלא הנאה עקיפה. ולמשל אם הלוה נתן מתנה בשווי 100 ₪ לאחיו של המלוה, אף שהמלוה נהנה מאוד מזה, ואפילו היה מוכן לשלם 10 ₪ כדי שיתנו מתנה זו לאחיו, מכל מקום הרי הלוה הוציא מכיסו סה"כ 100 ₪ וכל הסכום הזה הגיע לידי האח, לא נאמר שגם המלוה קיבל כאן משהו. אבל אם מהנה את המלוה להדיא, אף שהיא רק טובת הנאה, הרי זו רבית האסורה.

ועל פי זה יש לומר, שאם למשל אדם מדליק אור בחצירו עבור חבירו והמלוה רוצה להשתמש בו מבחוץ, והלוה מרשה לו רק בגלל שהלוה לו [באופן שיכול לעכב בעדו מהשתמש באור], לא נוכל להתיר זאת מטעם שזו רק הנאה עקיפה, והלוה כבר הדליק את כל האור עבור חבירו ואינו מוסיף שום דבר עבור המלוה, דשאני התם שההנאה שיש למלוה מגיעה ישירות אליו מן הלוה, ובוה יש לומר שנחשב רבית הבא מן הלוה למלוה, משא"כ במקרים שלנו שהלוה מהנה אדם אחר והמלוה נהנה ממה שפלוני נהנה או קיבל, אך אין לו שום הנאה ישירה שמקבל מהלוה בעצמו, אלא הלוה נתן לפלוני וההנאה שהגיעה לפלוני היא זו שמנהגה את המלוה.

הלכה למעשה:

מאחר שמצאנו בראשונים (הריטב"א והמיוחסים לריטב"א) להקל בדבר, וכן הוא נראה מההלכה בשו"ע שמוותר ללמד את בן המלוה תורה אם לא משתרשי ליה למלוה, ואף שהחתם סופר מחמיר, כתב כן רק בחידושו ולא בפסקיו, לכן ניתן להקל בדבר, וכל שהלוה נותן את כל ההנאה לאדם אחר, אף שהמלוה נהנה בעקיפין מזה, אינו נחשב לרבית הבאה מיד לזה ליד מלוה.

ח' כסלו תש"ג

הרה"ק רבי דוד מסוכטשוב זי"ע
בעל ה"חסדי דוד"

מכתב שנשלח בימי השואה ונטמן ברמז: הדודה אסתר מרחוב מגילה בית 7 דירה 4 באה

מספר הגה"ח רבי יהושע משה אהרונוסון ז"ל בכתביו שהתפרסמו בספר "עלי מרורות": בתחילת שנות המלחמה חשבו יהודי הגיטאות כי המשלוחים אינם אלא לעבודה בלבד הגרמנים טיפחו אשליה זו בכל דרך אפשרית. ההגיון האנושי "קנה" את הסיפור, מי היה יכול להאמין עד היכן מגעת שטניותו ושנאתו של "עמלק" לעם היהודי.

בתחילת חורף תש"ב נודע לי מעדי ראייה על קיום מחנה השמדה ב"חלמנו", כמו כן נודע לי על טבח המוני ביערות "קוזמיר". ההמונים לא יכלו להאמין לבשרות הזוועה. הרי זה מנוגד לכל הגיון מינימלי! אולם אני חקרתי את הנושא ונודעו לי דברים כהווייתם. מיהרתי איפוא לכתוב את הדברים אל הרבי מסוכטשוב (הרה"ק רבי דוד מסאכטשוב הי"ד בעל ה"חסדי דוד") ששהה אז בדירת מסתור בווארשא.

מחשש לפתיחת המכתב כתבתי ברמז: "הדודה אסתר מרחוב מגילה בית 7 דירה 4 באה". הרמז היה ברור ומובן: במגילת אסתר פ"ז פסוק ד' נאמר "כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי".

לא ארכו הימים והגיענו תשובת הרבי. הרבי דיבר על הצורך להתחזק לנגן היטב את יצירתו של "הסבא" יצירה 23 קטע 4. הכוונה היא לפרק כ"ג פסוק ד' בתהלים, שם: "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמוני".

(עלי מרורות - עמ' 260)

ט' כסלו תקפ"ח

הרה"ק רבי דוב בער שניאורסון זי"ע
האדמו"ר האמצעי מליובאוויטש

אך שהצילו אותו משמים מלאכול טרפה

שח החסיד המופלג רבי יעקב קאדאניר ז"ל מעיר וואלאקאמיר במדינת רייסין, בעל המחבר ספר "מצרף העבודה (ויכוחא רבה)", שהיה מחסידי בעל ההילולא האדמו"ר רבי דובער מליובאוויטש זי"ע, וגם עדיין נסע בצעירותו גם לאדמו"ר הזקן בעל התניא זי"ע.

פעם זכיתי לנסוע עם כבוד קדושתו, ובאנו לקריה קדושה קריסלאווע ונתאכסנו בבית החסיד המפורסם הנקרא ר' ישע"ל מקריסלאווער, והוא לא היה בביתו. ובלילה דרש כבוד קדושתו דרוש ונמשך הדרוש על אחר חצי הלילה, עד שאשת לא המתינה ליתן לכבוד קדושתו סעודת ערבית והלכה לישון, ואחר הדרוש נתן המשרת לכבוד קדושתו את הסעודה.

ובבוקר קודם התפילה הלכתי בפרוודור לעשן

ה'גריגליה, שמעתי שאשת הבעל הבית בוכה ומיללת כמו על מת רחמנא ליצלן, ושאלתי אותה מה זאת. ואמרה: "איך לא אבכה, כי השם זיכני שישכון כבוד קדושתו אדמו"ר בצל קורתו, וכעת נעשה סיבה לרעה שאכל כבוד קדושתו טרפות בסיבתי. כי הלכתי לישון ושכחתי לאמר שיש בצד אחד מהכריים קדירה והוא טרפות שבישלנו בעד שר אחד שהיה לנו בביתי. והנה השר לא בא לאכול, ודמייתי שנשאר קדירתו בשלימות, וכעת ראיתי שנתחלף הקדירות, ונתנו הטרפות לכבוד קדושתו, והכשרה נשאר בשלימות".

וכשמעתי כזה נפל עלי פחד עד שארכובתי דא לדא נקשין. והלכתי להמשרת, ואמר לי המשרת: "מהו הפחד הגדול אשר משוך על פניך?" וסיפרתי לו הסיבה הרעה, ושחק ממני המשרת, ואמר לי: "שוטה, וכי אין אתה יודע ומכיר קדושת רבינו, ואיך תאמין שיאונה לצדיק עוון כזה?" והולך אותי לחדרו והראה אותי איך הקדירה היא מלאה ולא נחסר ממנו טיפה. ואמרתי: "אפשר שטעם מעט חלילה", ואמר לי: "תאמין לי שכך היה, ערכתי לו את השולחן ונטל ידיו ובירך המוציא, ואחר כך לקח כף ושאב מעט מהמרק, והסתכל ב' פעמים, ואמר לי 'אין רצוני לאכול את המרק'. אמרתי לו אפשר שייאכל כבודו את הבשר כי לא אכלתם כל היום כי אם ב' כוסות תה, ושחק ואמר גם לא את הבשר, ואמר לי, גם אתה לא תאכל מזה. ולקחתי ממנו ושפכתי בתוך הקדירה, והנה אתה רואה בחוש שלא נחסר אף טיפה".

ואחר זה שאלו החסידים הגדולים את פיו הקדוש, מאין ידוע לו בהסתכלות בכף שזהו טרפה. ודרכו בקודש היה להלביש כל המופתים בלבוש הטבע מצד מהותו ההצנע לכת בתכלית, אמר להם: "כמדומה לי שאתם סוברים שזהו מופת השגת הרוחניות, לא כן הוא העניין, כי המחשבות הנופלת לאדם פתאום אינו לחנם, ובעת שלקחתי הכף ביד, נפל במחשבותי דין מענייני הטרפות, לכן לא רציתי לאכול מזה".

והמשכיל יבין שאף אם כדבריו כן הוא, דבר גדול הוא יותר מאם שהיה בעצמו מבין שהוא טרפה, כי נראה איך שכבוד קדושתו חשוב וחביב למעלה. אבל באמת כאשר הכרנו קדושתו, דבר נקל הוא אצל רום מעלתו להבין שזהו טרפה. ועוד, אם לא הבין כי אם מצד המחשבה, מה לו להסתכל ב' פעמים בכף. וגם אם האמת שהבין רק מצד ההסתכלות ולא מצד המחשבה שנפלה כמו שאמר, גם זהו דבר שאי אפשר להעלות על הדעת שכבוד קדושתו יוציא מפיו הקדוש דבר שאינו כן. אך יובן שבאמת היו שני הדברים: היינו מצד שנפל במחשבתו הדין מטרפות, נזכר להסתכל, ומצד שהיה אהוב ונחמד למעלה, חסו על קדושתו והפילו במחשבתו הטהורה הדין כדי שיזכרו להסתכל בכף.

(סיפורים נוראים)

י' כסלו תרפ"א

הרה"ק רבי פינחס מנחם מפילץ
זצ"ל

בעל שפתי צדיק

חנוכה זמן מסוגל לעשירות

מנהג כל ישראל לחלק לנערים "חנוכה געלט" (=דמי חנוכה) בימי החנוכה, ושייכות ענין המעות לימי החנוכה, כתב הרה"ק מפילץ זצ"ל בראש מאמריו לחנוכה: "זקני מו"ר (החידושי הר"ם) זצ"ל אמר לנו: לכן קורין 'חנוכה געלט', מפני שכתוב (משלי ג, טו) 'בשמאלה' עושר וכבוד, לפיכך מצוה זו הנעשית בשמאל (=כדאיטא: מזוהה מימין ונר חנוכה משמאל) מביאה עשירות". עכ"ל.

בהמשך המאמר מבאר שם "כי תמיד רצון שמים להשפיע כל טוב לכל אחד מישראל, אך מאהבת ישראל פן ישבע ויכחש חס ושלום - לכן מונעים, וזמן זה יכולים הדבקים במצוה זו לקבל עשירות שלא ימוטו חס ושלום".

(שפתי צדיק - לחנוכה)

כיון שבדקו והשתקו ממצא

הרה"ק רבי פינחס מנחם מפילץ זצ"ל כתב בספרו הטהור "שפתי צדיק" (ומאמרי חנוכה אות יג): מלשון הברייתא "בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן", משמע דאם היו מחליטין להדליק שמן טמא לא היו מוצאין כלל, רק כיון ש"בדקו", שיהיה צר להם להדליק בטומאה, על ידי תשוקה לעשות המצוה כתיקונה - האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שמן טהור.

וכן בכלל הענינים - לא יתקרה החשק והתשוקה, על ידי זה ימצא מה טובה, כדאיטא בזה"ק (ח"א רכא. ב.) "שהרהור טוב לא נאבד".

(שפתי צדיק - לחנוכה)

י"ג כסלו תרפ"א

הרה"ק רבי ישראל טאוב ממוז'ץ
זי"ע

בעל דברי ישראל

מהשירה ניתן להכיר את האדם

בספר 'ישא ברכה' (פרשת נשא, עה"פ והתורה את חטאתם) מביא: אאמו"ר [הרה"ק רבי ישראל] זצוק"ל, בזמן שישב בעיר מוז'ץ, היה נוהג לנסוע כל יום לטיול מחוץ לעיר לשם נופש ואויר צח. פעם אחת בנסוע דרך שדה מרעה, שמע פתאום את שירת רועה צאן וצוה לעצור מיד את הכרכרה בכדי להאזין לשירת הרועה. וכאשר גמר צוה להמשיך בנסיעה ואמר למלווי בודאי תתפלאו על עצירת העגלה לשם האזנת שירת הרועה, אבל דעו לכם רבותי, כי כל המזמר כאלו מתודה הוא, שירתו של אדם היא וידויו, כי על ידי השירה אפשר להכיר את מהותו של אדם. וכל המתוודה, מי לא יהיה, צריכים להאזין ולשמוע".

(מתוך ספר ברוך ה' יום יום - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

הלכות שבת

מאת הגאון רבי אהרן מרדכי גריץ שליט"א

בס"ד, גיליון מ"ד

מוחק בשבת

נייר העוטף מזון וכתוב עליו אותיות, או דבר מאכל שדבוק עליו מדבקה עם כיתוב, ישגיח מאוד שלא יבוא לידי מחיקת אותיות, ויקרע את העטיפה בין האותיות, ואת המדבקה יסיר בשלימותו. [שש"כ פ"ט הערה מה, פ"א סעיף ט-י, מלאכת שבת ערפ"ה].

ה. דין פתיחת ספרים שיש על חודי הדפים אותיות.

ספרים שיש על חודי הדפים שלהם אותיות, ובפתיחת הספרים נמחקים האותיות, כתב המשנה ברורה [שם סק"ז] דדעת רוב הפוסקים להתיר פתיחתם וסגירתם בשבת, דכיון שדרך הספרים לפתחם ולסגרם תמיד, הרי הם כדלתות הבית שנפתחים ונסגרים ואין בהם איסור בנין וסתירה. ומכל מקום אם יש לו ספר אחר טוב להחמיר ולהשתמש בספר השני. בשו"ע הרב [שם] לא חילק בזה, ומשמע שסובר דמותר ללמוד בספר זה גם אם יש לו ספר אחר. ומכל מקום לכתחילה לא יעשו ספרים כאלו כדי לצאת דעת כל הפוסקים. [שעה"צ שם סק"ה].

ב. דין שכירת עוגיה העשויה בצורת אות.

מותר לשבור עוגיה העשויה בצורת אות או ציור. [שש"כ פ"א ס"ח, ובמלאכת שבת ע' רפו הביא דגם לדעת החזון איש מותר לשבור עוגיה כזו, דכיון שזהו צורתו לא שייך בו איסור מוחק, מאידך בחוט שני כתב לאסור לשבור עוגיות העשויות בצורת א. ב. והביא שם עוד דמה שאסרו לשבור אותיות שעל העוגה, הוא דווקא כששבורם דרך אכילה, אך אם נמחקים רק בבית הבליעה כגון תרופות שיש עליהם אותיות ונמחקים בבית הבליעה, אין בהם שום איסור].

ג. כשחתכם מערב שבת מותר להוציא פרוסה מהם בשבת.

אם חתך העוגה שיש בה אותיות או ציורים מערב שבת, מותר להוציא ממנה פרוסה בשבת, גם אם נמחקים על ידי זה האותיות והפרדת אותיות לא הוי מחיקה. [שש"כ שם ס"ז].

ד. הזהירות בפתיחת אריות שלא לבוא למחיקת אותיות.

אמירה לנכרי בשבת

אמירה, כשאמרה דרך רמז שלא בציווי, מכל מקום איסור הנאה ממלאכת נכרי במקומה עומדת. [בשש"כ שם ס"ו, הביא עוד דוגמה שאין בזה לא משום איסור אמירה, ולא משום איסור הנאה ממלאכת נכרי, כגון הרוצה שהנכרי יכבה לו את הגז, יאמר לו "חבל על הגז שמתבזבז", דאין כאן אמירה אלא רמז שלא בציווי, וגם אין הישראל נהנה מגוף המלאכה].

ד. בין השמשות.

בבין השמשות עד שלוש עשרה וחצי דקות מהשיקעה, מותר לומר לנכרי לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה, או דבר שאם לא יהיה נעשה יצטער כל השבת, וכן דבר שאם לא יהיה נעשה יהיה לו הפסד מרובה, וכן כל דבר שיש לו בו צורך גדול. [שו"ע סימן שמב ס"א, מ"ב סימן רסא סק"ז].

ה. צרכי חולה וקטן.

מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה בשבת לצורך חולה שאין בו סכנה, והיינו שנפל למשכב מחמת חליו, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו, או לצורך קטן שדינו לענין זה כחולה שאין בו סכנה. [שו"ע ורמ"א סימן שיכ ס"ז, וגיל קטן לענין זה כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"א סעי"ח, שהוא עד גיל תשע, ובשו"ת אור לציון ח"ב פל"ו ת"ד כתב שיעד י"ג שנה נחשב כקטן לכל צרכיו].

ו. הדלקת תנור מאוורר ומזגן.

א. כתב השו"ע [סימן רעו ס"ה] בארצות קרות מותר לומר לנכרי להדליק התנור בשביל הקטנים, ומותרים הגדולים להתחמם בו, ואם הקור גדול, מותר לומר לנכרי להדליק אפילו לצורך גדולים, שהכל חולים אצל הקור, ולא כאותם שנוהגים היתר גם אם אין הקור גדול ביום ההוא.
ב. כתב בשו"ת מנחת יצחק [ח"ג סכ"ג] דהוא הדין שמותר לומר לנכרי להדליק מאוורר או מזגן בקיץ כשסובלים מהחום. [ע"פ דברי התוס' במסכת בבא בתרא דף קמ"ד חוץ, שהביא מהירושלמי שיותר יש להתפלל להינצל מחום מאשר להינצל מקור].

ז. כיבוי אעקה.

מכונת שמכשיר האעקה שבה החל לפעול בשבת, והוא מפריע לתושבים שבכל הסביבה, מותר לקרוא לנכרי שיכבהו, אם הוא במקום שיש להניח, שיש שם חולה שמפריע לו. [חוט שני ח"ג ער"ד].

ח. הצלת כתבי הקודש.

מותר לומר לנכרי לכבות דליקה כדי שלא ישרפו כתבי הקודש, וגם הצלת גמרות ושאר ספרים בכלל זה. [שו"ע סימן שלד ס"ח, מ"ב ס"ק מט-סח].

ט. צער בעלי חיים.

מותר לומר לנכרי לחלוב פרותיו משום צער בעלי חיים. [שו"ע ומ"ב סימן שה ס"כ].

א. איסור אמירה לנכרי.

א. בשבת ויום טוב אסרו חכמינו זכרונם לברכה לומר לנכרי לעשות מלאכה האסורה מן התורה או מדרבנן.
ב. ואפילו בערב שבת אסור לומר לנכרי שיעשה מלאכה בשבת. וכן אסור לומר לנכרי בשבת שיעשה מלאכה לאחר השבת. [שבת דף קנ, שו"ע הרב סימן רמג ס"א, מ"ב שם סק"ה, ובשעה"צ שם סק"ז, שו"ע סימן שז ס"ב, מ"ב שם סק"ט, ובטעם איסור האמירה כתב הרמב"ם פ"ו מהל' שבת ה"א, כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהם ויבואו לעשות בעצמם, ורש"י במס' ע"ז דף טו. בד"ה כיון דזבנה, כתב דטעם האיסור הוא משום ממצוא חפצין ודבר דבר דיבור אסור, ובמס' שבת דף קנ. בד"ה מ"ט, כתב טעם אחר, משום שהנכרי נעשה שלוחן].

ב. איסור הנאה ממלאכה שעשה נכרי בשבת לצורך ישראל.

כל מלאכה האסורה בשבת, ועשאה נכרי לצורך ישראל, בין שאמר לו ישראל לעשותה, ואפילו עשאה הנכרי מעצמו, אסור לישראל ליהנות הנאה ישירה ממלאכה זו, לדוגמה אם הדליק הנכרי בביתו את האור, אסור לישראל לעשות בביתו דבר שלא היה יכול לעשותו בלא האור, כגון קריאה בספר, וטעם איסור הנאה ממלאכה שעשאה הנכרי מעצמו הוא, כדי שלא יבוא הישראל לצוות לנכרי שיעשה עבורו מלאכה בשבת. [שו"ע ומ"ב סימן רעו ס"א, ועיין מש"כ עוד להלן בסע' כה-כו מענין זה].

ג. אמירה ברמז.

א. כשם שאסור לומר לנכרי בפירוש לעשות מלאכה בשבת, כך אסור לרמוז לו בלשון ציווי, כגון הרוצה שהנכרי יכבה לו את האור אסור לומר לו כל המכבה את האור אינו מפסיד שזהו רמז בלשון ציווי.
ב. ובחיי אדם [כלל סב ס"ב] כתב שאפילו לרמוז לו בידיו או בשאר תנועות כדי שיבין שצריך לעשות המלאכה אסור.
ג. אמנם מותר לרמוז לו שלא בלשון ציווי דרך סיפור, כגון שיאמר לו קשה לישון בחדר זה כאשר דולק האור ומאיליו יבין הנכרי שצריך לכבות האור.
ד. ולכן הקורא לנכרי לבוא לביתו, צריך זהירות יתירה שלא יעבור בעת הקריאה עצמו באיסור אמירה לנכרי, כגון אם רצונו שהנכרי יכבה אצלו האור, לא יאמר לנכרי בפירוש שיבוא לביתו לצורך כיבוי האור, אלא יספר לו שקשה לילדיו להירדם מחמת האור שדולק בביתו והוא יבין מעצמו שצריך לבוא איליו לכבות האור. [רמ"א בסימן שז ס"ב, מ"ב שם סק"ו, שש"כ פ"ל ס"ג, ובה"ע שם הביא לתמוה על מה שמקילים לקרוא לנכרי לצורך מלאכה דהקריאה עצמה בכלל איסור אמירה, ולכאורה יכולים לנהוג בעצה זו דמה שהישראל הולך עמו ומראה לו מקום ביתו אינו נחשב יותר מרמז].
ה. מה שכתבנו דמותר לומר דרך רמז שלא בלשון ציווי הוא דווקא במלאכה הדומה לכיבוי אור, שאין הישראל נהנה אחר הכיבוי מגוף המלאכה, אמנם מלאכה שהישראל נהנה אחר כך מגוף המלאכה, גם אם לא עבר באיסור

מלון יקירין ויהודים נפלאים מלוקט מדברות קדשו ותורתו של רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מִי־הָתָא

חֲזֵה־תָא

חֲזֵה־תָא דְאִוְרֵי־תָא
יסוד חדש ונפלא על הפרשה

שכר עונג שבת לזכות לנחלת יעקב ע"ה בלי מיצרים

פומין, אתקדש יומא סליק פומא דשליט על כלא פי ה'. (בשעה שהתקדש היום התעלה הפה הממונה על כל שאר פיות, ומי הוא, אותו היום שהתעלה והתקדש בכל, הוא שנקרא פי ה', בערב שבת בין השמשות נבראו שאר הפיות, וכשהתקדש היום התעלה הפה השולט על הכל, פי ה'), וניתן בה הכוח לדבר דברי קדושה בבחינת תורה שבעל פה. וזהו הרמז בלשון הכתוב (ישעיה נח יג) 'אם תשיב משבת רגלך וגו' ממצוא חפצך ודבר דבר', ולא כתוב 'ומדברך דבר' לשון זהירות מדיבור לא ראוי, כמו שכתוב 'ממצוא חפצך', אלא כתוב 'ודבר דבר' לשון צווי לדבר דיבורים, כי על ידי פתיחת פי ה' בשבת ניתן בנו הכוח לדבר דיבורים קדושים.

ימה וקדמה וצפונה ונגבה'.

דיבורי קדושה ביום השבת

מסיים הכתוב (ישעיה שם) כי פי ה' דיבר, וזו מתנת השבת שזוכים בה לפתיחת פי ה', כמו שכתוב שיום השבת מכון כנגד הפה [ראה בספר יצירה (פ"ד מ"א): המליך אות תי"ו וקשר לו כתר, וצר בו לבנה בעולם, ויום שבת בשנה, ופה בנפש. ובזוהר (ח"ג ר"א): בשעתא דקדש יומא סלקא פה דממנא על כל שאר פומין, ומאן איהו, ההוא יומא דאסתלק ואתקדש בכלא, ההוא דאקרי פי ה', ערב שבת בין השמשות אברון שאר

וְהָיָה זֶרַעַךָ כְּעֵפֶר הָאָרֶץ וּפְרֻצַת יְמֶה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה וְנִכְרָכּוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפַּחַת הָאֲדָמָה וּבְזֶרְעֶךָ (כח יד).

מצות עונג שבת יקרה וחביבה היא מאוד, וכפי מה שמכבדים את השבת להתענג בה, כך זוכים שיתמלאו משאלותינו ברוחניות ובגשמיות, כמו שאמרנו (שבת קיח). כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח יד) 'אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, ונחלת יעקב האמורה כאן היא נחלה בלי גבולות ומיצרים, כמו שנאמר ביעקב אבינו 'ופרצת

מִילְתָא דְפְלִיאָה

מעשי היהודי פועלים נפלאות בעליונים

חסרה שם ולא צוינה במקומה הראוי לה, הצייר התנצל באמרו מה בכך שנקודה קטנה חסרה מתוך מפה יפה ומסודרת כל כך. אבל המלך הנאמן הסביר לו שכל נקודה הנראית קטנה, אמנם כך היא על גבי המפה, אך בפועל מדובר במדינה שלמה הכוללת בתוכה בני אדם ובעלי חיים רבים מספור, והמבקש שתצליח מלכותו עליו לדאוג לכל אחד ואחד מאנשיו בלי שום חיסרון ומגרעת.

מעלת כל תיבה ואות של קדושה בשמים

הוא הדבר בנמשל, כשעוסק האדם בתורה ובתפילה, צריך ליתן ליבו שכל תיבה וכל אות יש להם חשיבות ומעלה בפני עצמם, וחלילה לא להתרשל ולא להפסיד אפילו אחת מהם, כי האדם הוא בבחינת 'סולם מוצב ארצה' אבל 'ראשו מגיע השמימה', וכל אות ותיבה מתקנת תיקון נכבד בשמים, וכמה יצטער כשיעלה בידו להבחין איך מתוך התיקון הגדול והחשוב שהתעורר בזכות מעשיו, יחסר ממנו השלמות כתוצאה מן הפגם היחיד שנמצא בעבודתו. ולפיכך יתחזק מאוד שכל תיבה וכל אות יהיו בשלמות הכוונה הראויה, כי אפילו אות אחת יש בה סודות נוראים ותיקון עולם שלם כמו שנרמז בפסוק 'אות היא לעולם', וכן אמר הבעל שם טוב ע"ה על הפסוק 'צוהר תעשה לתיבה' להאיר בכל תיבה של תורה ותפילה, שתהיה כל עבודתו עושה רושם ותיקון בעליונים.

וַיַּחֲלֶם וְהָיָה סֵלֶם מֵצֵב אֲרָצָה וְרָאִשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהָיָה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֲלֵימ וַיְרִידִים בּוֹ (כח יב).

מכאן יש לכל יהודי לקחת חיזוק גדול, לדעת ולהאמין שכל מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו פועלים ומשפיעים בעליונים, וכל מילה שזוכים להגות בתורה ובתפילה הרי זה מחיה עולמות עליונים, ועבודת היהודי בפרט בתורה ובתפילה פועלת פעולות רבות ונשגבות, כמו שפירשו רבותינו בספרן של צדיקים על האמור בפרקי אבות (פ"ב מ"א) 'דע מה למעלה ממך', כלומר, דע והאמין שכל מה שיש למעלה בשמים, הכל 'ממך' מעבודתך וממעשיך, אם הם שלמים בכוונה נכונה ורעותא דליבא אזי הם פועלים במרומים ועושים נחת רוח לה' יתברך.

אפילו נקודה קטנה למטה גדולה היא למעלה

לפעמים אין ביכולת האדם להשיג עד כמה כל מעשה שלו משפיע ופועל במרומים, והוא טועה לחשוב מה אם יתרשל מעט ומי ירגיש בחסרון קל במעשיו, אולם צריך לדעת ולזכור שכל מעשה קל בעולם הזה חשוב לאין ערוך למעלה בשמים, וכמבואר הדבר בדרך משל, למלך שביקש משריו החכמים להכין לו מפה מסודרת של כל המדינות שהוא שולט עליהם כדי להכין להם מזון ומחיה לפרנסתם, וכאשר קיבל המפה התבונן והבחין שמדינה אחת

ברזא דאח"ד

רמזים נפלאים על סדר הפרשה

שערי שמים פתח

מנחם שהוא לשון חיבור], וזו היא מידתו של אברהם 'זרע אברהם אוהבי' (ישעיה מא ח), 'עת רצון' רמז ליצחק אבינו שמידתו הוא היראה, כי העובד מיראה דרכו לעמוד מרחוק ואין לו קירבה כי אם ב'עת רצון' [בעוד שהעובד מאהבה כל העתים שוים אצלו לרצון אצל הקב"ה], 'באמת ישעך' זהו מדת יעקב שנאמר בו (מיכה ז ט) 'תתן אמת ליעקב'.

ברכת כהנים בזכות האבות

וכוחם של האבות מסייע לנו לזכות גם בברכת כהנים [במדרש (ב"ר מג ח): מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, רבי יהודה ור' נחמיה ורבנן, רבי יהודה אמר, מאברהם, 'כה יהיה זרעך', 'כה תברכו את בני ישראל'. רבי נחמיה אמר, מיצחק, שנאמר 'ואני והנער נלכה עד כה', לפיכך אמר המקום 'כה תברכו את בני ישראל'. ורבנן אמרי, מיעקב, שנאמר 'כה תאמר לבית יעקב', וכנגדו 'כה תברכו את בני ישראל'], ומטעם זה פותח הש"ץ תחילה 'ברכנו בברכה המשולשת', להזכיר זכות אבות שהם שלשה, לפי ששלוש ברכות חלות בזכותן. וכמו שכתב **בבעל הטורים** (במדבר ו כד-טו) 'ברכך' בזכות אברהם שנאמר בו (בראשית כד א) 'וה' ברך את אברהם בכל' [ובמדרש איתא (במדב"ר יא ב): באי זו זכות, בזכות של אברהם אבינו, דכתיב 'כה תברכו' כמה דתימא (בראשית טו) 'כה יהיה זרעך'], 'אר' כנגד יצחק שראה בעקידה [שבשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח תלה עיניו במרום והביט בשכינה (ב"ר סה י) ומת, והאיר הקב"ה את עיניו והחייהו, 'ישא' כנגד יעקב שנאמר בו (בראשית כט א) 'וישא יעקב רגליו' [וכן חותמים ברכתו בשלום, על שנאמר ביעקב (בראשית כח כא) 'ושבתי בשלום'], ועל ידי הדבקות באבות זוכים ל'ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם' [עיינן בבעל הטורים (במדבר שם) רמזים נוספים איך נרמז כל אחד מהאבות במספר התיבות והאותיות בברכה שכנגדו].

זה נכפפים ונכנעים הדינים והגבורות [בן איש חי (חיי שרה שנה ב אות א) בשם שער הכונות להאריז"ל (מנחת שבת)], ממילא נתהפך השעה הזאת לעת רצון וקבלת התפילות, וכמו שנקראת השעה הזאת 'רעוא דרעוין' [בזוהר (יתרו פח): ביומא דשבתא כד מטא עדן דצלותא דמנחה, רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה, וכל דינין מתכפיין ומשתכח רעותא וחדו בכלא], ולכן אנו אומרים 'ואני תפלתי לך ה' עת רצון' וגו', להורות שזמן המנחה בשבת קודש הוא עת רצון ורחמים גמורים.

דבקות באבות הקדושים בשעת התפילה

תוספת מעלה באמירת פסוק זה בזמן רצון, כי בו נרמזו ג' האבות הקדושים, וזה מכלל ההכנה לתפילה להתקשר בכח האבות הקדושים אשר תקנו לנו את ג' התפילות [בזוהר (הקדמה יא): לא ליבעי ליה לבר נש לאעלא לבי כנישתא אלא אי אמליך בקדמיתא באברהם יצחק ויעקב, בגין דאינון תקינו צלותא לקמי קודשא בריך הוא, הדא הוא דכתיב 'ואני ברוב חסדך אבא ביתך' דא אברהם, 'אשתחוה אל היכל קדשך' דא יצחק, 'ביראתך' דא יעקב, ובעי לאכללא לון ברישא, ובתר כן ייעול לבי כנישתא ויצלי צלותיה], וביותר בעת רצון וקבלת התפילות הוא הזמן להזכיר כחם של האבות [ראה בבת עין (לך לך ד"ה וילך אברם) שביאר כונת הזוהר להתדבק ולהתחבר בג' בחינות האבות ולזכר המוח והמידות בלתי לה' לבדו. ובספר שכל טוב (מזמור התשובה ד"ה חנני ה' כחסדך) כתב הכונה ליטול רשות מהם ובהם, להתחנן ולהתאבק בעפר רגליהם, שלמענם יקובל ברצון לפניו יתברך, הגם שאינו ראוי, זכות אבות מסייעת], וכמו שכתב **בקדושת לוי** (ליקוטים ד"ה ואני תפלתי) 'ואני תפלתי' רמז למידתו של אברהם אבינו, כי תפלה לשון התחברות מתוך אהבה [על שם הכתוב (בראשית ל ח) 'נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי, ופירש רש"י בשם מחברת

אין זה פי אם בית אלקים וזה שער השמים (כח יז). יש לפרש בדרך רמז שבא ללמדנו בדברי יעקב אבינו ע"ה לכוון לעת פתיחת שערי שמים. דהנה, נהגו ישראל קדושים לומר בתפילת המנחה של שבת קודש את הפסוק (תהלים סט יד) 'ואני תפלתי לך ה' עת רצון, אלקים ברב חסדך ענני באמת ישעך'. **בטור** (או"ח סי' רצב) מובא הטעם כפשוטו על פי המדרש [ראה שורש הדברים באיכה רבה (ג ה, פתיחתא יז)]. שבפסוק הקודם (פסוק יג) כתוב 'שיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר', ומזה דרשו שכך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אין מדת אומה זו כמדת שאר האומות, שאומות העולם כששותין ומשתכרין הם הולכין ופוחזין, ואנחנו בני ישראל אף על פי שאכלנו ושתינו אנחנו באים ומתפללים, 'ואני תפלתי לך ה' עת רצון' וגו'.

הסתלקות הדינים במנחה של שבת

טעם נוסף לאמירתה מבואר בזוהר (תרומה קנו). ששעת המנחה בשבת הוא עת רצון ומתקבלות התפילות [זה לשונו: ואי תימא אמאי אתמני האי קרא בצלותא דמנחה דשבת, יאות איהו למהוי בשבת בהוא צלותא דמנחה, ולא בצלותא דחול, דודאי לאו צלותא דמנחה דשבת כחול, בגין דהא בחול בשעתא דמנחה תליא דינא בעלמא, ולא איהו עת רצון, אבל בשבת דכל רוגזא אתעדי, וכלא אתכליל כחדא, ואף על גב דדינא אתער, אתבסמותא איהו, ועל דא אצטריך קרא דיחודא, ליחדא כל דרגין, דכד הוי יחודא, דינא אתחבר ואתכליל ברחמי ואתבסם כלא, וכדין 'עת רצון' כתיב, עת רצון כליל כלא כחדא, ודינא אתבסם בהוא זמנא, והוי חדוה בכלא. וראה עוד באדרא רבא (נשא קכט)], כי בימות החול שעת המנחה הוא עת צרה והתעוררות דינים קשים, והואיל שבשבת קודש מתגלה בחינת הכתר העליון ומאיר האור העליון וחסד שורה בכל העולמות, ועל ידי

אף לאחר יציאת הצדיק מהמקום נשארה שם קדושתו

ממנו השפיע או הכח ההוא, כבר נשאר במקבל ההוא אי זה רושם מהמעלה שהיה בשפע ההוא שקבל ראשונה. והוסיף לבאר: כי העצים שנדלקו פעם אחת וקבלו צורת האש אף על פי שנכבו הנה הם יותר מוכנים לקבל צורת האש פעם שנית מאשר היו בראשונה, וכמו מי שקבל רוח נבואה פעם אחת ונסתלק ממנו כי הוא יותר מוכן בלי ספק אל שיקבלהו פעם שנית ממה שהיה בראשונה. ובעבור זה הוא שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה כח.) 'השמותי את מקדשיכם' (ויקרא כו לא), אף כשהן שוממין הן בקדושתן, ואמרו תשמישי קדושה נגזזין וזה בעבור הרושם שנשאר בהם מהדבר האלהי שהיו משכן לו או תשמיש אליו.

המקום גורם לקדושה ולהיפך

בזה תובן משנתנו, המדברת בשנים שיושבים במקום מסוים ולא עולה בידם לעסוק בדברי תורה, ולכן אמרו 'אין ביניהם דברי תורה', כלומר, שאין עולה בידם שום מציאות לדבר בדברי תורה, יש להם להבין שהמקום ההוא יש בו רושם ליצנות שהניחו בו הלצים שישבו בו בעבר. כלומר, 'הרי זה מושב לצים' - מלפנים ומימים ימימה. ולכן גם עתה שיושבים כאן שנים - אין ביניהם דברי תורה, כי רושם הלצים שישבו כאן נשאר במקום, ולכך שומר נפשו יראה להתרחק כפי יכולתו מן המקום הוא. ולמדנו דבר זה מהפסוק 'ובמושב לצים לא ישב', דקא משמע לן שכח יש באדם להפוך אפילו את מקומו הדומם ל'מושב לצים', ולכן אם יבוא אי מי וירגיש שאינו יכול לפתוח פיו בחכמה, יבין שיש כאן רושם המונעו להתקדש בקדושת התורה [כי האיש השלם יתן שלמות למושבו ויקדשהו, על דרך מה שפירשתי בכלי חמדה בפסוק (תהלים א א) 'ובמושב לצים לא ישב', אפילו כשאין שם לצים, כי המקום ההוא נטמא במה שהתלוצצו שם, ומרובה מדה טובה, וזהו 'כי יפקד מושבך' שיהיה לו חסרון, חסרון בפועל וחסרון בקדושתו (כלי חמדה למה"ש לאניאדו שמואל א' כ יח)].

וביאר, 'יציאת צדיק מן העיר עושה רושם' הכונה שמוותירה רושם של קדושה במקום שישב, ואף לאחר שיצא מהעיר, מרגישים שהיה כאן צדיק, שהשאיר רושם קדושה על המקום [ואדרבה בעוד הצדיק במקומו עיקר הקדושה שורה אצלו, והוא הודו וזיוו והדרו של המקום, אבל בצאתו מן המקום הרי הוא עושה רושם וקובע את הקדושה במקום (שפת אמת פר' ויצא תרל"ו ד"ה ברש"י)]. יסוד הדבר הוא, שכן לכל אדם ישנה השפעה ממעשיו הן על עצמו והן במקום שנעשו בו המעשים, שבמעשיו מותר רשימה קבועה במקום שישב בו כפי מעשיו, לטוב או להיפך [כל דבר שבקדושה עושה רושם במקומו אף על פי שנסתלק משם (עץ חיים שער מז פ"ו)]. בסוד שאמרו רבותינו ז"ל 'לא זזה שכניה עד שעשתה רושם', וכן אמרו רבותינו ז"ל (עדויות פ"ח מ"ו) קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, כי כל אור קדוש אף על פי שהולך ממקומו נשאר שם רישומו במקומו (עמק המלך שער א פ"א). ואותו רושם משפיע גם לבאים אחריו להתעורר לנהוג כמעשיו, וזה הרמז בדברי רש"י 'יציאת צדיק עושה רושם', היינו שגם לאחר צאתו מן המקום הרי הוא עושה רושם קדושה במקום שישבתו, וגם הבאים אחריו יש להם עזר וסיוע מרושם הקדושה שהותיר אחריו [דהגם שהצדיק הולך מהמקום נשאר רשימה וקדושה לעולם בזה המקום, וגם אנחנו הגם שאין אנו מזכי הראות כל כך מכל מקום מבחינים אנחנו דבר זה (שפתי צדיקים)] אך אם חלילה וחס היתה ישיבתו לדבר עבירה, אזי הרושם הנשאר אחריו עלול להחטיא את היושבים במקום ההוא.

וכבר כתב על כך בספר העיקרים (מאמר ד פל"ה): כי הדבר שקיבל אי זה שפע או כח עליון, אף על פי שנסתלק

ו'יצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה' (כח.)^(א)

שנינו במשנה באבות (פרק' משנה ב'): **שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה הרי זה מושב לצים, שנאמר 'ובמושב לצים לא ישב'**. לכאורה יש כאן אריכות לשון, היה לו לתנא לומר 'שנים שאין ביניהן דברי תורה הרי זה מושב לצים', לשם מה הדגיש התנא 'שנים שיושבין', וכי אם אינם יושבים כלום אין זה נחשב למקום לצים. וכך הוא הדבר באומרו 'ביניהן', יאמר 'אין אומרים דברי תורה' מהי המשמעות 'ביניהן'. אכן על שאלה זו כתב **התוספות יו"ט** כי הכונה לשנים שיושבין וכל אחד מהם לומד לבד ואינם לומדים יחד, וזו הכונה 'אין ביניהן דברי תורה', שכן כל אחד בפני עצמו אכן לומד, ולכן לא ניתן לכתוב 'אינם מדברים דברי תורה' כי כל אחד בפני עצמו כן מדבר בדברי תורה, רק 'ש'אין ביניהם' שיג ושיח.

עוד יש להקשות, מדוע פתח בלשון רבים 'שנים שיושבין' וסיים בלשון יחיד 'הרי זה' וכו' 'ובמושב לצים לא ישב'. עוד יש להבין, כיצד לומדים מהפסוק 'ובמושב לצים לא ישב' על שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה, מנין לו לתנא ש'מושב לצים' נאמר בשנים שיושבין ואינם עוסקים בתורה, הרי לא מוזכר כאן שהמדובר הוא בדברי תורה.

הרה"ק רבי מיכל מזלאטשוב ע"ה הקשה כזאת, והוא מפרק לה, על פי האמור (בראשית כח ז) 'ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה', פירש רש"י, לא היה צריך לכתוב אלא 'וילך יעקב חרנה', ולמה הזכיר יציאתו [ובכלל, הרי כבר אמר דברו בסוף הפרשה הקודמת: 'וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם'. מוכח שבה ללמד דבר מה עמוק מזה, הכרוך ביציאת יעקב מעירו]. אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הדרה, יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה. וכן 'ותצא מן המקום', האמור בנעמי ורות (רות א ז). עד כאן לשונו.

ובהרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק ראשון: תחייתה של יהדות מרוקו

הגזירה

הם היו שיכורי ניצחון. זה היה הזמן הטוב ביותר עבור עריצי האינקוויזיציה להניף את הנס ולדחוף את המלך והמלכה אל המלחמה הבאה, בתוך הבית. לא מלחמת חרב וחנית כי אם מלחמת דת. מלחמת חרמה בדת ישראל. מלאכתם של האינקוויזיטורים הגיעה בזמן בו לרדיפת היהודים ולוויכוחי הדת הבלתי פוסקים עמם כבר מלאו מאה שנה ויותר. פרדיננד ואיזבלה השתכנעו לשים קץ למצב הבלתי יציב הזה, כביכול הם חתמו על הצו המציב בפני היהודים את הברירה: להתנצר או להיות מגורשים מתחומי ספרד כולה, תוך השארת כמעט כל הרכוש מאחור! נאסר עליהם לקחת עמם כסף, זהב, אבנים טובות ומרגליות, למעט סכום של אלף דוקאטים זהב ותו לא. בצו הגירוש גם נכתב ונחתם כי כל יהודי אשר ישוב אל תחומי ממלכת ספרד המאוחדת אחרי תחולת חוק הגירוש, אחת דתו להמית! תוך שלשה חדשים היה על היהודים להחליט החלטה הרת גורל שכמותה לא הוטלה מעולם לפתחה של קהילה. לכאן או לכאן!

רוב יהודי ספרד עמדו בניסיון והצהירו על אמונתם באל אחד ונאמנותם לתורתו, על אף הגזרה הנוראה שציפתה להם בעקבות החלטה זו. מיעוטם לא אור עזו והתנצר. רבים מהם היו "מאראנוס", אנוסים שלא התנצרו אלא למראית עין, מה שהביא אל מוקדי ה"אוטו דה פה" בשנים הבאות, אנוסים רבים שנתפסו ולא אבו לסגוד לאל זר.

הגירוש הנורא

ביום המר והנמהר המועד לפורענות, תשעה באב שנת רנ"ב, נטלו מאות אלפי יהודי ספרד מקל נדודים בידם, עזבו מאחוריהם בתים ונכסים, שדות וקרקעות, טירות, פרדסים וכרמים, עסקים משגשגים וחנויות מצליחות, עבר של מאות שנים - אך את אלקי אבותיהם לא השליכו מאחורי גוּם. נאמנים לה' יצאו לתור אחד מנוח לכף רגלם. מוכים ומבוזים, מושפלים וחסרי כל אך שלמים עם החלטתם, צעדו אל הבלתי נודע. היתה זו קהילה אדירה בגדלה. "ומעיד אני עלי מורא שמים וכבוד שכינתו", כותב רבינו דון יצחק אברבנאל זצ"ל, אחד מראשי גולת ספרד "שמספר בני ישראל במלכות מלך ספרד היה שלש מאות אלף נפש אדם!". באותה שעה התעשרו קהילות רבות ברחבי העולם, הן באוכלוסין חדשים, והן בעושר רוחני רב אותו נשאו בכנפיהן כל אותן דמויות הוד שנמנו על מגורשי ספרד, שהתפזרו בארצות רבות והקימו להם קהילות קהילות לפי מנהגיהם ודרכי אבותיהם. עם הבאים היו גם אוצרות רוח רבים, כתיבי יד ממכמני אבותיהם וגם משלהם.

היו במגורשים כאלו שאיוו למושב להם קהילות בארצות אחרות באירופה. בלטו בהן הולנד, צרפת וטורקיה, אבל גם עד לפולין ורוסיה הרחוקות והצפונית הגיעו. אך רבים אחרים מגולי ספרד העדיפו לנטוש לגמרי את היבשת הנוצרית ולהרחיק נדוד.

עבור אלה נמצא פתרון מצוי, מקום מקלט בטוח ונוח שחפץ לקבלם בזרועות פתוחות.

מרוקו!

פניני אור החיים

נפש האדם ראשו מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה

'יחלום והנה סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו.'

האדם עשוי להראות בעיני עצמו 'גשמי', בשר ודם, מה מעלתו ומה דרגתו.

מלמד אותנו האור החיים הקדוש, לבל נקל ראש ביכולות הנפש, כי נפש האדם השוכנת בקרבו היא בבחינת 'סולם מוצב ארצה, וראשו מגיע השמימה'.

מצד אחד, שוכנת היא בגוף. מאידך, לולא היצר הרע, תגיע הנשמה לשמים.

איך יכול האדם להגביה את עצמו ולזכות לכל המעלות הגדולות. באמצעות המעשים הטובים שיעשה. 'והנה מלאכי אלוקים', הם המעשים הטובים אשר מסגל האדם בעודו בעולם הזה, והם העומדים לימינו ביום פקודה, כמאמר המשנה במסכת אבות (פ"ד מ"ג) 'העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד'.

המעשים הטובים 'עולים' למעלה, ובאמצעות כך 'יורדים בו' - בהשפיעם אורות נוראים לנשמתו. אשרי הזוכה!

בעיני אלוקים ואדם

'ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו, ואת צאן לבן אחי אמו, ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו. שלש פעמים נאמר כאן בפסוק המילים 'אחי אמו'.

יעקב אבינו ראה את רחל 'בת לבן אחי אמו', וכן הוא ראה 'את צאן לבן אחי אמו', ואז הוא ניגש להשקות 'את צאן לבן אחי אמו'.

מה מלמדת אותנו בחזרה שוב ושוב על המילים 'אחי אמו'.

אומר האור החיים הקדוש:

ידוע שאדם, לא די שינהג כפי שצריך, אלא צריך שדרכיו גם ייראו הגונים למראה בני האדם.

לדוגמה, האם זה נכון שאדם יעטוף דבר מאכל כשר בעטיפה שאינה כשרה, כדי שיחשדוהו שאינו אוכל אוכל כשר? ודאי שלא! וכן על זה הדרך בשאר הדברים.

וכפי שכתוב 'והייתם נקיים מה' ומישראל'. יעקב אבינו מגיע לארץ נכריה, ומתעכב ליד הבאר. אחת מבנות העיר באה עם הצאן, ויעקב אבינו משקה עבורה את הצאן אשר היא רועה. מה עלולים האנשים לחשוב.

מה עשה יעקב אבינו, הסביר וביטא בפיו את טעם הדבר. הנה רחל בת לבן אחי אמי; הנה הצאן של לבן אחי אמי. אפנה כעת להשקות את הצאן של לבן אחי אמי.

כך הסיר יעקב אבינו מעליו כל צל של חשד. 'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ויבא'.

מידת המאושרים

בבואה לקרוא שמות לילדיה, קראה לאה את שם הבן הראשון 'ראובן'. 'כי אמרה כי ראה ה' בעיני, כי עתה יאהבני אישי'. מעתה יאהב אותי יעקב אבינו.

את שם הבן השני קראה 'שמעון'. 'כי שמע ה' כי שנואה אנוכי'. מעתה לא ישנא אותי בעלי.

הסדר בדרך כלל הפוך. כששונאים מישהו, ומתחילים להתקרב אליו. דבר ראשון מסירים את השנאה. אחר כך מגיע תור האהבה לבוא.

מדוע אם כן הקדימה את השם 'ראובן' - כי עתה יאהבני אישי, 'לשמעון' - כי שמע ה' כי שנואה אנוכי'.

אומר האור החיים הקדוש: לאה אמנו, הצדקנית, לא עלה על דעתה שהיא שנואה. היא לא חשבה כך ולא הרגישה כך. וכלשון האור החיים הקדוש: 'כי הצדיקים יקיימו מצות חכמים לדון לכף זכות' (אבות פ"א מ"ו), 'ולזה היתה תמיד דנה לכף זכות, ולא עלה על דעתה כי היתה שנואה'.

לכן כשנולד לה בן, אמרה זה בוודאי מגיע להשלים לי את החסר, ומעתה אהיה אהובה בעיני יעקב.

רק אחרי שנתן לה ה' בן נוסף, הבינה שה' יודע את מצבה יותר מאשר היא עצמה יודעת, 'כי שמע ה' כי שנואה אנוכי' ולכן נתן לי בן נוסף, אחד להסיר את השנאה, והשני להוסיף את אהבת יעקב אליה. וכן כשנולד לוי הבינה שהוא בא להוסיף לה מעלה נוספת 'עתה הפעם ילווה איישי אלי'.

מלכתחילה, לא עלה על דעתה של לאה הצדקת לחשוב רע על הצדקה, לחשוב שלא טוב לה. וכפי שמגדיר זאת האור החיים הקדוש:

'וזה היא מדת המאושרים!'

לחשוב על השני

'ויבוא יעקב מן השדה בערב, ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא'.

מלמד אותנו האור החיים הקדוש איך לחשוב על השני, ומבאר:

מידת חסידות עשתה בכך לאה, שלא הניחה ליעקב אבינו להיכנס לאוהל רחל, אלא הקדימה לומר לו שהיום יבוא אליה, כמסוכם, עוד בטרם נכנס לאוהל רחל.

נכון שרחל הסכימה וכן הוחלט ביניהן. אבל הרבה יותר קשה, כשיעקב אבינו נכנס אליו הבייתה וקם לצאת, מאשר מלכתחילה לא נכנס. לאה הצדקת רצתה להמתיק את הדבר, שלא יהיה קשה בעיני רחל, ולכן מיהרה להודיע ליעקב טרם נכנס.

וכלשון האור החיים הקדוש: מידה טובה וחסידה.

הישועה והתפילה

'ויזכור אלוקים את רחל, וישמע אליה אלוקים'. בדרך כלל אנחנו רגילים לחשוב כי אדם מתפלל,

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אֲחֵי מַאֲיִן אַתֶּם, וַיֹּאמְרוּ מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲיִדְעֶתֶם אֵת לִבְנֵי בֶן נְחוּר, וַיֹּאמְרוּ יָדַעְנוּ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְּׁלוֹם לּוֹ, וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם, וַהֲיָה רַחֵל בְּתוּ בָּאָה עִם הַצֹּאן (בראשית כט ד-ו).

התורה מספרת לנו את ה'דו-שיח' בין יעקב אבינו לרועים. יעקב שואל אותם אם הם מכירים את לבן, הם עונים שכן, ושוב יעקב מתעניין אצלם מה שלומם, והם עונים באופן סתמי 'שלום' ומציינים שהנה בדיוק הבת שלו רחל מתקרבת לכאן עם הצאן.

ויש לתמוה, שהרי זה לכאורה תשובה שלא ממין הענין, כי מה ענין ביאתה של רחל בתו לכאן כדי לענות על הדרישה בשלומם. ואכן ב'מושב זקנים' מפרש, שבכך העבירו הרועים את השיחה לנושא אחר, כדי שלא ירגיש מה יש בליבם באמת על לבן.

אולם רבינו האור החיים הקדוש זיע"א מפרש, שיעקב אבינו לא סתם התעניין בשלומם, אלא הוא ביקש לתהות על קנקנו, לרחרח מיהו ומהו ה'לבן' הזה, מה הן תכונותיו ומה הן מעשיו. ואכן הרועים השיבו בזה ליעקב אבינו תשובה אמיתית, הם גילו לו שמדובר בקמצן כרוני, קמצן כזה שאפילו עבור בני ביתו ומשפחתו הקרובה הוא מקמץ בממונו.

וזה מה שהם אמרו לו: הנה תראה, רחל בתו באה עם הצאן, הוא מתקמצן לקחת רועה צאן, ואת מי הוא לוקח? את הבת הקטנה שלו.

אומר רבינו האור החיים: הרועים אמרו ליעקב, אתה מבקש לדעת מיהו לבן, הנה לך דוגמא מתכונותיו של האיש, וממנה תלמד על הכלל כולו, תבין כבר לבד מה הן תכונותיו של האיש ומה הן מעשיו.

מחלת הקמצנות

חייבים לדעת שמחלת הקמצנות היא מחלה שמתדרדרת והולכת.

בתחילה האדם קמצן לאחרים, אחרי זה על קרובי משפחה. אחר כך על משפחתו הקרובה, על אשתו וילדיו, ובסוף הוא גם יהיה קמצן על עצמו. אפילו בעצמו הוא לא יתנה כלום.

גבאי הצדקה רגילים לשמוע תירוצים מתירוצים שונים. הם מבקשים מאנשים בעלי יכולת שיתרמו צדקה למען העניים, וישנם עשירים שמפליגים בתירוצים שונים. העיקר לא לתת.

הנה כך אומר לנו רבינו הקדוש בעל ה'נועם אלימלך' זיע"א בפרשת מקץ: **שצריך האדם להזהר מאד ממדות קמצנות וכילית, כמו דאיתא בספר הישר לרבינו תם (שער השישי) אם יהיה אדם כילי, היינו קמצן אין זאת המדה הרעה לבדה בו, רק אחרת מלבד אלה, וזאת עלתה על כולנה. וסוף דבריו: על כן אי אפשר לכילי להיות עובד ה'.**

הכי גרוע זה, כשאדם מתנכר למשפחה הקרובה שלו, בגודל קמצנותו הוא לא מסוגל לתת לאחים ואחיות שלו.

מספרים על יהודי עני שהיה לו אח עשיר, וכגודל עשרו כך גודל קמצנותו. הגיע ערב פסח וליהודי העני לא היה שום דבר לפסח. בלית ברירה הוא החליט לנסות שוב לפנות לאחיו העשיר, אולי הפעם הוא ירחם. אולי יחוס עם עני ואביון אולי ירחם.

אחיו כמובן הכניס אותו לסלון המפואר, ושאל אותו: מה קורה, התעניין בשלומם ובשלום המשפחה. האח העני התחיל לבכות שיש לו הרבה מאוד דאגות. אמר לו העשיר: תראה, אני

לא בטוח שאני יכול לפתור לך את כל הדאגות, אבל אני מבטיח לצמצם לך את הדאגות! אתה לא תצא מכאן עם הרבה דאגות!

אור היה בעיניו של היהודי: אולי הפעם באמת אחיו יעזור לו.

תתחיל לפרט את הדאגות, ביקש העשיר. והעני עונה לו: אין לי מצות, אין לי יין לארבע כוסות, אין לי דגים ובשר לסעודות החג, לילדים אין בגדים שלמים, הילדה צריכה טיפול שיניים, וכך הוא מנה לו במשך זמן רב את כל הדאגות שלו. ואז מסיים האח העני ואומר לעשיר: נו, אתה רואה בעיניך עד כמה רבות דאגותיי.

אמר לו העשיר: אני עומד על המילה שלי: אני אצמצם לך את הדאגות! לא תצא מכאן עם הרבה דאגות - תעשה בבקשה חשבון כמה כסף זה כל הטיפורים האלה, כמה זה מצות וכמה זה יין, כמה זה בשר ודגים וכמה זה בגדים לאשה וילדים. עכשיו תחשב גם כמה זה העלויות של הטיפולים הרפואיים. אני רוצה לשמוע כמה זה בסך הכל. קח את הזמן שלך, תשב כאן בסלון ותעשה חשבון מפורט.

העני התרגש. ישב עשה חשבון מפורט וזה הגיע לעשרת אלפים דולר. הוא מגיש את החשבון לעשיר, והעשיר אומר לו: לזה בדיוק התכוונתי! הנה אני הולך לצמצם לך את הדאגות. עד עכשיו היה לך הרבה דאגות, מצות ויין, בשר ודגים, ועוד. כעת יש לך רק דאגה אחת: איך משיגים עשרת אלפים דולר. אמנם אין לי איך לעזור לך בדאגה הזו, האחת והיחידה, אבל לכל הפחות כבר אין לך הרבה דאגות...

היה עוד יהודי עשיר וקמצן, אין לדעת אם זה אותו יהודי מהסיפור הקודם או אחר, אבל פעם בא אליו הגאון רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל, רבה הנודע של לודז', וביקש ממנו שיתן תרומה יפה למען עניי העיר. נענה העשיר ואמר: איך אני יכול לתרום כשיש לי אח עם משפחה ברוכת ילדים, והוא עני מרוד. אין לו פרנסה והוא תמיד מבקש ממני שאחזיק את המשפחה שלו, שאתן לו כסף למזון, לביגוד, לתרופות.

שמע זאת רבה של לודז' ואמר לעצמו: כזה דבר יכול להיות שזה עולה סכומי כסף אדירים. אכן אי אפשר לחחוץ עליו שייתן עוד צדקה.

עובר תקופה ואל רבה של לודז' מגיע אדם ומבקש צדקה עבור המשפחה שלו. משום מה הפרצוף שלו היה מוכר, וגם התיאור של המשפחה וצרכיה היה נשמע לו מוכר. הוא שואל אותו לשמו, ואז הפאזל מושלם: מתברר שהוא אח של אותו עשיר.

שואל אותו הרב: רגע, אח שלך לא תורם לך, אח שלך לא מחזיק את המשפחה שלכם? עונה לו האיש בקול שבור: אוי. כמה שניסיתי לבקש ממנו, כמה שניסיתי לעורר אצלו רחמים, אבל כלום הוא לא נתן לי. מעולם הוא לא העביר לי אפילו אגורה שחוקה.

הרב היה כמשתומם ואמר לעצמו: אני חייב לברר מה הולך כאן. הוא נסע מיידית אל אותו עשיר ושאל אותו: תגיד לי את האמת: אתה תומך כספית בחיך האביון? אומר לו העשיר: לא.

שואל אותו הרב: אז למה כשבאתי לבקש ממך צדקה סיפרתי לי על אחיך ועל משפחתו המסכנה. עשה העשיר את עצמו כנעלב, ואמר: לא שיקרתי. וכי אמרתי משהו לא נכון? אמרתי שיש לי אח עם הרבה צרות, זה אכן נכון, האח שלי גם מבקש ממני צדקה, וגם זה נכון. אבל מעולם לא אמרתי שאני נותן לו ---

בדיוק להיפך: אני לא נותן לו, ומכאן היה לרב להבין לכד: אם לאח שלי ומשפחתו האומללה - אני לא נותן, בוודאי שלרב ולצרכי העיר לא אתן ולא כלום...

כך גם מסופר על הרה"ק רבי שלום מקאמינקא זיע"א, שכשקיבץ פעם מעות לצורך צדקה של ענין נעלה, בא לבית איש עשיר אחד אשר היה קמצן וכלי. וכשמוע האיש את מבוקשו, התחיל לגמגם בלשונו ולומר: הלא יש לי גם כן קרובים עניים די והותר. ענה לו הרה"ק ואמר: מדוע אינך גומר את דבריך, הלא כך היה לך לומר: יש לי הרבה קרובים עניים, ואם להם איני נותן, מכל שכן שלא אתן בעבור עני שאינו מקרובי (אובה שלום פרק 2).

אותם חולים במחלת הקמצנות שמסוגלים להתנכר לאח שלהם! לאחות שלהם! כמעט תמיד הם מתנכרים אפילו למשפחה הקרובה ממש! לאשה וילדים! הם לא מסוגלים לתת את הכסף אפילו לילדים שלהם בעצמם! זו מחלת נפש, ואחד החולים במחלת נפש זו היה לבן הארמי.

לבן לא היה מסוגל להוציא מהכיס שלו את הכמה גרושים שבביל לשלם לרועה צאן. הייתה לו בבית ילדה קטנה וטהורה, ילדה שלא חטאה ולא פשעה, ובמקום שהיא תהיה בבית או תשחק עם החברות שלה, היה לבן הארמי שולח אותה להיות רועה צאן, עבודה שלא מתאימה לה.

הילדים אינם עבדים של ההורים

הבה נתבונן עוד בדבריו הללו של האור החיים הקדוש: **"לבן כילי הוא בממונו, ומזלזל בעצמו שתַרְעָה לו צאנו בתו היקרה",** ולא, הוא לא מציין את זה בתור שבח ללבן שהשכיל לחסוך בהוצאות הבית. אדרבה, הוא מוסיף ואומר: **"ומָה יְקִישׁ לְרַעַת אֵת הָאִישׁ וּמַעֲשָׂהוּ."**

הנה כי כן, האור החיים בלמדנו כאן אורחות חיים, ומנחה אותנו בדרך בה נצדע במישור מסוים הנוגע לנו וילדינו, בבת עינינו היקרים לנו כל כך.

בדורנו מרובה הצרכניות והמכירות המוזלות, לאור עליית מחירי המשק ומאידך פתרונות הצרכנות הזולה המתבטאים בנקודות חלוקה מרוכזות, נעזרים רבים מאתנו בילדים כדי לשנע את המצרכים מהצרכנייה או מנקודת החלוקה הקרובה - אל הבית, וחוזר חלילה, ככל שכמות המצרכים עולה בהתאם לצרכי הבית.

לא מחזה נדיר הוא לראות זאטוטים רכים נסחבים עם עגלות קטועות-אופן וחיגרות באופן משוער העמוסות כל טוב, נתקלים בכל עץ רענן המבצבץ בינות לאבני המדרכה וכושלים שוב ושוב במהמורות הנקרות לרגליהם, והכל כדי לחסוך כמה שקלים.

אז נכון, בהחלט יש מקום לחיסכון ולהרגלי צריכה מחושבים ונבונים, יש משפחות שהחיסכון המועט הזה הינו חבל הצלה עבורם, כפשוטו, ואין מקום לשפוט זאת או לבקר את התופעה המבורכת כשלעצמה.

אך לצד זאת, הבה ניתן את הדעת לילדינו, הנאנקים וכורעים תחת מטעם בשר ובגשם, בעוד כוחותיהם הדלים מתקשים לעמוד בנטל.

מדבריה רבינו האור החיים נמצאנו למידים, עם כל כמה שמדובר בביקורת שקשה לקבל, כי המנהג לשלוח את הילדים הרכים להתמודד עם נטל הקניות המרובות והמשקל הכבד מנשוא - מקורו אצל סבינו הלא-כל-כך חביב לבן הארמי.

אין זה אומר שלא ניתן לזכות את הילדים בשליחות למכולת על מנת לקנות כמה מצרכים,

ממש לא. אדרבה, יזכו הילדים במצות כיבוד הורים אשר סגולתה בצידה ושכרה רב לאין שיעור. אולם צריך לדעת כי כמו בכל דבר - גם לזה יש גבול, והגבול ברור ומשורטט היטב.

יש **כיבוד הורים** ושליחות סטנדרטית הנכללת בקטגוריית 'אפשרי', וככל שמדובר בשליחות שכזו אין מניעה ואף יש בכך משום חינוך לעזרה ולכיבוד הורים, ויש **ניצול** במטרה לחסוך כמה שקלים. האחרון, מסתבר, אינו ממש חיובי.

בעיני אלוקים ואדם

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו, ואת צאן לבן אחי אמו, ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו (בראשית ט"ז).

שלוש פעמים נאמר כאן בפסוק המילים 'אחי אמו'. יעקב אבינו ראה את רחל 'בת לבן אחי אמו', וכן הוא ראה 'את צאן לבן אחי אמו', ואז הוא ניגש להשקות 'את צאן לבן אחי אמו'.

מה מלמדת אותנו בחזרה שוב ושוב על המילים 'אחי אמו'. אומר האור החיים הקדוש:

ידוע שאדם, לא די שיהנה כפי שצריך, אלא צריך שדרכיו גם ייראו הגונים למראה בני האדם.

לדוגמה, האם זה נכון שאדם יעטוף דבר מאכל כשר בעטיפה שאינה כשרה, כדי שיחשדוהו שאינו אוכל אוכל כשר? ודאי שלא! וכן על זה הדרך בשאר הדברים. וכפי שכתוב 'והייתם נקיים מה' ומישראל'.

יעקב אבינו מגיע לארץ נכריה, ומתעכב ליד הבאר. אחת מבנות העיר באה עם הצאן, ויעקב אבינו משקה עברה את הצאן אשר היא רועה. מה עלולים האנשים לחשוב.

מה עשה יעקב אבינו, הסביר וביטא בפיו את טעם הדבר. הנה רחל בת לבן אחי אמו, הנה הצאן של לבן אחי אמו. אפנה כעת להשקות את הצאן של לבן אחי אמו.

כך הסיר יעקב אבינו מעליו כל צל של חשד. 'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם'.

מסופר, שפעם בא לפני הרה"ק רבי חנוך הענין מאלכסנדר זי"ע אדם שיצאו אודותיו שמועות רעות, חשדו אותו בדברים מגונים, והוא התאונן על כך בפני הרבי.

שאל אותו הרבי: ומה אתה אומר על כך? השיב האיש: אני אומר את מאמר חז"ל (שבת קי"ח): 'אשרי מי שחושדין אותו ואין בו'.

השיב לו הרבי: מוטב היה אילו היית תופס את עצמך בפסוק 'אשרי יושבי ביתך', ולא היית הולך למקומות שתיבא את עצמך לידי חשד (שיח שרפי קודש מערכת קדושה וטהרה אות כב).

מידת המאוששים

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו, ואת צאן לבן אחי אמו, ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו (בראשית ט"ז).

בבואה לקרוא שמות לילדיה, קראה לאה את שם הבן הראשון 'ראובן'. 'כי אמרה כי ראה ה' בעיני, כי עתה יאהבני אישי'. מעתה יאהב אותי יעקב אבינו.

את שם הבן השני קראה 'שמעון'. 'כי שמע ה' כי שנואה אנוכי'. מעתה לא ישנא אותי בעלי'.

הסדר בדרך כלל הפוך. כששונאים מישהו, ומתחילים להתקרב אליו, דבר ראשון מסירים את השנאה, אחר כך תור האהבה לבוא.

מדוע אם כן הקדימה את השם 'ראובן' - כי עתה יאהבני אישי, 'לישמעון' - כי שמע ה' כי שנואה אנוכי'.

אומר רבינו האור החיים הקדוש זי"ע: לאה אמנו, הצדקנית, לא עלה על דעתה שהיא שנואה. היא לא חשבה כך ולא הרגישה כך, וכלשון האור החיים הקדוש: 'כי הצדיקים יקיימו מצות חכמים לדון לכף זכות (אבות פ"א מ"ו), ולזה היתה תמיד דנה לכף זכות, ולא עלה על דעתה כי היתה שנואה'.

לכן כשגולד לה בן, אמרה זה בוודאי מגיע להשלים לי את החסר, ומעתה אהיה אהובה בעיני יעקב. רק אחרי שנתן לה ה' בן נוסף, הבינה שה' יודע את מצבה

יותר מאשר היא עצמה יודעת, 'כי שמע ה' כי שנואה אנוכי ולכן נתן לי בן נוסף, אחד להסיר את השנאה, והשני להוסיף את אהבת יעקב אליה. וכן כשגולד לוי הבינה שהוא בא להוסיף לה מעלה נוספת 'עתה הפעם ללווה אישי אלי'.

מלכתחילה, לא עלה על דעתה של לאה הצדקת לחשוב רע על עצמה, לחשוב שלא טוב לה. וכפי שמגדיר זאת האור החיים הקדוש: 'וזו היא מדת המאוששים'!

גם אודות משה רבינו ע"ה רעיא מהימנא, פירש רבינו האור החיים הקדוש בפסוק: 'צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל' (דברים לג כא), שמשו רבינו היה תמיד מתייין עם הש"י על מעשי בני ישראל ומלמד עליהם זכות מרובה עד שהיה מכריע את הכף לטובתם ולזכותם. וזהו שנאמר בפסוק כאן, שמשו רבינו היה מצדיק את מעשי בני ישראל ומתקן את המשפט שהש"י היה מבקש לעשות עמם.

לימוד זכות בכל מצב

אמרו עליו על הרה"ק בעל 'אמרי יוסף' מספינקא זי"ע א שמועולם לא דבר סרה על אף אדם מישראל, ואם אירע והיו אזניו שומעות שמועה לא טובה על אדם אחר, היה מלמד עליו זכות בכל כחו, או שהיה אומר כי בוודאי זו שמועת שקר.

כמו שאמרו במדרש (ויק"ב ב ה), שאמר לו הקב"ה למשה, כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל, שבח, לגדלן ולפארן, פאר, ורגיל היה לומר כי המלמד זכות על אחרים, משמים מלמדים עליו זכות, ואילו הרגיל ללמד חוב, להיפך חלילה. ('אמרי יוסף' בהקדמה, מאמר ז אות ה)

ומפורסמים הם דברי הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע א שהיה אומר: כשיש רמב"ם קשה - 'א הארבן רמב"ם', מה עושים? יגעים ועמלים ליישב ולתרוצו! הוא הדין אם יש יהודי שיש לתמה עליו, 'א הארבן יוד', צריך לעמל ולהתיגע כדי לתרץ אותו.

פעמים רבות ספר שזקנו הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע אהב את הפלפול. ובעת שיצאו לאור ספרי החדושי הרי"ם, צוה לכל נכדיו שיקנו את הספרים. הסביר הרבי כי לכך אהב זקנו את דרך הפלפול, כי לפעמים צריך ללמד זכות על יהודי, ואי אפשר לעשות זאת כי אם על ידי פלפול.

בויכוח עם אחד הבאים אליו, שהדגיש את הצורך להלחם נגד האידישע גוים, אלו מהרסי הדת, הפסיקו הרבי בצורה נמרצת. ואמר: אסור לומר כך על יהודים! יתר על כן הוא הורה לו לטול את ידיו שלש פעמים ולנגבן, ואחר צוה עליו לומר עשר פעמים: 'הודים' 'הודים', כדי לתקן את הרשם שפגם בדבריו. ורק אחרי כן אמר לו: המשך בדבריך אך אל תוסיף לפגע ביהודים. (אדמו"רי בעלזא, ד קלו)

לדון ל'כף זכות' בדרך החכמה

רעיון נפלא במטבע הלשון שטבעו חכמינו לדון את חברו ל'כף זכות', כלשון המשנה במסכת אבות (פ"א מ"ו): 'יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות, השמיע הרה"ק רבי מאיר מדזיקוב זי"ע א בספרו 'אמרי נעם' (פרשת אחרי):

לכאורה, מה ענין 'כף' ללימוד זכות? אמנם בפשטות הכונה היא למאזני משפט בהם מצויים כף זכות וכף חובה, אולם מדוע ראו חכמינו להמשיל ענין זה למאזנים דווקא, ולא אמרו שעל אדם לפרש לעצמו כל מעשה של חברו לזכות ולא לחובה, מבלי להזכיר ענין כפות ומאזנים כלל ועקר.

הסביר הרה"ק מדזיקוב כי 'כף' עולה בגימטריא מאה, כי כף היא בחינת 'חכמה', המורכבת מהמילים 'כח מה', ואל תקרי 'מה' אלא 'מאה' כמנין 'כף'. כלומר, שעל מנת לדון אדם לכף זכות נזקקים לעתים לחכמה יתרה ומפלגה, לבנות גג על גג בכח הפלפול, ועל כך בא הרמז כי יש לדון ל'כף זכות', בדרך החכמה.

בדומה לכך אפשר לומר כי פעמים והדן את חברו לכף זכות נראה בעיני עצמו ובעיני אחרים כתמים ובער, שמחמת העדר פקחותו אינו מבין את הדברים לאשורם, ונדמה לו כאלו מעשה פלוני נעשה כהגון, בעוד שהאמת היא להפך. ועל כן למדונו חכמים שאין הדבר כן, ואדרבא דוקא אדם זה הוא החכם האמתי, שבחכמתו יורד לעמקי השיתין של נפש האדם ומוצא למודי זכות עליו.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

וה' שומע תפילת כל פה, מאזין לתפילתו ושומע את בקשתו.

והנה כאן בפסוק הסדר הוא הפוך. קודם 'ויזכור אלוקים את רחל' ואחר כך 'וישמע אליה אלוקים'.

הזכרון לא הגיע בעקבות התפילה, אלא לפניו. מה ההסבר?

שני דרכים מביא האור החיים הקדוש בזה:

הדרך הראשונה, כי גם אחרי שה' זכר ממנה, עדיין היה צורך בתפילתה כדי שתיושע. לפעמים הישועה מוכנה עבור האדם, ומחכים רק לתפילה שלו! 'וישמע אליה אלוקים'.

הדרך השנייה היא, שה' זוכר חסידיו אפילו מבלי שיצטעקו אליו. הם זכורים ועומדים לפניו. עוד לפני שהתפללה, לפני שיושמע אליה אלוקים, כבר הייתה זכורה ועומדת לפניו, 'ויזכור אלוקים את רחל'.

מציל עני מחזק ממנו

'את עניי, ואת יגיע כפי, ראה אלוקים'.

יעקב אבינו אומר, הקב"ה ראה את יגיע כפי, מה שעמלתי ומגיע לי ביושר.

אם זה מגיע ליעקב אבינו ביושר, למה הוא מקדים להזכיר 'את עניי, לפני ואת יגיע כפי'. מה נותנת העניויות, הרי בלאו הכי זה מגיע לו, הוא הרי עבד על זה, יגיע כפי.

אומר האור החיים הקדוש: יש דברים שמגיעים לאדם בשכר עבודתו. אולם ידוע ששכר לא מתבטא תמיד גם בעולם הזה. אדרבה, הרבה פעמים רואים אנשים שעושים טוב, וכאן בעולם הזה לא רואים את שכרם השמור להם לעולם הבא.

כאן, אומר יעקב אבינו, בגלל שהייתי 'עני', לכן הציל הקב"ה את העושה מידי לבן, והעניק לי את 'יגיע כפי', שיהיה לי כבר בעולם הזה את מה שעבדתי ביושר. 'יגיע כפי' לבד אינה מספקת להציל את העושה מידי לבן ולהשיבו ליעקב בעולם הזה. העוני, הוא היה הסיבה לקבל את 'יגיעת הכפיים', כבר בעולם הזה.

'את עניי ואת יגיע כפי ראה אלוקים'.

מתיבתא אור החיים

אך בספר ענן הקטורת הקשה על תירוץ זה, מדברי הגמרא במסכת ברכות (לב). שלאחר שאמר ה' למשה 'ועתה אניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול' (שמות לב י), אמר משה, רבוננו של עולם ומה כסא של שלוש רגליים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה. ופירש רש"י 'שלוש רגליים אברהם יצחק ויעקב', ומבואר שבזמן משה לא היה הכסא אלא של שלוש רגליים ולא של ארבע, ולא כפי שנתבאר שגם קודם שבא דוד היו ארבע רגליים במרכבה.

ג. בבית ישראל (גוטמן) כתב ליישב דברי רבינו, שכן מציינו בסדר התקיעות, שאף שיעקב קדם לדוד, מכל מקום דוד נחשב שלישי, ויעקב נחשב רביעי. שהרי התקיעה ראשונה היא כנגד אברהם, ושברים כנגד יצחק ותרועה כנגד דוד, ותקיעה אחרונה כנגד יעקב, ולפי זה נמצא שדוד הוא השלישי ויעקב הוא הרביעי, וכן הוא גם ברגלי המרכבה שיעקב הוא הרביעי.

ד. בצמח ה' לצבי (פלייב) כתב ליישב דברי רבינו, על פי מה שכתב רבינו בחיי (שמות כו ט) שסדר ארבע רוחות השמים במדור העליון לפי סדר המרכבה העליונה הוא דרום, צפון, מערב ומזרח. עוד ביאר רבינו בחיי (שם כו כה) שדרום הוא כנגד אברהם, וצפון הוא כנגד יצחק, ומזרח הוא כנגד יעקב, ומערב הוא כנגד דוד. ולפי זה נמצא שלפי סדר העולם העליון, יעקב שהוא כנגד צד מזרח הוא הרגל רביעי במרכבה כדברי רבינו. ועוד יש להאריך בזה בעז"ה ועוד חזון למועד.

בגמרא (תענית כה) שהצדיקים עתידים להסב על שולחן שיש לו שלוש רגליים, ואם כן הרגל השלישי היא העיקר שעל ידה עומד הכסא, והרגל הרביעי אינה אלא לתוספת, ועל כן יעקב שהוא השלישי נקרא עיקר העמדת הכסא.

ובספר ענן הקטורת כתב שכן מוכח מלשון רבינו, שכתב שהמרכבה ניצבת על יעקב 'יותר מעל אברהם ויצחק', ולא הזכיר גם את הרגל הנוספת שהיא אדם הראשון או דוד המלך, משמע שיעקב היה השלישי.

ב. יש שכתבו שהעיקר כמו הגירסא שלפנינו, וביאר דברי רבינו על פי המבואר בזה (ויחי רח): שעד שבא דוד היה הכסא עומד על אדם הראשון והאבות. ולפי זה נמצא שבאותו זמן היה יעקב רגל רביעי במרכבה, כיון שאדם אברהם ויצחק היו שלוש הרגליים הראשונות, ורק לאחר שבא דוד, נהפך יעקב להיות הרגל השלישי.

כתב רבינו (בראשית כח א): והנה ה' נצב עליו. ירמוז גם על יעקב, על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פמ"ז) האבות הם מרכבה ושכינה, ולהיות שהוא רגל רביעי יאמר בדיוק נצב עליו יותר מעל אברהם ויצחק כי הוא עיקר העמדת הכסא.

מדברי רבינו משמע שלפי פשט הכתוב אין הכוונה על יעקב, אלא שיש בפסוק רמז גם ליעקב. וציינו המפרשים, שיש בזה שתי דעות במדרש (ב"ר סט א), אם 'עליו' היינו על הסולם או על יעקב. וכוונת רבינו לבאר גם לדעה שהכוונה על הסולם, שעל כל פנים יש רמז בפסוק גם על יעקב. ובסגולת משה כתב לבאר בעוד אופן, שלפי פשוטו כוונת הפסוק שה' עמד אצלו לשמור עליו, ולא שעמד עליו ממש, ולזה כתב רבינו שהפסוק רומז שכביכול ה' עמד עליו ממש, או שכוונת רבינו לומר, שאף שלא עמד על יעקב לבדו, כי יש ארבעה רגלים למרכבה, על כל פנים עמד 'גם' על יעקב.

ועל דברי רבינו שיעקב הוא רגל רביעי במרכבה, הקשו המפרשים שהרי מבואר בזה (וישלה קעו): שיעקב הוא רגל שלישי במרכבה, ודוד המלך הוא הרגל הרביעי. עוד הקשו, שבמדרש (ב"ר סח יב) מובא שהראה ה' ליעקב במראה הסולם כסא של שלוש רגלים, ואמר לו שהוא רגל שלישי. ובישוב דברי רבינו כתבו בכמה אופנים:

א. יש שכתבו מכה קושיה זו, שיש טעות סופר בדברי רבינו, וצריך לומר 'שהוא רגל שלישי'. וכתב בשו"ת הד"ר (ח"א סי' כט אות ק"ט) שגם לפי גירסא זו נקרא יעקב 'עיקר העמדת הכסא', כמו שכתב רבינו בהמשך דבריו, והיינו על פי המבואר

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדורים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

ישועה כנגד התחזיות השחורות של הרופאים

שח הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א: ישועות רבות ונפלאות זכו לראות אלה שקיבלו על עצמם להגות בקביעות בספר הקדוש אור החיים. אחת מהן היא סיפורו המפורסם של הגאון הצדיק רבי הלל שלעזינגער זצ"ל, שמלמד אותנו על כוחה של אמונה והתמדה. רבי הלל, שזכה להערכה רבה בעולם התורה, נישא אך לצערו, במשך שנים רבות לא זכה לפרי בטן. לאחר ניסיונות רבים ולבכות שבורים, פנה בלית ברירה לרופא גדול ומנוסה, שנחשב מהמומחים בתחומו. הרופא, שבחן את הממצאים הרפואיים, פסק באופן נחרץ: "רבי יהודי, כאשר יצמחו עשבים על כף ידי - אז יוולדו לך ילדים!" דברים אלו נאמרו מתוך כוונה ברורה להניא אותו מלהמשיך ולנסות, שכן לשיטתו, הסיכויים שיביא ילדים לעולם היו אפסיים.

רבי הלל, ששמע את הדברים הקשים, לא נתן לייאוש להכריע אותו. במקום להיכנע למציאות כפי שהוצגה בפניו, הוא החליט לפנות למקום שממנו נובעת הישועה האמיתית. בלי להתמהמה, עלה לציונו של האור החיים הקדוש בהר הזיתים. שם, בינות לעצי הזית, מול ציונו הקדוש, שפך את ליבו בתפילה רוויית דמעות וקיבל על עצמו התחייבות: בכל שבוע ילמד מספרו הקדוש של האור החיים, אור החיים על התורה, באופן קבוע ומתמיד. ואז אירע הנס. כעבור שנה בדיוק, נולדה בתו הבכורה של רבי הלל. ההתרגשות וההודאה לה' מילאו את ליבו, והאמונה בכוחו של הצדיק רק התחזקה. במשך השנים, זכה רבי הלל להקים דור ישרים מבורך של תלמידי חכמים וגדולי תורה. מבין צאצאיו נמנים הגאון הצדיק רבי משה הלבערשטאם זצ"ל, חבר הבד"ץ של העדה החרדית בירושלים; הגאון רבי סנדר פריינד זצ"ל; והגאון רבי משה נחום שפירא זצ"ל. סיפור זה ממחיש את גודל מעלתו של לימוד תורת הצדיקים ובמיוחד כוחו של ספר אור החיים. הוא מעיד על כך שבזכות אמונה פשוטה ותפילה ממעמקי הלב, אפשר לזכות לישועות גדולות גם במצבים שנראים אבודים לחלוטין, ואסור ליהודי להתייאש כלל.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזרניץ שליט"א
(רעוא דרעוין
פרשת ויצא תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל)

גיליון ז'
ויצא תשפ"ז

לאה ורחל זכתי המקדשות

וזהו באהרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ♦ הר ושדה כנגד לאה ורחל ♦ בניה של לאה והזיתור של רחל

יוצאת מחוץ לבית אביה, ככלה צנועה שאינה פוגשת בחתנה. וגם כאשר היה בא יעקב אל בית לבן לצרכי מרעה הצאן, היתה רחל ממטינה עצמה בחדרי חדרים ולא היתה נראית בפניו. והנה, אם היה יעקב רואה את רחל במשך השנים, אם כן על אף שהיו הנישואין בלילה, וגם נר לא יכלו להדליק כי ליל שבת היה (ראה ילקוט ראובני פרשת ויצא בשם כנפי), מכל מקום לא ימלט שהיה מכיר בלאה כי אין היא רחל, מחמת שהיה מכיר בגובהה ובמידתה שאינן בדיוק כשל רחל. אולם מחמת שלא ראה יעקב את רחל שבע שנים, לא ידע כלל כיצד שונה היא מלאה, ועל כן הועילה מסירת הסימנים.

אימתי קידש יעקב את רחל לאשה

ואכן כאמור דנו המפרשים האם קידש יעקב את רחל לאשה. ורבינו האור החיים הקדוש כתב שני מהלכים בדבר זה, בביאור דברי יעקב ללבן (בראשית כט כא) "הֲבֵא אֶת אִשְׁתִּי כִּי מְלֹאָו יָמִי וְאָבוֹאָה אֵלַיָּהּ", אשר לשון זה בלתי נכון לצדיקו של עולם.

ומבאר רבינו על פי מה שפסק הרמב"ם (אישות פ"ה הלכה כ), כי האומר לאשה 'הרי את מקודשת לי במלאכה זו שאעשה עימך' ועשה את המלאכה - אינה מקודשת, כיון ששכר הפעולה כמוהו כהלוואה שחייבת היא לו, והמקדש במלוה אינה מקודשת.

משום כך אמר לו יעקב ללבן 'הבה את אשתי', כי עדיין אינה מקודשת לי, וצריך אני לקנותה עכשיו, על כן 'אבואה אליה' כדי לקדשה בביאה.

אמנם בדרך אחרת כותב רבינו היפך הדברים, וגם זה לפי פסק הרמב"ם במקום אחר (מכירה פ"ז הלכה ד), כי עבדים וקרקעות נקנים במלוה. ואם כן אמר לו יעקב ללבן כי טובר הוא כפסק הרמב"ם, ואם כן הרי רחל כבר אשתו, ואף שאינו נותן עכשיו מעות, הרי קנויה היא לו בשכר הפעולה. ואמר 'אבואה אליה' כדי לשלול מדעתו של לבן שמא עדיין לא קנאה.

הרי כאן שני צדדים בדברי רבינו האור החיים, אם כבר עשה יעקב קידושין ברחל מתחילה או לא.

קידושי יעקב - בעבודתו תחת רחל

את דברי האור החיים הללו מביא בספ"ק באר מים חיים בפרשתו, בהקדם קושיא על לשון הפסוק 'הבה את אשתי', שהרי לא היתה אשתו עדיין. וכן מהו 'כי מלאו ימי', הן פשוט הדבר וידוע לשניהם ומה בא ללמדנו. וכן קשה מהו 'אבואה אליה', שהכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה. ועל זה מביא שלדברי רבינו האור החיים, מה שאמר יעקב 'אבואה אליה' בא לרמוז שמכוון לקדשה בביאה, כי בכסף לא נתקדשה לו מאחר שהיה מלוה. אך לפי זה חוזרת הקושיא מפני מה קראה 'אשתי' אחר שאינה מקודשת לו.

עכשיו תבטיח אחותה, כאשר ישאלנה יעקב על אודות הסימנים והיא תמלא פיה מים. על כן נאזרה רחל בגבורה, ומסרה את סימניה ללאה. וזהו שנאמר (בראשית כט כה) "וַיְהִי בְבֹקֶר וַהֲגָהּ הוּא לְאֵה", וכי עד הבוקר לא היתה היא לאה. אלא, בלילה לא נודע הדבר, כי חושך היה, ובידיעתה את הסימנים סבור היה יעקב כי רחל היא, ולא נודע עד הבוקר. זו היא הצניעות שהיתה בה ברחל, ובזכותה יצא ממנה שאול המלך.

בזכות השתיקה

ודאי מתפעלים אנו ביותר ממעשה מופלא זה ומכח היותו העצום הגלום בו. אולם אם סבורים אנו כי ותרנות זו החלה בליל החתונה, בעת מסירת הסימנים, באים חז"ל (מדרש תנחומא פרשת ויצא ו) ומלמדים אותנו כי במשך כל אותן שבע השנים הוצרכה רחל לוותר, כי היה יעקב משגר לה סבלונות - מתנות הנהוגות להשתלח מן החתן לכלתו, והיה לבן נוטל את המתנות ומעבירן מרחל ונותנן ללאה, ורחל שתקה ומחלה על עלבונה.

וכלשונם: "אמר רבי שמעון בן גמליאל, כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, רחל תפשה בשתיקה עמדה זרעה בשתיקה, ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושתיקה וכו'. אמר רבי שמעון בר יוחאי, אמרה, אם משלחת אני ומודעת ליעקב שאבא נותן לאחותי מה שהוא משלח לי, אינו נוטל אותי ואבא אין משיאני לו, ואני מתרחקת מן הגוף הצדיק הזה. אמר לה הקדוש ברוך הוא, את שתקת, חייך בזכות אותה שתיקה זוכרך אני, שנאמר (בראשית ל כב) 'ויזכור אלקים את רחל'".

אלמלא הצניעות - לא היתה השתיקה מועילה

הנה, עיקר מה שרואים אנו כאן הוא מידת היותו שהיתה לה לרחל, וחז"ל הסיפו את כח השתיקה המופלאה שנתגלה בה, ואשר בזכותה נפקדה בבנים. אולם הרי הגמרא במגילה עומדת בעיקר על כח הצניעות שניכר במעשה זה. ואכן, תמה שם רבינו הבן איש חי זיע"א בספרו בן יהודיע, מה ענין צניעות לכאן, הלא לכאורה העיקר הוא במה שהיתה בה ברחל מידת הותרנות וגמילות חסד.

ומפרש הבן איש חי, כי אלמלא מידת צניעותה של רחל, לא היתה מסירת הסימנים מועילה. כי דרך מנהגו של עולם שאין הנשים מסתירות עצמן מקרוביהן, וכל שכן רחל אימנו שכבר היתה מקודשת ליעקב מתחילת שבע השנים, [ואמנם דנו בזה המפרשים בהרחבה וכדלהלן, אך כך נוקט רבינו בפירושו], וכבר ראה אותה בהגיעו לחתן ודיבר עימה ארוכות וקצרות. אולם מרוב צניעותה של רחל, מאז הפעם הזאת לא ראה אותה יעקב אפילו פעם אחת, כי לא היתה

שמור שארית עם אחד

האבות הם הם המרכבה, ובכל מקום שהם - שם השכינה שורה. דבקים היו בכל ליבם ומאודם בה' יתברך, ומייחדים מחשבתם לאהבתו ויראתו. עיקר תקוותם בעולמם היתה לגלות כבוד שמים בארץ התחתונה, על כן זכו שיצאו כלל ישראל מחלציהם, עם המייחדים שמו יתברך בכל יום באהבה.

ויתורה המופלא של רחל

וכבר כתב הרה"ק השפת אמת זיע"א בפרשתנו (בראשית, ויצא תרל"ב), כי דרך האבות הקדושים ויעקב אבינו בכללם, היתה לבטל עצמם לרצון ה'. וכנגד זה לא נחשבו בעיניהם אפילו השגות ונבואה ורוח הקודש, כי אינם בערך הביטול לרצון ה'.

בדרך זו עלינו ללמוד את הענין אשר יתברר לפנינו - אשר כמדומה הוא הענין המדובר ביותר בפרשתנו, ועל כל פנים בוודאי ניכרת בו הגבורה העילאית ביותר - הוא ויתורה המופלא של רחל אימנו ומסירת הסימנים ללאה אחותה.

כל חכמי הדורות האריכו למעניתם והכבירו מילין בדבר זה, וכבר בדברי חז"ל מצינו בו אריכות דברים מופלגה. כי אכן, ויתור פלאי זה - אבן יסוד הוא לישראל, ואף כי לא נוכל לתפוס בדעתנו הכיצד עמד לה לאימנו עוז רוחה לעשות כן, מכל מקום יש לנו ללמוד מזה כפי מסת דינו.

צניעות שהיתה בה ברחל

נפתח בדברי הגמרא במסכת מגילה (דף יג), שם איתא: "אמר רבי אלעזר, מאי דכתיב (איוב לו ז) 'לא יגרע מצדיק עיניו', בשכר צניעות שהיתה בה ברחל - זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול - זכה ויצאת ממנו אסתר".

ובהמשך הדברים מפרטת הגמרא את גודל צניעותה וכח ויתורה של רחל. כי הנה בפסוק נאמר שהגיד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא, וקשה, הלא לא היה אחיו אלא בן אחותו. אלא, ביקש יעקב לשאת את רחל לאשה, וטענה רחל כי אביה רמאי הוא ולא יוכל לו. על כך אמר יעקב, כי אם רמאי הוא לבן - אחיו אני ברמאות. ומותר להם לצדיקים לנהוג ברמאות כלפי המבוקשים לרמותם, ככתוב (שמואל ב' כב כז) 'עם נָכַר תִּתְבָּר וְעַם עֶקֶשׁ תִּתְפַּל'".

ומה היתה הרמאות, אמרה רחל כי יש לה אחות מבוגרת ממנה, ולא יסכים לבן להשיא את רחל לפניה. על כן מסר לה יעקב סימנים שנודעו רק לשניהם, כדי שידע לבטח כי רחל היא העומדת לפניו.

הגיע ליל שמחת הנישואין, והנה רואה רחל כיצד נגד עיניה עומד אביה הרמאי ומכניס את לאה אחותה לחופה. ולא יכלה לשאת את המחשבה, כי

אין ספק, כי עצם מסירת הסימנים הרי זה מעשה נשגב ונעלה ביותר. הרי בסכנה גדולה נתונה היתה רחל באותה שעה, להפסיד את שייכותה לכלל ישראל ולבנין בית ישראל, ולוותר על הזכות להינשא ליעקב אבינו ולהיות אחת מן האמהות. שהרי לא ידעה רחל מראש שעתיד יעקב לישא גם אותה, כי מי יאמר שירצה לשאת שתי אחיות, ומי יאמר שיתן אותה לבן אביה ליעקב. ואם כן מעתה נתונה היתה רחל באותו חשש שעמדה בו לאה, שמא יבוא עשו הרשע ויקחנה. ואכן בדברי הפייט (בחזרת הש"ץ לשחרית יום ראשון של ראש השנה, הובא ברש"י **בראשית** ל כב) מבואר כי באמת חששה רחל מאוד מדבר זה, וכלשונו: "הַאֲדַמּוֹן כָּבֵט שְׁלֵא חָלָה. צָבָה לְקַחְתָּהּ לוֹ וְנִתְבַּהְלָה. וּפְלֵלָה רַבִּים בְּעַד הַתּוֹחֵלָה. פְּדוּתָהּ מִזֶּד וְלֹא חָלָלָה".

אך הנה זכתה רחל להינשא גם היא ליעקב, ומה שומעת היא עתה מפי אחותה, כי היא זו שלקחה ממנה את בעלה. הלא לגבורת מלאכים נצרכה באותה שעה כדי שלא יצא דבר מפיה. ואילו היא הצדקת, לא זו בלבד שלא ענתה לה דבר, אלא שהסכימה עימה בטענתה, ואמרה לה כי יבוא יעקב לאוהלה הלילה.

בזאת הוכיחה רחל כי עשתה את כל המעשה לשם שמים, ועמדה בצדקתה גם לאחר כל אותן השנים, ולא התמרטה אפילו לרגע אחד. ואפילו אחר שראתה את משמעות הויתור, כי היא אינה זוכה לבנים ואילו אחותה יולדת ארבעה שבטים - יותר מחלקה, עמדה במקומה הראשון, לא חזרה בה ונצרה את הסוד על אשר באמת היה בזמן הנישואין.

כי שנואה לאה

עתה נבוא ונתבונן כיצד עברו השנים הללו על לאה אימנו.

על אודות רגשותיה של לאה בראשית ימי נישואיה נוכל ללמוד מן השמות שנתנה לבניה, ככתוב (**בראשית** כט לב-לג): "וַתַּהַר לְאֵה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי רָאָה ה' בְּעֵינַי כִּי עָתָה יִבְנֶנּוּ אִישִׁי: וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּאמֶר כִּי שָׁמַע ה' כִּי שְׁנוּאָה אֲנִי וַיִּתֵּן לִי גַם אֶת זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן". הרי לנו עד כמה ראתה עצמה לאה כענייה ושנואה, והתנחמה בלידת בניה, שמא על ידיהם יאהבנה יעקב בעלה.

וכבר הקשו **רבותינו בעלי התוספות** (**מושב זקנים** כאן) כי בכל השבטים נזכר קודם טעם השם ורק לכן מכן שמם, ואילו בראובן הזכירה לאה את שמו קודם שפירשה את טעם קריאתו כן.

ותירצו, כי צפתה לאה ברוח הקודש שעתידיה הבכורה להינטל מראובן ולהינתן ליוסף, וביקשה להזכירו לראובן לשבח, לכן קראה שמו ראובן אשר ענינו 'ראו מה בין בני לבן חמי', כי לא נתקנא באחיו ולא עשה כמעשה עשו אשר שטם את יעקב על דבק הבכורה את מוכר לו (**ראה ברכות** ז:). ובזה יאקב לשבחו.

אך על כל פנים מבואר כאן גודל צערה של לאה והיותה שנואה בביתה ביחס לרחל אחותה.

דברי הרב ודברי התלמיד

ואכן, קשה היה בעיני יעקב אבינו מה שעשתה לאה, אשר הניחה לאביה לבן לרמותה ולא סיפרה לו כי לאה היא, וכמו שאמרו חז"ל (**בראשית** רבה ע"ט) כי כל הלילה היה יעקב קורא לה 'רחל' והיתה לאה עונה לו, והנה בבוקר ראה שהיא לאה, ומחה בה יעקב כי היא רמאית בת רמאי, אך לאה לא שתקה בדבר אלא השיבה כי תלמידה היא לו בדבר זה, כי גם אביו יצחק קראו 'עשו' במעמד הברכות והיה הוא משיבו 'אני' כביכול עשו הוא. ומתוך הדברים האלה נכנסה שנואה בליבו של יעקב.

הנה כי כן, לא בשווין נפש נתקבל החילוף אצל יעקב אבינו, ודבר זה לא נעלם מעיניה של לאה, ורב היה צערה על שלא זכתה להתקבל על ליבו של אותו צדיק. ודבר זה נקבע בשמות בניה לנצח נצחים, כי ראה ה' בעוניה, ושמע כי שנואה היא, ובהולדת לוי ילווה אישה אליה. עד אשר מביא הדבר לידי תימה, הלא שבטי י-ה אלו, ומדוע יש להם לשאת בשמותם

ועתה יגדל נא כח הויתור המופלא שהיה לה לרחל, שלא זו בלבד שויתרה על חתנה המיועד להינשא לה, אלא שויתרה על בעלה ממש שכבר היתה מקודשת לו בקידושין גמורים, וכבר שלח לה מתנות וסבלונות, על כל זה ויתרה ושתקה כדי שלא תבטיש אחותה.

המעט קחתך את אישי

ועתה נראה את אשר נעשה לאחר הויתור הגדול, בהמשך חיי רחל עם לאה בבית יעקב.

כבר חלפו כמה שנים, וירא ה' כי שנואה לאה ונתן לה כמה בנים. והיה היום, וילך ראובן בימי קציר חיטים וימצא דודאים בשדה. ראתה רחל את הדודאים אשר סגולתם ידועה, וביקשה מאת לאה אמו שתתן לה מדודאי בנה. על כך השיבה לאה (**בראשית** ל טו), "הַמְעַט קַחְתָּךְ אֶת אִישִׁי וְלָקַחְתָּ גַם אֶת דּוֹדָי בְּנִי".

וכאן עומדים רבותינו המפרשים, המה ראו כן תמהו, וכי לקחה רחל את בעלה של לאה. הלא ההיפך הוא הנכון, ולאה היא זו שנישאה ליעקב תחת רחל, שויתרה לה ומסרה בידה את הסימנים, והיאך הוציאה אותה צדקת מילים אלו מפיה, כביכול רחל היא שלקחה מאיתה את יעקב.

מהות הסימנים

על כך השיבו הרבה מן המפרשים, חבל נביאים מתנבאים בסגנון אחד, על פי מה שכתבו הקדמונים (**ראה בדת זקנים** **בעלי התוספות בראשית** כט כה, ועוד) שהסימנים שמסר יעקב ביד רחל לא היו סימנים בעלמא, אלא שלימד אותה את מצוות הנשים, טהרה, הפרשת חלה והדלקת הנר. ומצוות אלו נרמזות בשלושת הניסים שהיו באהל שרה אימנו, ולאחר מכן

ויתור פלאי זה - אבן יסוד הוא לישראל, ואף כי לא נוכל לתפוס בדעתנו הכיבוד עמדה לה לאימנו עוז רוחה לעשות כן, מכל מקום יש לנו ללמוד מזה כפי מסת ידנו

באהל רבקה, כפי שהביא **רש"י** על הפסוק (**בראשית** כד טז) "וַיִּבְרָא יִצְחָק הַאֲהֵלָה שָׂרָה אִמּוֹ": "שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצויה בעיסה, וענן קשור על האהל, ומשמתה פסקו, וכשבאת רבקה חזרו".

אם כן, מעולם לא אמרה רחל ללאה כי מוסרת היא בידה סימנים, אלא הדריכה אותה בלימוד ההלכות באשר עומדת היא להיכנס לבית יעקב, ולימדה אותה את אשר צריכה האשה היהודיה לדעת. וממילא כאשר שאלה יעקב אבינו מאת לאה האם יודעת היא את ההלכות - ידעה להשיב לו כראוי. אמנם לא ידעה לאה כלל שסימן מסר יעקב ביד רחל, על כן גם לא הכירה בויתור העצום שויתרה לה, עד שיכולה היתה לומר 'המעט קחתך את אישי'.

העולה מן הדברים, כי מלבד הטובה העצומה שעשתה רחל עם לאה בעצם מסירת הסימנים, עוד גמלה איתה חסד עצום בצניעות מופלאה, שסידרה הדברים כך שלא תדע לאה כלל שנעשתה עימה טובה. וזו צניעות וענוה מופלגת אשר אינה בנמצא.

השומעים הרפתם ואינם משיבים

ולא זו בלבד, אלא אפילו עתה כאשר שומעת רחל מלאה את טענתה כי לקחה את אישה, לא העמידה אותה במקומה ולא השיבה לה מי היא שלקחה את אישה של מי, אלא הצדיקה את דברי אחותה אמרה (**בראשית** ל טו) "לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוֹדָאֵי בְנִי".

זוהי גדלות עצומה, אשר הוכיחה על אצילות נפשה של רחל בכל המעשה.

לכן הולך רבינו בדרך אחרת, ומבאר כי לא קידש יעקב את רחל במה שעבד בעבור אביה, אלא שרחל היתה משועבדת לרעות את צאן אביה, ובא יעקב ואמר לה כי יקדשנה בשכר מה שירעה את הצאן במקומה. וזה אינו שכר פעולה אלא פרעון חוב, ובזה שפורע לה את חובה הרי הוא מקדשה, ואין אלו קידושי מלוה אלא קידושין גמורים.

ואף על פי שמן הדין לא היתה רחל מחוייבת בזה לאביה לרעות את צאנו, מכל מקום לא גרע ממי שאנסוהו ליסטים לעבוד בעבורם ובא אחר ועשה את עבודתו תחתיו, שסוף סוף הצילו מידם וראוי הוא לתשלום, ויכול לקדש בממון זה.

זהירות יעקב שלא תהיה חזרה

אמנם, דין הוא שהאומר לאשה 'הרי את מקודשת במאה דינרים', יכולה היא לחזור בה עד שימנה לידה את הדינר האחרון (**ראה שלח** ערוך אבן העזר סימן כ"ט סעיף ז). ואם כן חשש יעקב שילמד לבן את בתו רחל לחזור בה מן הקידושין, כי על ידי שאמר לה שיעבוד שבע שנים, אינה מקודשת עד שישלם את עבודת כל שבע השנים, ועד היום האחרון תוכל לחזור בה. כי האומר 'שבע שנים' בסתם, ודאי כוונתו לשבע השנים הראשונות, וכמו בכותב לחבירו שטר שיפרע לו עד הפסח, חייב לפרוע עד הפסח הראשון (**ראה שלח** ערוך חושן משפט סימן ע"ג סעיף ט הנשבע לפרוע בר"ח אדר חייב לפרוע ביום החודש הראשון). על כן המתין יעקב עד שהשלים את היום האחרון, ואז חלו הקידושין לגמרי, ועל זה אמר ללבן כי מלאו ימיו ושוב לא תוכל לחזור בה, ואם כן 'הבה את אשת', כי כבר אשתו היא ומקודשת לו (**ועיי"ש** בחתם סופר מה שביאר עוד בזה).

[ובענין מה שאמר יעקב 'כי מלאו ימי', כתב **רבינו החתם סופר זיע"א** ב'תורת משה' בפרשתנו כי לדעת לבן חסרו חודשיים מעבודת יעקב, משום שהחל לחשב את שבע השנים אחר החודש שעבדו יעקב ועדיין לא אמר לו מה משכורתו, עיי"ן שם].

הקידושין - יסוד היתר שתי אחיות ליעקב

ועוד דנו רבים בענין זה, האם קידש יעקב את רחל אם לאו.

וכתב בספר '**ברית אברהם**' (**לרבי אברהם שמחה זצ"ל**), כי לדעת הסוברים שקידש יעקב את רחל קודם שנשא את לאה, מתיישבת קושיית **הרמב"ן** הידועה (**בראשית** כו ה; ויקרא יח כה), כיצד נשא יעקב אבינו שתי אחיות, והלא האבות הקדושים קיימו את כל מצוות התורה עד שלא ניתנה.

ומקדים לדבריו את דברי האור החיים במהלך הראשון, ומקשה עליו קושיית הבאר מים חיים מן הלשון 'הבה את אשת', ואם לא נתקדשה אינה אשתו. לכן מבאר כי באמת קידשה מתחילה בפרוטה, ועכשיו ביקש לקחתה אליו אחר שכבר מקודשת היא לו.

ולפי זה מיושבת קושיית הרמב"ן, כי את רחל קידש בהיתר, ולאחר מכן נישאה לו לאה בעל כרחו, ולאחר שכבר היתה רחל מקודשת לו לא היה מועיל שיגרשנה, ולשלח את לאה לא רצה כדי שלא לביישה, ונח לו לאדם להפיל עצמו לכבשן האש ואל ילביץ פני חבירו ברבים, ואף שהיה בזה סרך איסור, כיון שנעשה הדבר שלא מרצונו לא חש לזה במקום הלבנת פנים.

הבה את אשתי

ובספר '**וידבר משה**' (**לרבי משה פאלק זצ"ל**) כתב שקידש יעקב את רחל במה שגלג את האבן מעל פי הבאר והשקה את צאנה, והיתה בזה הנאה של יותר משווה פרוטה. ומשום כך נשק לה לאחר מכן, כי כבר היתה אשתו ומותרת לו. ומה שבכה היה על זה שלא היתה בידי אפילו פרוטה, והוצרך לקדשה בהנאת שווה פרוטה.

אם כן, זוהי דעת הרבה מפרשים שהיתה רחל מקודשת ליעקב, וזהו שאמר עליה 'הבה את אשתי', כי אשתו היתה משכבר הימים.

הנבנה בזכות ויתור - נחרב בשל שנאה

לעומת זאת, על בית שני אמרו חז"ל (יומא שם) כי לא היו בו חטאים אלו בישראל, ונחרב בשל שנאת חינום שהיתה מרקדת ביניהם.

ולהאמור יומתקו הדברים מאוד, שהרי כל זכותם של ישראל בבנין הבית השני היתה תפילתה ובקשה של רחל אימנו, אשר לא מנעה קולה מבכי ועיניה מדמעה על שבר עמה שהלכו בחרב ובשבי לפני צר, ובזכות הויתור שויתרה ללא אחותה שמע ה' לקול תפילתה. ואמנם חסרו בו חמישה דברים שהיו בבית הראשון, וכבר לא זכו ישראל לתפארת הגילוי האלקי כאשר בתחילה, אולם מאידך נתגדל כח התורה, ואנשי כנסת הגדולה אשר פעלו בראשית ימי הבית מסרו את התורה מדור לדור ותיקנו סדר לתפילה. וכן בבחינת ה'סור מרע' הן לא נכשלו ישראל בחמורות. אולם דווקא בעוון שנאת חינום נחרב הבית. כי אין קיום לבית העומד כולו על זכות הויתור וטובת העין - למי שמקנא בחבירו ומצר לו. וזהו עומק נפלא.

יעקב קראו בית

גם בספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש כסלו - טבת מאמר ד, הלל והודאה) עומד על השייכות בין האמהות הקדושות לבנין בתי המקדש.

ומביא שם, כי רחל ולא היה שתיהן נשותיו של יעקב אבינו, אשר על שמו נקרא בית המקדש בשם 'בית', כפי שדרשו חז"ל (פסחים פח.), כי בהיות האבות הקדושים במקום המקדש, עמד כל אחד מהם וקרא שם למקום. אברהם קראו 'הר', יצחק קראו 'שדה', ויעקב קראו 'בית', בית אלקים ושער השמים. ושם זה עתיד להיקרא על בית המקדש השלישי, אולם בית ראשון נקרא 'הר' כשם שקרא עליו אברהם, ובית שני נקרא 'שדה'.

השתתפות רחל ולא בנין הבית

והנה בפרשתנו, כאשר ביקש יעקב לעזוב את בית לבן ולשוב אל מקומו ואל ארצו, נאמר (בראשית לא ד) "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל וּלְלָאָה הַשְּׂדֵה אֶל צֹאנוֹ". ופירש רש"י שם: "לרחל תחלה ואחר כך ללאה, שהיא היתה עיקר הבית, שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן. ואף בניה של לאה מודים בדבר, שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה אומרים (רות ד א) 'כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם' וגו', הקדימו רחל ללאה".

והעומק בזה, כי אמנם את בית המקדש בנו בני שבט יהודה בן לאה, אולם שייך היה הבית גם לבני רחל, ונבנה בחלק יהודה ובנימין יחד, כי זכות העמדת כל השבטים ובנין בית ישראל שייך לרחל וללאה גם יחד.

על כך מביא הבני יששכר שם, כי 'חנוכ'ה' במילואו - 'חית' נו"ן ו"ו כ"ף ה"ה, עולה בגימטריא 'בבל"י ירושלמי' (646), כי חנוכה הוא בסוד התורה שבעל פה. והביא מרבותינו המקובלים (מאורי אור מערכת הת) כי תלמוד בבלי בבחינת רחל, ותלמוד ירושלמי בבחינת לאה. ועל זה נאמר 'אשר בנו שתיהם' את בית ישראל.

אחרון אחרון חביב

והנה, בפרשת וישלח קודם פגישת יעקב עם עשו נאמר בתורה (בראשית לג ב) "וַיִּשֶׁם אֶת הַשְּׂפָחוֹת וְאֶת הַלְדֵיָהּ רֵאשֵׁנָה וְאֶת לָאָה וּלְדֵיָהּ אַחֲרָנִים וְאֶת רַחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָנִים". ואמרו חז"ל (בראשית רבה עח ח) כי מכאן למדנו שאחרון אחרון חביב. ויש להבין מה בא הדבר ללמדנו, ואיזו הלכה יש להוציא מדבר זה. אך לפי האמור מפרש רבינו, כי גם כאן עסקינן בבנין בית המקדש. כי הנה אחר שנחרב הבית הראשון, ניבא הנביא בשם ה' (חגי ב ט) "גְדוֹל יְהוָה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה אֲחֲרָיו מִן הָרִאשׁוֹן". ולפי פשוטו היה מקום לבעל דין לבוא ולטעות כי הבית השני הוא הבית האחרון חלילה. אכן, מן הכתוב ברחל וילדיה 'אחרונים' אחר שכבר על לאה וילדיה נאמר

בנין בתי המקדש - בזכות אבות ואמהות

אכן אם נתבונן נמצא כי יותר ממה שקראנו לפניכם כתוב כאן.

הן כל הדברים האלה וזה המעשה היו בחורבן בית המקדש הראשון, בעת שניבא ירמיהו לישראל, והרי כבר אז נאמר להם לישראל 'ושבו בנים לגבולם'. אם כן מבואר כי מלבד ההבטחה על הגאולה העתידה, הרי שגם בנין הבית השני היה בזכותה של רחל.

וכבר עמד על כך המב"ט בספרו בית אלקים (שער היסודות פרק מ"ה), בפירושו על הפסוק (בראשית ט כו-כז) "בְּרוּךְ ה' אֱלֹקֵי שָׁם וְגו' וַיִּשְׁכַּן בְּאֶהֱלֵי שָׁם", ופירש כי 'אהלי שם' הם בתי המקדש הנקראים 'אהלים', ושם 'אהל' מורה גם כן על אהלי אברהם יצחק ויעקב והאמהות הקדושות שנזכר ביתן בכל מקום בשם 'אהל', כי בזכות ברכת אהלי האמהות שהיו זהירות במצוות תוך האהל לשם שמים - זכו בנייהם וזרעם לשכון באהלי המשכן ובית המקדש.

שלמה המלך - בונה הבית הראשון ושורש חורבנו והנה, בית המקדש הראשון נבנה בידי בני לאה - דוד המלך ושלמה בנו, שהיו מבני יהודה בן לאה.

אולם, כבר ביום שבו נחנך בית המקדש, נזרע זרע הפורענות אשר הביא לבסוף לחורבנו. וכפי שאמרו חז"ל (ויקרא רבה יב ה; מדרש משלי לא ד), כי באותו הלילה שבו עשה שלמה המלך שמחה לחנוכת הבית, עשה שמחה נוספת לנישואי בת פרעה, והיא השקתה אותו יין והכינה את חדרה חשון ובו ציורי כוכבים ומזלות כדי שיחשוב כי עדיין לילה, וכך המשיך שלמה לישון גם בבוקר, והיו מפתחות בית

כל מה שזכו ישראל לקבלת
התשובה ולהבטחת הגאולה - היה
על ידי בקשת רחל אימנו ובזכות
שתיקתה, צניעותה, וכח הויתור
שלה, ומכאן נפתח הפתח לתיקון
מה שנתקלקל בזמן החורבן

המקדש נתונות תחת מראשותיו ולא יכלו ישראל להיכנס, ומשום כך נתאחרה הקרבת קרבן התמיד עד השעה הרביעית.

ועוד אמרו רבותינו המקובלים (ספר גלגולי נשמות לרמ"ע מפאנו זיע"א אות ג; ג, של"ה הקדוש מסכת תענית פרק תורה אור אות פ"ז), כי בנוכחצד הרשע שהחריב את הבית היה מזרע שלמה המלך ומלכת שבא. אם כן משלמה שבנה את הבית - יצא גם מי שהחריבו.

מן הקצה אל הקצה

והנה, בית ראשון מפני מה נחרב, מפני שלושה דברים שהיו בו, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. ובדברי הנביאים נאמרו דברים נוראים על מצבם של בני ישראל באותו הזמן, ועל התביעה הגדולה שהיתה כלפיהם. וכפי שאמר ירמיהו הנביא בשם ה' (ירמיה ט יא-יב), "עַל מָה אֶבְדָּה הָאָרֶץ וְגו', עַל עֲזָבְתֶם אֶת תּוֹרֹתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנֵיהֶם". ומבהילים הדברים האמורים בראש ספר ישעיה (א כא-כג): "אֵיכָה הִיָּתָה לְזוֹנָה קְרִיָּה נְאֻמָּה מְלֻאֲתֵי מִשְׁפַּט צְדָק לֵילִין בָּהּ וְעֵתָהּ מִרְצָחִים: כִּסְפָךְ הִיָּה לְסִיגִים סְבָאךָ מְהוּל בְּמִיָּם: שִׁרְיֹךְ סוֹרְרִים וְחִבְרֵי גִבְבִים כְּלוֹ אֶהֱבֶה שַׁחַד וְרִדְף שְׁלֹמֹנִים: יְתוֹם לֹא יִשְׁפֹטוּ וְרֵיב אֶלְמָנָה לֹא יְבֹא אֲלֵיהֶם".

אך מאידך גיסא, גילוי שכינה עצום ונפלא היה בו בבית הראשון; אש ירדה בו מן השמים, דרך האמת נגלתה לפני מבקשיה באורים ותומים, ואפילו תפילות הנכרי אשר יבוא מארץ רחוקה נשמעו ונתקבלו בו. אולם על אף כל זאת ירדו ישראל ירידה אחר ירידה, עד שנכשלו בג' חמורות ונחרב הבית.

את כל הזכרונות הללו אשר לכאורה אינם לטובה. ובוודאי שכל זה מגלה על העבודה הנשגבה שלה באותם ימים, שהביאה הכל אל הקדושה.

ההלוך ירמיהו על קברי אבות

אך כאן עלינו להתבונן בדבר מופלא.

הן נתבאר כבר כי בזכות שויתרה רחל אימנו שמע ה' לקול תפילתה. וכפי שהאריכו בזה חז"ל בפתיחתא למדרש איכה (כ"ז), כי היה ירמיהו יושב ומקונן על חורבן הבית, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא: "אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו, ואין לך כאב לא עלי ולא על בני, לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם שהם יודעים לבכות".

אמנם ירמיהו טען לפני הקדוש ברוך הוא שאינו יודע היכן משה רבינו קבור, וכמו שנאמר (דברים לד ו) "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קַבְרֹתָיו".

הורה לו הקדוש ברוך הוא לירמיהו, שכדי לקרוא למשה עליו לעמוד על שפת הירדן, ולכוון עצמו לעבר הר נבו - מקום קבורת משה, וירם קולו לצד מזרח, ויקרא: "בן עמרם, בן עמרם. עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים".

מיד הלך ירמיהו תחילה לקרוא לאבות הקדושים, ומשם הלך וקרא למשה, כמתואר שם במדרש: "מיד הלך ירמיהו למערת המכפלה ואמר לאבות העולם, 'עמדו, שהגיע זמן שאתם מתבקשין לפני הקדוש ברוך הוא'. אמרו לו 'למה', אמר להם 'איני יודע', מפני שהיה מתירא שלא יאמרו 'בימך היתה לבנינו זאת'.

הניחן ירמיהו ועמד על שפת הירדן, וקרא, 'בן עמרם בן עמרם, עמוד, הגיע זמן שאתה מבוקש לפני הקדוש ברוך הוא'. אמר לו, 'מה היום מיומים שאני מבוקש לפני הקדוש ברוך הוא', אמר לו ירמיהו 'איני יודע'".

ואכן לאחר שהלכו לברר ושמעו את כל אשר נעשה, מיד באו האבות הקדושים ורועי ישראל למרר בבכי ומספד על חורבן הבית וגלות ישראל, וכל אחד מהם הזכיר לפני המקום את זכותו ביצירת כלל ישראל וטרחתו עליהם, ועמד ובכה כפי מה שעבר עליו בעבור בני ישראל, והנה עתה מה עלתה להם.

אולם, גם אחר שהכל עוררו רחמי שמים על הבנים, לא נשמעה תפילתם, ולא נתקבלו דבריהם לפני ה' יתברך.

כשבילך רחל

באותה שעה קפצה רחל אימנו ואמרה לפני ה': "רבונו של עולם, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה, והודעתני לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי וגמלתי חסד עמה, ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה, ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים במ כרצונם".

ומסיים המדרש: "מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, 'כשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן'".

הרי מבואר, כי כל מה שזכו ישראל לקבלת התשובה ולהבטחת הגאולה - היה על ידי בקשת רחל אימנו ובזכות שתיקתה, צניעותה, וכח הויתור שלה, ומכאן נפתח הפתח לתיקון מה שנתקלקל בזמן החורבן.

דבוק כולו בקדושה.

ובספר **ליקוטי יהודה** הביא בשם **האמרי אמת** כי עבד יעקב ברחל שבע שנים, כנגד שבע שנים שבה שלמה את בית המקדש הראשון, כמו שנאמר (**מלכים א' ו' לח**) **"וַיִּבְנֶהוּ שִׁבְעַת שָׁנִים"**. וזהו אשר בנו שתיהם את בית ישראל. כי כל מעשיהם של האבות והאמהות הקדושים לא נעשו אלא בשביל בנין בית ישראל, ועבודת יעקב בבית לבן היתה כעבודת הכהנים בבית המקדש. והנה את ביתו בנה שלמה שלוש עשרה שנה (ראה **שם ז א**), ובבנין בית המקדש עסק שבע שנים, וביחד עשרים שנה, כנגד בנין השנים שעשה יעקב בבית לבן.

חסרון אות ה' בשם 'רחל'

כיסוד הדברים האלה כתב **מורינו הרב רבי חיים ויטאל זיע"א** בספרו **עץ הדעת טוב'** (פרשת נשא), וז"ל: **"ויהי ביום כלות משה' וכו' (במדבר ז א), בספר הזוהר (ח"ב דף ה: ועוד) דרשוהו מלשון כלה שנכנסת לחופה, גם תביט כי ראשי תיבות להקים את המשכן' הוא 'לאה'. וסוד הענין, כי שני בתי מקדשים בית ראשון ובית שני וכמו שכתוב (ישעיה ח יד) 'לאה הם בתי ישראל' - ונודע כי אין בית אלא אשה, הלא הם שתי ההי"ן שבשם ה' הראשונה וה' שניה, וכנגדם לאה ורחל נשי יעקב הנקרא ישראל סבא, בסוד (שמות א א) 'זאלה שמות בני ישראל הבאים את יעקב' והמשכן גם כן כנגד לאה הנרמז בראשי תיבות כנ"ל. והיא כלת משה. והנה ברחל חסר בה אות ה' כמו בלאה וזלפה ובלהה, לרמז אל בית שני שחסרו בו ה', כמו שאמרו ז"ל על 'זארה בו ואכבה' - זאכבד' כתיב".**

הרי רמז כאן רבינו לדברי הגמרא על חמשת הדברים שחסרו בבית שני, ומשום שנבנה כנגד רחל ובזכותה, ומכיון שגם היא נחסר משמה האות ה', כך חסרו ה' דברים הללו מבית המקדש.

אמנם, אות ה' אין בה ברחל, אך ויתור - יש ויש. על כן, למרות ששם השכינה הוא ה', נרמזת השכינה ברחל גם בלא ה'. כי זאת פעלה - ויש שכן לפעולתה, כי גם כאשר לא יהיו ישראל ראויים מצד מעשיהם להשראת השכינה, והרי היא בלא האות ה', עדיין יזכו לבית המקדש.

התנוצצות אור הבית השלישי בנס תנוכה

אולם, בעצם ימי בית המקדש השני, ימי החיסרון שלא היתה השראת השכינה שלימה בהם - זכו ישראל לאורו של יעקב אבינו, שהתגבר על החושך ששרר בימי יוונים. דבר זה פעל יעקב אבינו בהליכתו לבקש את הפכים הקטנים, כפי שביארנו בארוכה במאמרנו לפרשת וישלח. [כמו שדרשו (ראה **בדעת זקנים מבלי תוספות** וברבינו **בחי בראשית** לב כה, ובעמר נקא על רש"י שם. אך עיין **ברא"ם** שם) על הפסוק (**בראשית לב כה**) **"וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ"**, כי לא 'לבדו' נשאר, אלא 'לכדו', בעבור כד השמן שממנו נעשה לבסוף נס חנוכה בפך השמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול]. וכן כתבו רבותינו המקובלים (ראה **שפתי כהן** שם, ובש"ה **הקדוש** פרשת וישב תורה אור אות מ"ז) כי פכים קטנים אלו רומזים לחנוכה. במעשה זה התעורר האור הגנוז, ויצא ניצוץ מבית המקדש השלישי - אשר לא יחסר בו דבר, ועליו אמר יעקב (**בראשית כח יז**) **"אין זה פים בית אלקים"**, כי היה כולו בשלימות - והאיר את חשכת ימי הבית השני, אשר נבנה בכח הויתור של רחל אימנו אשת יעקב.

עלה בידינו, כי כל מה שנותר בידינו כהיום הזה, הן במה שזכינו לבנין הבית השני והן להתנוצצות אור הבית השלישי בימי מתיתו וחשמונאי - הכל נעשה בזכות ויתורה של רחל אימנו.

על כן, בימים האלה, ימי חודש כסלו, עלינו להכין עצמנו לקראת הגאולה השלימה, בבנין בית המקדש השלישי במהרה בימינו אמן.

דמחוסר ה"א, אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן, ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים". אם כן, חסרון האות ה' הוא שגרם לחסרון האש בבית שני.

שורש החסרון - באות ה' שחסרה

ומעתה יש לומר, כי אמנם בזכות ויתורה של רחל זכו ישראל בשנית לבנין בית המקדש. אולם כוחה של לאה הנרמז באות ה' הראשונה שבשם הויה"ה - נחסר מאיתם, על כן חסרו את השראת השכינה בגלוי ובאש הירדת מן השמים. וכן שאר הדברים שחסרו הרי הם אות וסימן לחסרונם של ישראל בעת ההיא, כי חסרון הארון והכרובים רומז לחסרון התורה, והאורים ותומים שנחסרו רומזים לחסרון רוח הקודש.

ואמרו שם בגמרא כי אמנם ירדה אש מן השמים גם בבית השני, אלא שלא היתה מסייעת באכילת הקרבנות, ועוד שבבית ראשון היתה רבוצה כארי, ובבית שני ככלב.

וזהו 'המעט קחתך את איש' שטענה לאה כלפי רחל, כביכול בבית המקדש שנבנה בזכותה של רחל חסרה 'איש' - אש מן השמים שהיתה בבית ראשון שנבנה בידי בני לאה.

שלימות הבית השלישי

והנה מבואר בדברי **רבינו האריז"ל** (**עץ חיים** שער לז פ"ד מ"ח), כי הבית הראשון הוא בחינת אות ה'

הבית הראשון הוא בחינת אות ה' הראשונה שבשם, על כן היה בו גילוי גדול ועצום, והבית השני בכחינת אות ה' אחרונה לכן חסרו בו כמה דברים. אולם הבית השני יבנה כנגד שתייהן יחד

הראשונה שבשם, על כן היה בו גילוי גדול ועצום, והבית השני בבחינת אות ה' אחרונה לכן חסרו בו כמה דברים. אולם הבית השני יבנה כנגד שתייהן יחד, ככתוב (רות א יט) **"וַתִּלְכְּנָה שְׁתֵּיהֶם"** - שתי ה'. ובחינת אלו מכוונות כנגד רחל ולא, לאה בבית ראשון ורחל בבית שני.

על כן אמרו **בזוהר הקדוש** (ח"א דף כה): **"ברוך כבוד ה' ממקומו, 'כבוד ה' שכינתא תתאה, 'ממקומו' שכינתא עלאה"**. וביארו מפרשי הזוהר כי ה' הראשונה כנגד ספירת בינה, וה' השנייה כנגד מלכות, וכנגד שני בתי המקדשות.

ראשונים כמלאכים

ויש לנו לדעת, כי כל ענין נישואי יעקב עם לאה ורחל שגב מאיתנו עד מאוד, ואין איתנו יודע עד מה, כי כל כוונתם ומחשבותם היו אך ורק בדברים עליונים ביותר. כאשר פירש בספה"ק **אמרי אמת (בראשית, ויצא תרע"ה)** על הפסוק (**בראשית כט י**) **"וַיְהִי כַאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רַחֵל בַּת לָבָן אֲחֵי אִמּוֹ וְאֵת צֶאֱן לָבָן אֲחֵי אִמּוֹ"**, שראיית יעקב את רחל היתה ממש כראיית צאן לבן בעבורו, מה הצאן לא גרמה לו הראייה לשום חשבה שפילה של קדושה, אף ראיית רחל כן. ולא היה בזה אפילו שמץ מחשבת פסול כמחשבת פשוטי בני אדם.

ובדומה לזה נאמר אצל יצחק אבינו (**בראשית כד סג**) **"וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיִּרְאֵהוּ גַמְלִים בָּאֵים"**, והרי על גמלים אלו היתה רוכבת רבקה הנועדת להיות אשתו, ובכל זאת לא היתה ראייה זו אצלו כי אם כראיית הגמלים.

והנה על רחל אמרו **בזוהר הקדוש** (ח"א דף רג) כי רומזת היא לשכינה הקדושה, וכן צאן לבן בוודאי רומז לאיזה ענין נעלה, ועל פנימיות הענינים הללו היה יעקב אבינו מחשב בדעתו באותה שעה, כי היה

שהם אחרונים, מבואר שיש אחרון גם אחר האחרון, והטעם כי 'אחרון אחרון חביב', על כן שייך שיקרא אחרון גם מי שאינו אחרון לגמרי, כי מחמת תביבותו נחשב הוא אחרון כלפי אלו שלפניו, אך גם אחריו יבוא אחרון אחר שהוא חביב יותר (תוספות יו"ט דמאי פ"ז מ"א). וכך גם יבנה הבית השלישי בשלימות גמורה אחר הבית השני.

וזהו 'כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל', איזהו בית אשר ראוי להיקרא עליו שם 'בית ישראל', הוי אומר זה בית מקדש השלישי, שנקרא 'בית' בשם שקראו ישראל סבא. וודאי גם לרחל וללאה יש חלק בבנין של יעקב אבינו בבית המקדש, שהרי גם בבית מקדש מעט שיש במשכן ביתו של כל איש ישראל, הרי איש ואשה שזכו - שכינה ביניהם (ראה **סוטה יז**), והאשה היא עקרת הבית, בבחינת רחל שהיתה עיקרו של בית.

שורש רחל ולאה באותיות ה' של שם הויה"

והנה כבר אמרו **בזוהר הקדוש** (ראה **תיקוני זוהר** תיקונא תמיני וחמשין דף צב) כי הבית הראשון היה בבחינת לאה - כנגד ה' הראשונה שבשם הויה", ובית שני בבחינת רחל כנגד ה' אחרונה. אמנם הבית השלישי יבנה על ידי שתייהן יחד, כאשר יבוא משיח בן דוד מלאה ומשיח בן יוסף מרחל. וזהו 'אשר בנו שתיהם' - שתי ה'הים, כמו שדרשו בדומה לזה במקום אחר (**תיקוני זוהר** בהקדמה דף י').

מלוכה לזמן - ושורש מלכות עולם

עתה מקשר הבני יששכר דברים אלו לחנוכה, וכותב כי על פי הדברים האלה סמכו עצמם חכמי הדור למסור את המלוכה לחשמונאים. כי כל נס חנוכה נעשה בכח האור הגנוז בעבור הבית השלישי, אשר החל להתנוצץ באותן הימים ומעט ממנו פעל את נס פך השמן ונס הניצחון. ומאחר ונעשה הנס בפך השמן, הבינו כי אמנם אין כאן מלוכה עולמית, אלא מלוכה שטענה, על דרך מה שאמרו חז"ל (**מגילה יד**) על נבואת חנה: **"חנה - דכתיב (שמואל א' ב א) 'ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' רמה קרני בה', רמה קרני ולא רמה פכי, דוד ושלמה שנמשחו בקרן - נמשכה מלכותן, שאול ויהוא שנמשחו בפך - לא נמשכה מלכותן"**. רומז לכך, כי 'פך' עולה בגימטריא 'מלך' (100) - מלוכה לפי שעה, אולם 'קרן' עולה בגימטריא 'מלך לעלם ועד' (350) - מלוכה העומדת לעולם.

אמנם, מלבד מלוכת החשמונאים הנרמזת ב'פך', נוסף כאן גם הנס שנעשה בנרות, והלא 'נר' יחד עם 'פך' עולה בגימטריא 'קרן', ומכך רמזו כי מלכות בית חשמונאי אינה אלא פיקדון והכנה למלכות השלימה שתהא בגאולה האחרונה, ועל ידה יתרום קרן בית דוד.

חסרון האש מן השמים בבית שני

על פי הדברים האלה, אור חדש יאיר על דבריה של לאה 'המעט קחתך את איש'. כי רמז יש כאן לדבר נפלא ועצום, שהרי אחד מן ההבדלים הגדולים בין שני בתי המקדשות היה בזה שבבית שני לא ירדה אש מן השמים, וכמו שאמרו חז"ל (**זבחים סא**): כי כשעלו ישראל מן הגולה בבית שני הוסיפו על המערכה ארבע אמות מכל צד, כי לא הספיקה להם האש בעבור קרבנותיהם, ותמהו שם בגמרא כי בבית ראשון היו ישראל רביביו גדול, ככתוב (**מלכים א' ד כ**) **"וַיְהִי וַיִּשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחֲלוֹ אֲשֶׁר עַל הַיָּם"**, ואילו בבית שני היו **"כַּל הַקֶּהֱל קָאָחַד אַרְבַּע רַבּוּא"** (**עזרא ב טד**), ואיך יתכן שמה שהספיק לבני בית ראשון לא היה די בו לבית שני. ותירצה הגמרא, כי בראשון סייעה האש מן השמים לאכילת הקרבנות, אך בבית השני לא הייתה מסייעת הוצרכו למערכה גדולה.

ומקור הדברים מן הגמרא **ביומא (דף כא)**: שם איתא: **"האמר רב שמואל בר אינאי, מאי דכתיב (תגי א ח) 'זארה בו ואכבד', וקרינן 'ואכבה', מאי שנא**

ספר אהרן

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאצרות תורת החסידות
משובצות זהב ועסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי עמס מגדל פערנץ שליט"א

פרשת ויצא

שבת קודש
אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

על התורה
שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

סולם מוצב ארצה

יחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראשית כ"ב)
התורה אינה ספר סיפורים, וכל שנכתב בה - ללמדנו הוא בא. בפרט הדברים אמורים לגבי מעשה נשגב זה של חלום יעקב, שבו זכה וראה מראות אלוקים בחלום הלילה, כאשר מעשי האבות הם סימן לבנים. ברור שעלינו להתבונן בכל פרט ופרט האמור במעשה זה מתוך ידיעה שטמון בכך לימוד גדול לדורות, ויש בו יסוד לחיים נעלים בתורת העבודה.

ומהו אותו מסר שעלינו ללמוד ולזכור?
בתורת החסידות לומדים אנו ש'מלאכי אלהים' הם בני אדם, שכן 'מלאך' משמעו 'שליח', והרי האדם הוא שליח ממרומים שהוטלה עליו המשימה לעשות את שליחותו בעולם הזה, כשעליו להיזהר שלא להתבלבל ואין לו להסיח דעת משליחותו. וזהו שאמרו 'הנה מלאכי אלהים, שהם סוג בני אדם, כי האדם תכלית בריאתו לעשות שליחותו יתברך שמו. כך כתב הרה"ק התולדות יעקב יוסף זיע"א בספרו 'בן פורת יוסף': בשמו של רבינו אור שבעת הימים הבעל שם טוב זיע"א שהמלאכים, היינו בני אדם, המה עולים ויורדים על אותו סולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, כאשר הם עולים מהארצות אל השמימיות, מהגשמיות אל הרוחניות. כלומר, שהסולם מרמז על העבודה הגשמית של האדם, אם כי באמצעות אותה עבודה גשמית הוא מסוגל להגיע לשמי רום - למעלות רוחניות עצומות. וזהו התפקיד שמוטל על האדם - עליו להיזהר בעלפיו על מדרגות הסולם, שירתם את הגשמיות לרוחניות ולא ההיפך, שכן אחרת עלול שכרו לצאת בהפסדו.

וכך מובא בשם הבעש"ט בספר תורי זהב (פרשת ויצא): שמעתי אמורים בשם הרב הקדוש הריב"ש ז"ל כי 'סולם' בגימטריא 'מנון', וזהו אמורו 'הנה סולם' - שהוא מנון, 'מוצב ארצה' - שהוא דבר גשמי וארצי, רק ש'ראשו השמי' מגיע השמימה - שהוא שם נצחיי, רק שמלאכי אלהים הם הבני אדם עולים ויורדים בו.

רצונו לומר, שיש מהם שעולים, שיש להם עליות גדולות על ידי המנון, ולהיפך ח"ו יש שיש להם ירידה גדולה לעמקי השאול על ידי ממונו, כענין (קהלת ה"ב) 'עושר שמור לבעליו לרעתו'.

היינו, שישנם אנשים שזוכים שהם מתעלים על ידי המנון, הם אותם בני אדם שנוטלים את המנון שהוא דבר ארצי - מוצב ארצה - שיש להם, והם מקיימים בו מצוות. הם תורמים לצדקה, רוכשים באמצעותו מצוות

וקנייני נצח. כך, לא די שאותו ממון ארצי אינו גורם להם להתגשם ולהסתאב, אלא ההיפך - הם הולכים ומתעלים עדי 'ראשם מגיע השמימה'.

ואכן, עליה יתירה נודעת להם כאשר הם זוכים לתת מממונם לצדקה, לפי שעל ידי תניית הממון לצדקה הם זוכים להשיג את בחינת האחדות עם כללות ישראל. זהו ממון שיש בו עליה להיות מחבר בין הנותן למקבל, ומוסיף כח וגבורה לכללות ישראל.

וכך זוכים ליתרון של כח הרבים, שהיא עליה גדולה ביותר, וכדברי השפת אמת (שקלים תרמ"ח): ובני ישראל מתעלין לאחדות האמת בכח הצדקה, ואשרי הזוכה ליתן ממונו לצדקה המיועדת לתלמידי חכמים מרבים התורה והשלום בעולם.

לעומת זאת, ישנם כאלו שהם סבורים משום מה שהממון שברשותם מיועד להיפך המצוות רחמנא ליציל, והם מייעדים אותו רק לדברים גשמיים, וכך הם הולכים ומידרדרים לתהומות. הכסף שחנן אותם הבורא עושה את דרכו לצרכים גשמיים, לטיולים ולמסעדות, לרכישות בלתי נשלטות של אופנות מתחלפות, להוצאות שאינן מעלות את האדם אלא ההיפך.

וכאשר הממון אינו מיועד לתכלית קיומו, הרי זה מביא עמו את הפירוד ואת המחלוקת. אדם בתאוות ממונו, שאינו זוכה לתת ממונו לצדקה ולקיום המצוות, הרי הוא 'איש התפוכות ישלח מדון ונרגן מפרץ אלוף' - המפריד בין ישראל לאביהם שבשמים. וראה דברי קודש מהרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א (ליקוטי מוהר"ן תורה כג) שבעל המחלוקת נופל לתאוות ממונו, כי יש קשר הדוק בין הממון הרע למחלוקת.

הרי לנו לימוד יסודי וממתי מחלמו של יעקב: את הממון בו התברכנו בחסד ה', עלינו לייעד ככל שאפשר לקיום מצוותיו יתברך שמו, ובעיקר להעבירו לצדקה שאז זוכים אנו לחבר בין ישראל לאביהם שבשמים ולהביאנו על התכלית הרצויה. בדרך זו, נזכה אכן ליצור את אותו 'סולם', היינו ממונו, המוצב ארצה, כאשר במקום שהוא יוריד אותנו לשאול - נעלה באמצעותו דייקא מעלה מעלה.

שלב אחר שלב

ועוד לימוד גדול ואבן יסוד מצאנו במעשה זה של חלום יעקב, כאשר משליבותיו של הסולם, יש לנו ללמוד ראש לכל הוראה פשוטה הלכה למעשה, לכל יהודי באשר הוא: כאשר עולים בעבודת ה', יש עלות במתינות, שלב אחר שלב. לא מולגים על אף שלב אחד בדרך, משום שאז אנו מסתכנים בנפילה שאחריה קשה העליה והטיפוס

ממוזהרים לבא - תוספת שבת

יום השבת על כן ברכת

יום קדוש הוא יום השבת מבואר ועד צאתו, וכל זרע יעקב יכבדוהו ביקר וגדולה כדבר המלך דתתו. כמה גדולה היא קדושת השבת, אשר ממנה נשפעים כל ששת ימי המעשה בשפע רוחני.

אומר היה הרב הקדוש רבי מרדכי מלכוביץ ז"ע, כי בשונה מהשפע הרוחני הנשפע בכח יום השבת, השפע הגשמי בעולם בא מכח תוספת שבת שמוסיפים ישראל מחול על הקודש.

ההוספה ואמר כי אם היו ה'בעלי בתים' שומעים לעצתו, היו מוסיפים מחול על הקודש הרבה מאד, ואז היו זוכים לשפע גדול של פרנסה לכל ימות השבוע.

סיני לקדושה

המקור לדין תוספת שבת הוא בדברי חכמינו ז"ל שאמרו במסכת ראש השנה (ו) שיש להוסיף מחול על הקודש הן בכניסת השבת והן ביציאתה, ומסוגיא זו נראה שדין תוספת שבת הוא חיוב הכתובים.

טעם הדבר מובן לכל משכיל, והוא שאין ראוי שימנע האדם ממלאכה רק אחר שהחלה להתנוצץ קדושת השבת, אלא עליו להכין עצמו קודם לכן כחתן היוצא לקראת כלה.

עוד יש בתוספת שבת משום גדר וסייג לשמירת השבת, לבל יבוא אדם שאינו בקי בשעות ואינו יודע מהו הזמן המדויק של כניסת ויציאת היום להכשל ולעשות מלאכה בעיצומו של יום.

פנה יצוה

חורף תש"א. הרב מברסק, מרן הגאון רבי יצחק זאב הלוי מברסק ז"ע, נמלט מפולין מפני חמת המצוק.

מולאנא, בה שהה הרב, נסע למוסקבה, ובה עלה על הרכבת המובילה לעיר המל הדרומית אודסה, משם יפליג לאיסטנבול - השער לארץ ישראל.

ביום רביעי בצהריים יצאו הרב ומלויו למוסקבה לדרך שאורכת בדרך כלל יומיים. לפי החשבון היתה הרכבת צתידה להגיע לאודסה ביום ששי בצהריים, אך לוחות הזמנים של הרכבת הרוסית גמישים היו להפליא. הנסיעה התארכה באופן קבוע, והימים החורפיים קצרים היו להחריד.

בבשך יומיים תמימים היה הרב ממלמל פסוקי תהלים בחדרה עמוקה. שמא לא

יספיקו להגיע לפני שבת. כשהגיע יום ששי, ניתן היה למשש את חדרתו בידיים.

משעת בוקר מוקדמת הוא עמד על יד חלון הרכבת כשספר תהלים בידו וטיפות זעה נוטפות ממצחו, על אף הקור הגדול ששרר. עיניו נדדו כל העת אל השמים ועקבו בדאגה אחר מהלכה של החמה, ופניו חורות כסיד.

הנה, הלא-יאמן קרה. נס גלוי נעשה להם: הרכבת נכנסה אל הרציף כמחצית השעה לפני השקיעה. הם הספיקו!

הגאון רבי שמחה הכהן קפלין זצ"ל, רבה של עיר הקדש צפת, שהיה מנוסעי הרכבת, היה מספר בדמעות בעיניו שברגע בו נעצרה הרכבת ירד הרב בקפיצה אל הרציף כשהוא קורא במהירות "אני כבר קבלתי שבת!" ורק לאחר מכן הוסיף: "תספרו אם יש עמנו שבעה ילדים..." אלו הם הילדים שהצטרפו עמו למסע.

גדולים צדיקים כמיוחן

נוסוף עוד מעשה נפלא, אותו סיפר הגאון רבי עזריאל שכטר זצ"ל, תלמידו של הרב הקדוש רבי שלום שאפץ ז"ע בעל 'דעת שלום', ומעשה שהיה כ"ה: בחור מבגר היה, כבן שלושים שנה, ששנים ארוכות בילה בצפייה מיסרת למציאת זיווגו.

ניסה הבחור את כל הסגולות ששמע עליהן, התפלל בכל המקומות הקדושים שהיה ביכולתו להגיע אליהם, וקבל ברכות והבטחות מכמה וכמה צדיקי אמת. אך עדין לא מצא את זווגו עד שהיה קרוב לאישו.

באותה עת, פנה אליו אחד מידידיו הקרובים והציע לו לפקוד את מקום מנוחתו של הרבי שאפץ בלונדון, הידוע כמקום מסוגל לישועה על פי צוואתו של הרבי, שאמר שכל מי שיבוא לפקוד את קברו - יעורר עליו רחמים בעולם העליון, אם יקבל על עצמו קבלה טובה בהבטחה גמורה, ולא יעבור עליה בשום אופן.

כיון שעתידי היה הבחור דגן לנסוע ממקום מגוריו שבאמריקה לארץ ישראל, על מנת לסייע לסבו הזקן, החליט כי יעבור בדרכו בעיר לונדון, ויפקוד את קבר הצדיק.

בבואו אל הציון נעמד בתפלה רותחת מעומק לבו והתחנן שישיענו הבורא יתברך מצרתו בוכותו של הצדיק.

עודנו מתפלל, הבחין במילים החקוקות על המצבה שהעתקו מצוואתו של הרבי, שכתב כי התנאי לקיום הבטחתו לעורר

שבעתים.

כי הגה הסולם שהוא מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, יש בו שליבות זו למעלה מזו, מדרגות רבות אחת על גבי חברתה. באה איפוא התורה להודיע את המלאכים, המה כאמור בני האדם, השלוחים אל העולם הזה לעלות ולהתעלות בעבודת ה', שידעו נאמנה כי העליה אל השמימיות, ההתעלות ברוחניות, כמוה כעלייה בסולם. כדרך שהעולה בסולם יש לו לעלות עליה מתונה, שלב אחר שלב בזהירות, ואין הוא מדלג בבת אחת מהקרקע אל השליבה העליונה, כך ממש צריכה להיות ההתעלות בתורה וביראת שמים. ומי שאינו עושה כן, מסתכן שכן הוא עלול לאבד את כל אשר הגיע אליו עד כה. וכפי שפירש הרה"ק רבי מרדכי מלעכאוויטש זיע"א את הפסוק (תהלים קו כו) 'עלו שמים ירדו תהומות', שאם מבקשים לעלות לשמים, היינו להשיג מיד מדרגות רמות, יכולים ליפול בתהומות. ונוראות נאמרו מפי קדוש הרה"ק מאפטא זיע"א שהביא בספרו 'אוהב ישראל' (ליקוטים חדשים. פרשת ויקרא) עדות ראה של ממש אודות הנהגה של חסידים שהשתטו ויצאו מדעתם רחמנא ליצלן, עקב כך שלא היה בידם את הדרך הנכונה לעבודת ה', שהיא ההליכה המתונה מבלי קפיצות ודילוגים חסרי סדר נכון:

והנה בעינינו ראויים רבים מן החסידים שנעשו משוגעים חס ושולם או בעלי מרה שחורה, ומאין נמצא הדבר הזה. אם מן התורה חס ושולם, אדרבה התורה עוד שממחת את הלב, ולסיבה זו אסרו חכמינו ז"ל לימוד התורה בלשונה באבא ולאבל (תענית ל.). אם מן המצוות, הלא 'פקודי ה' ישרים משמחי לב' (תהלים יט ט).

אבל הענין הוא, כי האנשים ההם הם הרוצים לעלות אל ה' והסולם נעלמה מעיניהם, כי אינם עובדים את ה' 'יתברך בהדרגה ותופסים דבר שאין שייך להם בלי שום קריאה ורשות מן השמים. וגם יש אנשים שעיקר עבודת שלהם לה' 'יתברך הוא כדי להיות בעל מדרגה, ועל זה נאמר (שמות כג כג) 'לא תעלה במעלות על מזבחי', היינו כדי להיות בעל מעלה ומדרגה, 'כי תגלה ערותך עליו, כמו שאנו רואין שחס ושולם נעשו בעלי מרה שחורה.

ולא כן דרך האנשים השלמים שהם עבדים מרוצים לה' 'יתברך ואינם רוצים באמת שום מדרגה. ומה שאנו רואים שיש להם מדרגות גדולות, הכל הוא על ידי כפייה מן השמים לצורך העולם, ויזהר האדם בזה. ואל ירסו לעלות אל ה' כי הרבה עשו כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלתה בידם (ברכות לה:).

מלמדנו איפוא הרה"ק מאפטא שדרך ההתעלות בעבודת ה' כמוה כהליכה על סולם, דהיינו הליכה מתונה, שלב אחר שלב, מבלי קפיצות ודילוגים למדרגות אשר אין האדם ראוי ויכול להשיגם. ואילו העולה במעלות על מזבח ה', דהיינו שהוא מנסה להתעלות על עצמו למדרגות לא לו, הרב שרחה"ל יכול הוא לבוא לידי מכשול ולאבד את כל עולמו. ולאמיתו של דבר, יסוד הדברים כבר קבלה מסורה בידינו מהקדמונים, כדברי החובות הלבבות (שער אהבת ה' פ"ו): 'וזהר מן הרבוי וההפלגה מבלי הדרגה פן תאבד, כי רוב השמן בנר היא הסיבה לכהות אורו. ומשל נאה על כך הביא הרה"ק רבי גרשון אשכנזי זיע"א, חתנו של הרה"ק רמ"מ מקאסטוב זיע"א, בספרו 'עבודת הגרשוני' (פרשת יתרו): 'כמו למשל איש אחד עני שנתעלה מזלו

ובפתאום נעשה עשיר, יש כמה קלקולים בדבר, שהכל מסתכלים עליו ויכול לבוא לידי עינא בישא, וגם אין לו שמחה כל כך והוא כמשתגע. לא כן אם עולה מעלה מעלה בהדרגה, יש לו בכל זמן שמחה, ויכול ליתן דעתו בכל עת היטב, ודומה לכל שנולד בזה העשירות.

ומזה נלמד את הדרך נלך בה בעבודת הבורא: להורות לנו דרך ישכון אור כי צריך לילך בעבודת השם יתברך במתון ובהדרגה 'מעט מעט אגרשנו פן תירבה עליך חיות השדה' הוא חיות דקדושה, מן שדה חקל תפוחין קדישין, ורוב השמן גורם לכביות הנר, ורוב הסתכלות באור השמש גורם לחשוכי עינים.

וכה כתב ב'ספר הישר' (שער הששי), המזהיר אף הוא שאין לעלות במעלות רמות, אלא יש ללכת שלב אחר שלב, קודם בעניינים הקלים, בלא דילוג: המרגיל נפשו בעבודה אל יתחיל בעניינים קשים כי אם בעניינים קלים, ואם לא יוכל לעשותם אע"פ שהם קלים יעשה קצתם וכל אשר ילך יוסיף עליהם, ובראותו כי תחוק נפשו יעטם מהם ויעשה קצתם ואל ינח הכל... ולעומת זאת, כותב ה'ספר הישר', אם יפנה מיד אל העבודות הקשות, יגלה כי יפול ויפסיד את כל אשר הרוויח עד כה:

אך אם בתחילה ילמדהו העסקים הכבדים יקוץ בהם ויהיה לו סיבה למאוס הכל ולא ישוב אליו.

וכדרך שכתב גם הרמח"ל בספרו 'מסילת ישרים' (פרק טו): וממה שצריך לזהר בקניית הפרישות הוא, שלא יצא האדם לדלג ולקפוץ אל הקצה האחרון שבו רגע אחד, כי זה ודאי לא יעלה בידו, אלא יהיה פורש והולך מעט מעט, היום יקנה קצת ממנו ומחר יוסיף עליו מעט יתור, עד שיתרגל בו לגמרי, כי ישוב לו כמו טבע ממש. הגה לנו אם כן הדרך בה נלך, כפי שנלמד מחלומנו של יעקב, ממנו סימן לבנים: עליה על שלבי הסולם במתינות, לפי הסדר, מהקל אל הכבד, ובלי חיפזון שעשוי להוריד את העמל כולו לטמיון ואף להביא לנקודת פתיחה נמוכה יותר.

קידום השליכה בהתחנה

עד כמה יש להקפיד על כך שלא תהיה העליה במעלות נעשית במהירות ובדילוג, זאת נלמד מסיפור נורא שהובא בספר 'חשבון הנפש' (אשר נדפס לראשונה בשנת תר"ה בעצמו ובהכוננו של אבי תורת המוסר, הגאון רבי ישראל סלנטר זיע"א. פתיחה אות טו), ובו הוא מביא את ההבדלים בין עובד ה' שאכן עלה במעלות במתינות וכך זכה להגיע לפסגות, בעוד שרעהו אץ רץ אל המעלה הרמה, ואי לא די שלא הצליח להגיע אל הפסגה, אלא שאיבד את הכל:

ומעשה בשני אנשים רכים בשנים, שניהם בני תורה ויראי אלהים, נתנו אל לבם להתפלל בכונת פירוש המלות, האחד היה בר שכל חריף ומזוג חם, ויחיד לאביו ולאמו, ונתלהבה בו היראה בלבו פתאום לאנוס נפשו בכל כוחו לגמור כל תפלותיו בלא שום סייג מחשבה זרה, המריד עליו יצרו והתמרמר הוא כנגדו עוד יותר, וכך אית המלחמה הולכת וגוברת בנפשו במשך כמה חדשים עד שנטרפה דעתו עליו, וכל פעם שהיה מגיע להזכרת השם בתפלתו ונתשבת להזכיר שם עבודת כוכבים במקומו.

השני היה בעל שכל מתון מיושב בטבעו, עם הארץ בימי בחרותו, והתחיל להרגיל את עצמו לתורה ולעבודה מעט מעט עד שבא בשנים, למד תורה הרבה ונתפרסם לתלמיד חכם חשוב בעירו, תם וישר במשא ומתן

עם הבריות ותפילתו ברורה ממשחבה זרה. וכשנשאל על זה, מנין זכית לכך. השיב, זה כמה שנים שקבלתי על עצמי להרגיל את עצמי להחזיק את דעתי במחשבה אחת זמן מה, וכך עלתה בידי ברוב הימים להחזיק מחשבתי שעה אחת ויותר. והוא מת בשם טוב והניח חיבור נחמד על השולחן ערוך ברכה אחריו.

העיקר - לא להישאר

עם זאת, יש להיזהר שכאשר עולים, שאין להישאר לעמוד על אותה שליבה אלא יש לשאוף ולחתור תמיד לעלות כלפי מעלה. כי גם זאת נלמד מחלום יעקב והמלאכים, שאין עומדים על אותו מקום, אלא נמצאים כל העת בתנועה מתמדת כלפי מעלה...

וכך כתב הגאון רבי חיים מוולאזין זצ"ל בספרו 'רוח חיים' (אבות א יג), שיש ללמוד עבודת ה' מהעליה על הסולם, כאשר הוא מוסיף ומזוהר עם זאת שאין להישאר על השליבה התחתונה! בסולם, כאשר זה שנשאר בשליבה זו ואף יורד - בעצם עובר על מצוות אדונו שהורה לו לעלות לוו שמעליה:

לא יוכל האדם לעלות במעלה העליונה מהסולם אם לא יציג רגלו מקודם על המדרגה התחתונה, ואין זה עוול מעבד אם אדוניו יצוה לו לעלות על הסולם אם יפסיע מקודם על השליבה התחתונה. אך אם לא ימיש העבד ממקומו ולא יהיין לעלות וירד ויעלה אך על השליבה התחתונה - הלא מורד באדונו הוא.

כי אכן, יש ללכת במתינות מהשליבה התחתונה אל העליונה, אך כמו המלאכים שעלו ולא נשארו - יש ללכת, לא להישאר...

הזהר ולא קידוש...

העצה היעוצה איפוא לכל איש ישראל באשר הוא ללכת במתינות, בבחינת 'פוסעים בו פסיעה קטנה', עקב בצד אגודל, להוסיף ולעלות, וכך להשיג - אמנם במדרגה אחר מדרגה, אך לאט אבל בטווח, מעלות רמות בעבודת ה'.

ומבשרינו נחזה שכך הוא ממש גם בעניינים גשמיים, כמעשה 'בעל אגרוף הגדול בארץ יו', המובא בספר חשבון הנפש (פתיחה אות כא):

שהדבר ברור שהחינוך הנוח והמתמיד מוסיף אפילו על כח הגוף הבהמי עצמו, וכמעשה של אותו בעל אגרוף הגדול בארץ יו שהרגיל את עצמו לשאת על כתפו עגל בן בקר כמה שעות מדי יום ויומו מעת הולדו עד שנעשה פר בן שלש שנים, ועדיין לא היה יכול להכביד עליו אפילו בגדלו יותר מבקטנו, עד שנשתוממו רואיו ולא האמינו שומעיו. ואילו היה תיכף מבקש לישא על שכמו פר בן בקר בודאי שלא היה עולה בידו, אלא סוד הצלחתו בכך שהלך במתינות, ובוזה השיג כוח ואון.

וכך הביא בשערי חיים מה ששמע מפי הרה"ק החתם סופר זיע"א בשם הרה"ק בעל הפלאה זיע"א לבאר בדרך העבודה מאמר חז"ל (ברכות מג:): 'אל יפסע אדם פסיעה גסה, שפסיעה גסה נוטלת מאור עיניו של אדם', כל הדברים אמורים גם לגבי עבודת ה' - שלא יחפזן האיש ללכת בגדולות והיות קדוש וחסיד בפעם אחת: 'אל יפסע פסיעה גסה' ומהירה, שעל ידי כן הוא נוטל מאור עיניו - מפסיד ומחמיץ את האור האמיתי.

ועל פי זה כתב להדריך את צעירי הצאן, השואפים להתעלות בעבודת ה' תמה, כי אף שאמרו חז"ל (יבמות כ.) 'קדש עצמך במותר לך', בכל זאת אין ראוי לפרוש בימי נעוריו לגמרי מתענוגי העולם הזה, כי יכבד

עליו יותר מדי וישליך הכל בבת אחת, כי כשל כח הסבל. אלא, כפי שהורנו וכפי שלמדנו מחלום יעקב שיש לעלות שלב אחר שלב במתינות, העצה הנכונה היא שיתרגל מעט ויוסיף לרגעים ולימים, עד שברוב השנים יהיה לפרוש וחסיד.

והיה הרה"ק רבי פינחס מקוריץ זיע"א מוסיף ומספר: מעשה באדם אשר היה מבקש להשיג 'רוח הקודש' בעוד שהוא כלל לא היה במדרגה זו, לא מיניה ולא מקצתיה. עסק האיש ורדף אחר הרוח, ובסופו של דבר שנתקיים באותו אדם מה שאמרו חז"ל (ויקרא רבה י ה): 'תפילה עושה מחצה', זכה לקבל רק את הרוח' ולא את הקודש'...

ובזה פירש גם הרה"ק מקוריץ את האמור בפרשת השבוע (בראשית לב ב): 'ועקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים', שיעקב אבינו היה מהלך לפי דרכו בתמימות ולא דרש ולא ביקש אחרי מדרגות גבוהות מהשגתו, אלא עלה בסולם מעלה אחר מעלה, כפי שאכן ראה בחלומו. ואכן, סופו של דבר שגעו בו מלאכי אלהים, כי אכן היה ראוי לכך.

ומכאן תוכחת מוסר לכל אלו שאינם ראויים לכך שלא יטריחו ולא ירדפו אחר מדרגות שאינם ראויים להם, אלא ינסו להשיג את המדרגה הקרובה אליהם, כאשר מכאן ואילך יעלו בה בטח.

הסכמה: הנהגה עיונית

ומדוע בכל זאת רואים אנו אנשים אשר מנסים לעלות מיד למדרגות על אף שהם אינם ראויים אליהן?

מדברי ה'נועם אלימלך' למדנו שבדרך כלל יארע זאת לאדם שילך בגדולות, רק מחמת שמחזיק הוא את עצמו במעלות רמות, וסבור הוא בעצמו שגדול רם הוא. זאת בעוד שלא הגיע גם למדרגה הנוכחית שהוא חושב שהוא עומד בה...

ועל כך דיבר בקדשו הרה"ק רבי אלימלך מליזנסק זיע"א בספרו 'נועם אלימלך' (פרשת יתרו) לפרש הכתוב: 'זלא תעלה במעלות, פירוש, שלא תחזיק עצמך במעלות. אשר לא תגלה ערותך עליו - כי על ידי זה תגלה חרפתך ושטותך, רק יהיה כל כוונתך לכבוד הבורא ברוך הוא יתעלה ויתהלל.

הרי שלפי ה'נועם אלימלך', מי שהוא מחזיק עצמו במעלות אשר אין הוא בדרגה נאותה עבורם, על ידי זה מתגלית חרפתו ושטותו, אות הוא שאין הוא כלל בר הכי ואין זו דרך עלייה. כי מי שממהר מיד אל המדרגות העליונות, מגלה ומוכיח בכך שאין לו כל שאיפה להישאר במדרגות אלו.

על כל זאת, האדם בדרך אמנת לעשות כל מעשיו לשם שמים למען כבוד הבורא יתברך, בלא שום פניות ובלא שום מחשבת פיגול של התנשאות עצמית. רק כך ידע נאמנה כי עולה הוא בשליבות הסולם, המוצב ארצה אך ראשו מגיע השמימה.

וסיפר הרה"ק רבי משה מקאברין זיע"א בשם מורו הרה"ק רבי מרדכי מלעכאוויטש זיע"א שפעם אחת רצו משמרים לגלות לרבו הרה"ק רבי שלמה קארלינער זיע"א שיחות חיות ועופות ושיחת דקלים וכל דבר הנמנה בש"ס (סוכה כח.), אך הוא סירב לכך ולא רצה לקבל עד שידע השייכות מהם לעבודת השם. ורק כאשר נודע לו והבין כי תצמח לו מכך תועלת בעבודת ה', אז קבלם ועבד בהם להקב"ה.

אל יפחד

ועוד זאת יש להביא את אשר דבר בקדשו הרה"ק המגיד ממעזריטש זיע"א (אור תורה אות תכז) על דברי הנמרא (ברכות לא.) 'אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה,

תפילה פנינים וערגלויות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

פויגעל מילעך - בתפילת ערבית יכול בן ישראל לפעול מן השם יתברך כל מיני מעדנים אפילו חלב היונה.

למה אין תפילה ליתר התפילות?
טעמים רבים נאמרו על חשיבותה של תפילת ערבית, שדווקא משום שהיא רשות - הרי גבוהה היא לאין שיעור. זאת על אף שאין בה חזרת הש"ץ וקצרה היא בהרבה יחסית ליתר התפילות.

ומדוע אכן אין בה חזרת הש"ץ, כפי שיש ביתר התפילות, שחרית ומנחה או אפילו מוסף ונעילה?

את התשובה לכך, ביאר השרף מקאצק זי"ע, שמטרה למי שזכה להיות בעל התפילה בבית מדרשו בימים הנוראים.

היה זה בערב ראש השנה, שעות ספורות טרם התקדש החג, והנה, בזמן נעלה זה, נקרא החסיד רבי הירש מפרצובה זצ"ל, שהיה בעל תפילה בבית מדרשו של הרבי מקאצק זי"ע, והוא התבקש להגיע לחדרו של הרבי.

בהגיעו, פנה אליו הרבי בשאלה ואמר לו: הירש, שלוש קושיות לי אליך. ראשית, מדוע לא תקנו חז"ל חזרת הש"ץ בתפילת מעריב, כמו ביתר התפילות. שנית, בערב יום כפור בתפילת המנחה אומרים וידי בתפילת הלחש, ואילו בעת חזרת הש"ץ אין וידי. ובנוסף, בתפילת הלחש ביום כפור תקנו את אמירת הוידי בסוף התפילה, ואילו בחזרת הש"ץ תקנו לומר את הוידי באמצע התפילה. ולמה? עמד רבי הירש ושתיק, בידוע כי קושיות אלו מטרותן ללמד זכות על ישראל, והוא ציפה כי רבו הקדושים ישיב על שאלותיו. ואכן, הוא מותיב והוא מפרק לה. לאחר רגעי שתיקה, החל השרף מקאצק לבאר פשר דבר:

בשלהי מסכת ראש השנה (ג): שנינו רבן גמליאל אומר, שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתו, ובגמרא (לה), אמר רב אחא בר עוריא אמר רבי שמעון חסידא, פוסטו היה רבן גמליאל אפילו עם שבשדות. ושוב קשה לי, שאל הרבי, מה הפירוש 'עם שבשדות'. הלא בימים נוראים בא תפילת בבית הכנסת גם החקלאי העוסק בשדה, זה שבשגרה אינו נוטש את עבודתו. ומדוע יש להתחשב ולקבוע תקנה לכלל הציבור בשל העם שבשדות?

אלא, המשיך הרה"ק מקאצק, עם שבשדות אין הכוונה כפשוטו, החקלאים והכפריים, אלא הכוונה לנשמות המתים המוטלות בשדות ואשר טרם הגיעו לתיקונן. ועתה, לאור פירוש זה, יתורצו השאלות כולן.

שאלנו מדוע לא תקנו חזרת הש"ץ בתפילת מעריב, אך הקושיה שוב אינה קושיה, שכן תפילת ערבית הלא היא רשות, ואין דבר שברשות אצל מתים. ולגבי השאלה מדוע אין וידי בעת חזרת הש"ץ בתפילת מנחה בערב יום כפור, גם היא אינה קושיה, כי הלא למה תקנו וידי בתפילת מנחה בערב יום כפור? אמרו חז"ל כי אולי יתקן האדם בעת הסעודה המפסקת ולא ישוב בתשובה, אך המתים אינם אוכלים כך שאין אצלם חשש זה.

והקושיה השלישית: מדוע קבעו את המשך בעמוד ד'

חסד גבורה ודין, ודווקא משום כך ניתן להתפלל אותה בלילה - שהוא זמן תגבורת הדינים. אמרו חכמים ש'תפילת הערבית אין לה קבע' וניתן להתפלל אותה כל הלילה, שנוכל להמשיך את מידת החסד גם בשעות שבהן ישנה תגבורת הדינים - וכך לבטלם.

ערבית מרשון עריבות

וכה הגיד הרה"ק רבי אברהם מטריסק זי"ע א' (מגן אברהם פרשת נשא): יעקב תיקן תפילת ערבית. והוא בסוד בריח התיכון הכולל כל הג' תפלות, וערבית הוא לשון עריבות. שהוא תיקון שכל הג' תפלות יהיו בעריבות נעימות ידירות.

וכמו כן הג' תפילות מתחילים מערבית, בסוד הכתוב (בראשית א ה) 'ויהי ערב ויהי בקר', שמתחילה היא תפילת הערב תפילת יעקב.

והרה"ק רבי יצחק מנשיכי זי"ע א' ביאר מה שתיקן תפילת ערבית, כי ערבית לשון ערוב, היינו שנתערב על שראה הגלות. וגם ערבית לשון עריבות ומתיקות, היינו שנתחזק בזה שבכל מקום שגלו השכינה עמהם (מגילה טו), ובכל צרתם לו צר (שטייה סג ט) כביכול (תולדות יצחק פרשת יצא).

כלומר, הא משום הא - דווקא משום שתפילה זו מרמזת על חשכת וקושי הגלות, היא מוסיפה לנו עריבות ומתיקות, שכן בזכותה יכולים אנו להחזיק מעמד בתקופה חשוכה זו בידוענו שבכל צרתם - לו צר.

מלאו כל הארץ כבודו

ועל אותה דרך, ניתן לפרש את דבריו של השפת אמת, שתיקן יעקב תפילת ערבית דווקא עבור אלו שהם רחוקים ומצויים בדרך קשה מאד. עבורם, תפילת שחרית ומנחה אינה מועלת, אך דווקא תפילת ערבית מסוגלת להעלותם.

וכן כתב הרה"ק השפת אמת זי"ע א' (וצא תרי"ד): כי הצדיק מיישר הדרך. אף שצריך לרוץ הוא בדרך ישר. וכתוב 'מבאר שבע' איתא שהתקשר עצמו היטב מקודם שיצא לחון. שכל זה היה להכין מקום לבני ישראל, לכן הכניס עצמו בכל המקומות שנסתר שם מאוד כבודו יתברך. כדכתיב 'ויפגע במקום' שנכתב עליו לשבח שהרגישו והתעוררו גם שם חיות השם יתברך.

כתיב 'ש' ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי מכלל שהיה מקום מרוחק מאד שהיה קשה להאמין שיהיה שם חיות השם יתברך, והראוהו השם יתברך כי מלא כל הארץ כבודו, וזה תפילת ערבית.

אפילו חלב היונה

ואכן, אמרו הצדיקים כי כה רבה חשיבותה של תפילת ערבית, שניתן להשיג בה גדולות ונצורות, אף יותר מאשר ביתר התפילות. וכמסופר, שבא אחד לפני הרה"ק רבי אברהם שלום מסטרופקוב זי"ע א' בבקשת ישועה גדולה. אמר לו הרה"ק:

אבי הרה"ק רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע א' אמר, שבתפילת שמונה עשרה של ערבית קען זיך א איד אויסבעטען פון

(ז) 'אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאוני'. וקשה, הא כתיב בגמרא אברהם תיקן תפילת שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה, יעקב תיקן תפילת מעריב. אם כן הא אברהם היה ספירת חסד והיה אהבה להשם יתברך, ואם כן היה שייך יותר אצל אברהם לומר אני אוהבי אהב, והיה לו להיות תפילת שחרית אין לה קבע?

שואל ה'ביכורי אביב', מדוע דווקא תפילת הערב אין לה קבע. הרי על אברהם שהוא מידת החסד והאהבה שייך יותר לומר את הכתוב 'אני אוהבי אהב', ועל כן היה נכון לקבוע שדווקא לתפילת השחר לא יהיה קבע. ומדוע קבעו חז"ל שדווקא לתפילת ערבית אין קבע?

ומתוך ה'ביכורי אביב' שאדרבא - תפילת ערבית אינה רק מכוון של יעקב, אלא בלולים בה כוחותיהם של שלושת האבות כולם, כאשר דווקא לאחר שאברהם תיקן תפילת שחרית יצחק תפילת מנחה, יכול היה יעקב לתקן תפילה גבוהה כמו תפילת ערבית:

יש לומר, כמו שכתב בספר דברי אמת, אברהם היה לו יותר אהבה מיראה, יצחק היה לו ביותר יראה מאהבה, אך יעקב היה שניהם יראה ואהבה. אי"כ יש לומר שאברהם היה מתקן תפילת שחרית עד צלות, שאז הוא זמן החסד שיחד הסדים בעולם מזמן שנעשה בוקר עד הצות, אבל לאחר צלות אז התחלתי דינים כי ניטו צללי ערב, ע"כ אברהם תיקן רק תפילת שחרית למשך השפעות בזמן החסד. אבל בזמן שהחל לנטות דין לא היה לו כח כל כך, רק יצחק היה מביטל אותם הולך בכח גדולה בדין, והיה יכול להמשיך אף בזמן הדין מחמת שהיה דין היה מושך בכח גדול. ולא היה לו מורא מדינים קליפות ימי"ש, אדרבא היה מביטל אותם מחמת שהוא גם כן היה דין היה יכול להחליש כחם, על כן תיקן להתפלל אותן שמונה עשרה ברכות ובקשות שתיקן אברהם שחרית, תיקן יצחק להתפלל גם כן בעת מנחה קודם הלילה, אף על פי שהתחיל דינים, מחמת שהיה בכוחו דין, והיה מושך בכח החסד, וגם מחמת שהיה דין היה מחליש כח הדינים, היה יכול להמשיך חסד אף בזמן הדין.

אבל אברהם שהיה בו בעיקר חסד, אף שהיה בו גם כן דין, לא היה הרבה, והחסד היה הרבה יותר, לא היה יכול להמשיך רק בזמן החסד, אבל יצחק היה דין היה יכול להמשיך בזמן דין, על כן אותן שמונה עשרה ברכות שתיקן אברהם בזמן השחרית, הוא תיקן רק בשחרית אותו שמונה עשרה להתפלל, תיקן יצחק להתפלל אף בזמן מנחה להמשיך חסד רק בלילה שאז הוא תגבורת הדינים מאוד, אז לא היה גם כן בכח של יצחק להמשיך חסד.

רק יעקב שהיה לו שניהם, חסד כאברהם ודין היה בכחו כיצחק, תיקן גם כן מעריב להתפלל אותו שמונה עשרה להמשיך חסדים ולעשות לו השם יתברך את בקשתו אף בלילה שהיא זמן תגבורת הדינים. הלך בכח כיצחק, והיה לו ספירת חסד כאברהם וכל מה שהיה חפץ בתפילתו הוא שהיה בלילה והדינים מביטלין הוא היה מביטל אותם בכח של יצחק שהיה לו, רק יצחק לא היה לו החסד כאברהם. רק הוא היה לו ג"כ החסד של אברהם, והלך בכח הדין להמשיך חסדים לא היה ירא כלל מדינים והיה מביטל אותם.

תפילת ערבית, אם כן ואליבא ד'ביכורי אביב', כוללת איפוא את כוחותיהם של שלושת האבות: אברהם יצחק ויעקב,

תפילת הערב אין לה קבע
ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום ושם מראשותיו וישב במקום ההוא (בראשית כח יא). וברש"י: ורבותינו פירשו לשון תפילה, כמו (ירמיה ז טז) 'אל תפגע בי', ולמדנו שתיקן תפילת ערבית.

זה קורה, אולי לעתים רחוקות, אך הדבר בהחלט עשוי להתרחש. השעה מאוחרת, ולפתע אנו נזכרים: מעריב. לא התפללנו עדיין.

בדרך כלל זה יקרה בשל חוסר כוונה או אולי היערכות לא נכונה. העיסוקים הרבים תכפו בזל אחר זה, היה צורך להסדיר כמה דברים בטרם יפנה היום, ומה לעשות שכעת, בשעת לילה מאוחרת, לא פשוט למצוא מניין שבו ניתן להתפלל. ואז מתחילים להפגע עטורים בתפילת הלכתית, אין סיבה להרחיק עד לשכונה מרוחקת שבה ניתן להתפלל עדיין במנין, ובכלל, תפילת ערבית רשות. וגם אם נטרח ונצא עד לבית הכנסת שבו נתפלל במניין, קורה והתפילה נעשית במהירות ובחתיף.

הרי מאוחר, ומדובר בתפילה שגם כך היא קצרה, אין בה חזרת הש"ץ ובודאי שאיננו מתחילים אותה כשאנו עטורים בתפילת ועטופים בטלית כמו בתפילת שחרית, שאז ברור שנדרשת לתפילה זו הכנה ואי אפשר להתפלל אותה באקראי. מה גם שבשונה ממנחת התפילות, זו 'סתם' תפילה קצרה שאפשר להתפלל אותה בכל קרן זוית. באולם השמחות, בשדה התעופה, בסופר מרקט תוך כדי קניות, אפילו סתם כך בגינה, כשיצאנו עם הילדים להתאורר ואין כח לצעוד עד בית הכנסת, ולמה לא לארגן מניין וריזי במקום.

אחרי הכל, לא מדובר בתפילת שחרית. זו 'בסך הכל' תפילת ערבית.

כח האבות כולם

אך חשובה היא תפילת ערבית, שמתפללים אנו אותה דווקא בלילה, בזמן שבו יש כח למוזיקים, ותפילה זו - התפילה היחידה שנאמרת בלילה - היא זו שמהווה תריס ומגן נגד אותם כוחות.

את התפילה הזו תיקן יעקב אבינו כאשר זכה להגיע לחר המוריה, עת פגע במקום וילן שם, אך לימדונו רבותינו שיכול היה לתקן תפילה גבוהה זו רק לאחר שקיבל את כוחותיהם של יתר האבות, אברהם ויצחק. לאחר שהם תיקנו וייסדו את תפילת ערבית גבוהה כמו תפילת ערבית - כשתפילה זו כוללת את כוחותיהם של כל שלושת האבות, אברהם יצחק ויעקב.

כה פירש רש"י את הפסוק (בראשית כח יא): 'ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום ושם מראשותיו וישב במקום ההוא' - ורבותינו פירשו וישב בתפילה, כמו (ירמיה ז טז) 'ואל תפגע בי', ולמדנו שתיקן תפילת ערבית.

אך תפילת ערבית, בשונה מתפילות שחרית ומנחה שקבועות ומתחומות בזמן, אין לה קבע. ניתן להתפלל אותה כל הלילה, בניגוד לתפילת שחרית שניתן להתפלל אותה עד חצות ותפילת מנחה שמונה רק עד הערב. וזאת למה?

מפרש הרה"ק רבי יעקב אריה מראדזימין זי"ע א' בספרו 'ביכורי אביב' (פרשת צנבים), כי אכן שונה תפילת ערבית בכך שהיא כוללת בתוכה את כל כוחותיהם של כל האבות, אברהם יצחק ויעקב, ולכן תפילה זו אין לה קבע:

ועל זה שכתב המדרש תפילת ערב אין לה קבע, כתוב הטעם משום דכתיב (משלי ח

רחמים על המתפללים על ציונו הוא שקיבלו עליהם קבלה טובה. החליט מידוענו לקבל על עצמו להתחזק בענין תוספת שבת ביתר שאת ובלי לותר, ולהוסיף מחול על הקודש מדי ערב שבת מחצית השעה קודם זמן הדלקת נרות. משמים ראו את קבלתו של הבחור, וכבר בנסיעה זו הוחלט לנסותו האם יעמוד בקבלה שקיבל על עצמו. כאמור, היתה חנייתו בלונדון תחנת בינים בדרכו לארץ הקודש, וכאשר הגיע ליעדו הסופי בארץ הקודש, ראה לחרדתו כי חבילותיו נעלמו ואינן. התברר לו שכיון שעצר בדרכו בעיר לונדון, הקדימו חבילותיו לבוא לפניו, וכאשר לא מצאו להן דורש, נשלחו למקום אחר. על מנת לקבלן היה עליו למלא את פרטיו בטופס יעודי לכך, ולאחר כמה ימים היו אמורים לשלוח אליו את חבילותיו. נראה היה שהכל בא על תקונו, אך הבחור היה לחוץ. היה זה ביום חמישי בשבוע, ובגדי השבת שלו צרוורים היו במזודות הרחוקות. נסה הבחור לזרז את הממונים, עד שקיבל את הבחטת האחראים כי עד כניסת השבת יגיעו חבילות לבית סבו. אך כדרכו של עולם התעכבו החבילות. שעת כניסת השבת קרבה ובאה. בעוד מחצית השעה יגיע זמן הדלקת הנרות. והמזודות אינן נראות באופק. זרעי הספק זורעים היו בליבו. הוא תהה שמה מוטב היה אם לא היה עוצר בנסיעתו על פני ציונו של הצדיק, כי מה יעשה עתה וכיצד יצא מהבית ובגדי השבת אינם עמו? אך נאמן להבטחתו, עמד וקיבל על עצמו קדושת שבת שעה לפני הזמן. מספר דקות לאחר מכן נשמעו הצפירות מן הרחוב, מברריות כי החבילות הגיעו ליעדן בשעה טובה. שמה הבחור מאוד על שיוכל ללבוש את ה'בעיקיטשע' ולכבד את השבת, אולם להוות, כאשר פתח את המזודה הבחין כי דבר מאכל שהיה שם הכתים את המעיל השבת, עד שלא ניתן היה ללבושו בלא לנקות את הכתם, מלאכה האסורה בשבת.

תפילה

המשך מעמוד ג'

היודי בתפלת הלחש בסוף התפילה ואילו בחזרת השי"ן מקומה באמצע התפילה, גם היא אינה שוב קושיה. כי מה טעם קבעו את היודי בסוף תפלת הלחש, שמה פגם בתפילה עצמה, ואילו לגבי המתים אין חשש זה שכן לא יפגמו בתפילה. וסיים הרה"ק; הירש, אתה מאריך בניגונים עד שהציבור שוכח להגיד 'ברוך הוא וברוך שמו', ובכך אתה גורם לרעות לנשמות המתים המבקשות על ידי זה להגיע לתיקונן...

הגדה נתינת

העיד הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זיע"א ואמר על אביו הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זיע"א, בתאריך כיצד התפלל תפילת ערבית, וערבית דייקא, בהתפשטות הנפש ממשי: וראתה היתה כה גדולה עד שאינה בהשגת שכל אנוש, אמר. והוסיף, ידוע לי על גיד אחד שמקומו תחת האוזן, וגיד זה אינו זע ואינו נע אף פעם במשך שנות חייו של האדם כי אם ביום המיתה. אבל כשאני ז"ל התכוונתי לתפילת ערבית רעד אצלו גם הגיד הזה ולבנונית הופיעה מתחת לאוזנו.

אפילו מומר היה שכ בתשובה

הרב החסיד רבי יחיאל יוסף טיברג זצ"ל, אשר הסתופף בצלו הקודש של הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר זיע"א עוד מימי

ניצב הבחור לצד הבגד המוכתם, ומחשבות מתרוצצות בקרבו: מה יעשה עכשיו, לאחר שכבר קיבל על עצמו את קדושת השבת?! בעצמו לא יוכל לנקותו, ומסבו הזקן והחלוש ודאי לא יוכל לבקש דבר. ומצד שני, הן ללא בגדי השבת לא יוכל לצאת מן הבית, ומה יעשה? וכי ילך לבית כנסת עטוי בבגדי חול? הלא לשיחת היום יהיה בפי הבריות! החליט הבחור כי בליל שבת ילך לבית כנסת מרוחק, שבו אין איש חסידי שבאופן חריג אינו לבוש בבעיקיטשע הרגיל. תפלת ליל השבת עברה בשלום. הסב נשאר בבית מחמת חולשה, והכל עבר למישרין. אבל בשבת בבוקר ביקש הסב ללכת לבית הכנסת להתפלל במנין ולשמוע קריאת התורה, והבחור לא ידע את נפשו. "מה אעשה, סבא? הרי הגעתי לפרקי ומבקש אני שדוך. שנים כה רבות המתנת, ועכשיו אקלקל מזלי בידיים ואכנס לבית הכנסת המוכר ללא בגד הולם. מה יאמרו עלי האנשים!?" "לא לחינם אין בחור זה מוצא את וווגו. הולך הוא כאדם שאינו מן הישוב, ללא בגד שבתו עליון ראוי לשמו. מי ירצה להשתדך עמו..." הסב הזקן לא התרגש. משא השנים לימד אותו פרק בתהלוכות החיים, להבין את העיקר ואת הטפל בהם: "מי מכיר אותך כאן בבית הכנסת?! אתם הצעירים, אינכם חשים אלא למי שייבט בכם, וסוברים כי עיני הכל נשואות אליכם. אך באמת, איש אינו מתעניין בך ובמעשיך. אם תבוא פעם אחת לבית הכנסת ללא בגדי שבת, רק תעטה על עצמך 'סודר', לשם שינוי, איש לא ישים לבו לכך. וכי זו סיבה היא שלא ללכת לבית הכנסת ביום השבת!?" התחנן הבחור לפני סבו שירחם עליו ולא יביאנו לידי בוז, כשהוא חושב כי סבו אינו מבין היטב את אשר עובר עליו. שוב חלפה מחשבה בליבו. מה היה קורה אילו היה משפשף את בגדיו במעט מים?

שמה יכול היה להסיר רק מעט את הליכוך, שלא יבלוט כל כך, ודאי בשעה שזמן הדלקת נרות רחוק היה מלבו. לבסוף נענה הסב להצרותיו של הנכד, והסכים ללכת לבית הכנסת המרוחק והקטן, אך נכנסו השנים לבית הכנסת, נטל הבחור סידור, דחק עצמו לקרן זיית, וטמן בו את פניו, שלא יבחין איש בקלונו, חלילה. כך ישב במהלך כל התפילה כשהוא טרוד לגבי מראהו, וסבור היה כי איש אינו רואהו. אמנם עשר ה' היא תקום. כמה יצרת לפניו יישיב יהודי מבוגר, אשר הבחין בבחור האמריקאי הטומן את פניו בסודרו ומתפלל בכונה, ועם זאת מסייע במסירות לוקנו. בהבחינו בבחור שאינו לבוש בבגד השבתי העליון נזכר האיש כי נכדה יש לו, המחפשת אחר זוגה, ומבקשת להנשא לבחור ירא שמים. נכדתו גם היא נערה בת טובים, אך תנאי היה לה שלא ילך הבחור בשבת לבוש בקפוטת חסידי. כעת רואה הוא לפניו בחור ירא שמים ובעל מדות, שציציתיו מתבדרות החוצה, ואינו לבוש בקפוטת שבתית. יתכן שזהו הבחור אשר ראהו בחפזי. מיד לאחר השבת בא בדברים עם סבו של הבחור, ולאחר בירורים קלים על הבחור ועל משפחתו קם השידוך ובא לידי גמר למזל-טוב. כמקובל, קבעו הצדדים על תאריך בו יחגגו את ה'תנאים' בהשתתפות בני המשפחה והידידים. למרבה פליאתם, כאשר בבוא היום נכנסו בני משפחת הכלה לאולם, הבחינו כי הבחור בו זכו לחתן, בחור חסידי הוא לכל דבר וענין, ובקפוטת של משי הוא לבוש. כעת, לאחר שכבר זכו להכיר את מעלותיו הרבות ואת מדותיו התרומיות, לא עלה על דעתם לבטל את השידוך מחמת פרט פחות ערך שכזה. כאשר ביררו ושמעו כיצד התגלגל הדבר, הבינו כי בזכות שמירת השבת והזהירות בתוספת שבת זכו שניהם למצוא את זוגם. זהו כוחה של קבלה אמיתית.

על התורה

המשך מעמוד ב'

שמתוך כך זוכרהו, שגם משם יש ללמוד על דרך זו של עליה מתונה במדרגות. ואדרבא, ככל שהעליה קשה יותר, כך הדבר מלא על כך שזו הדרך הנכונה. וכך הובא שם: הנה האדם כאשר הוא מורגל בתענוגים בתמידות אינו מרגיש כל כך התענוג, אבל כי הוא תמיד באותו התענוג, אבל כשפורש את עצמו מן התענוג, ואח"כ בא לידו איזה תענוג, הוא מתענג יותר ממה שהיה לו מקודם בתמידות. כי כל מה שהוא מרוחק מן התענוג הוא יותר מקורב אצלו. למשל, אדם שהוא רואה אבן טובה והיא למעלה גבוה מאד, ורוצה לייח אותה ואינו יכול כי אם שיעלה במדרגות, והנה יש מדרגה שקורין אותה 'שווינדל טרעפ' (מדרגות בסיבוב). הנה כאשר הוא עומד במדרגה תחתונה הוא רואה אותה, ובאם עולה יותר כמדרגה לו שנתרחק ממנה, כיון שאינו רואה והמדרגה הנוכרת אינה הולכת בשווה רק מדרום למערב וממערב לצפון עד כמה מדרגות עולה עד שבא אצל האבן הטובה. ואם היה נחסר אפילו מדרגה אחת, לא היה יכול לעלות כי אי אפשר לו לקפוץ כי אם לעלות מעט מעט מדרגה לדרגה, עד שיעלה לשם. אבל מי שהוא כסיל מיד כשאינו רואה אותה, פורש ממנה. והנמשל: אדם צדיק להיותו תמיד בדביקות, ולפעמים בטל ממנו הדביקות, אל יפחד שנתרחק ממנו, כי אפשר מחמת זה יבוא למדרגה גבוהה ומעולה ממנה, כי היידיה היא צורך העלייה, והתרחקות היא צורך התקרבות, ומכח השכחה יבוא לידי זכרון כמשל הנוכר. וזהו 'אל יפטר אדם מחבירו', כלומר מחיבורו ודביקותו, ואל יתייאש לומר שנתרחק מהדביקות, אלא יאחז צדיק דרכו ויוסיף אמוץ לעלות במדרגה, כי אין לו לעלות למעלה אם לא ע"י הנהגת הליכה מעולם לעולם. כי 'דבר' לשון הנהגה (כמו 'דבר עמים'), אף על פי שנדמה לו שכבר נתרחק מהאבן הטובה ואינו רואה ושכחו, כי אדרבא אפשר שמתוך כך, רצה לומר מתוך השכחה וההתרחקות יעלה למדרגה יותר עליונה ומתוך השכחה יבוא לזכרון, כנזכר. הרי לנו שזו דרך העבודה האמורה גם לגבי צדיקים הנמצאים בדבקות, שאף שחשים הם ירידה - אך ירידה זו לצורך עליה היא. וכל זאת אם העליה נעשית כפי שנכתבו לראות את הסדר הנכון בחלום יעקב, שבו למדנו מסר לדורות: העליה צריה שתיעשה שלב אחר שלב, במתינות וביגיעה, ולא בחיפזון ובדילוג. וזו הדרך ואין בלתה. ואף כאשר נראית הדרך קשה, אך הדרכים האחרות לא יובילו אל המטרה, אף אם הן נראות כקצרות ומהירות יותר. ואם העליה קשה, אותה שזו הדרך הנכונה. "כי היידיה היא צורך העלייה, אך והתרחקות היא צורך התקרבות". אך לפום צערא אגרא - בסופה מגיעים אכן אל התכלית הרצויה, כפי שראינו בחלומנו של יעקב, שזכו המלאכים העולים להגיע אל התכלית: 'וראשו מגיע השמימה'.

תפילת המנחה לבית מדרשו להתפלל תפילת מעריב, והקהל למדו שם בבית המדרש בין מנחה למעריב. גם הרה"ק 'הדברי חיים' היה לומד בכל לילה קודם תפילת ערבית בסידור של 'משנת חסידים', ובאותו מקום למד בכל לילה לערך רביעיית או מחצית שעה. וסיפרו, כי מי שזכה לראותו בבואו לבית המדרש לתפילת ערבית היה רואה שיש בורא עולם שצריכין לירא מפניו. כי היה סובל יסורים גדולים על רגלו לא עליו, ולפעמים היו היסורים גדולים שהיה מוכרח לתמוך עצמו בשני אנשים כניסיתו לבית המדרש. אך כשהיה בא סמוך לפתח בית המדרש זרק את שני האנשים בידי הקדשות, והתחיל לרוץ על מקומו עד שהגיעו הרואים שהיה נראה 'כפורה באויר', ואמר 'שיר המעלות' וצעק 'מבליה שירי עמי תפילה לאל חיי', אשר אין לתאר גודל הפחד שהיה נופל על כל אחד. ואחר 'עלינו לשבח' אמר 'אדון עולם' ו'מזמור לדוד ה' רועי' ו'למנצח בניגונת וכו'. ואחר תפילת ערבית היה נוהג מעות להקהל היושבים שמה על סעודת ערבית, והיה מקבל פתקאות מהאורחים העוברים ושבים ואחר כך היה לומד שיעורין עד לערך שעה י"ב.

שירי עמי תפילה

מנהגו של הרה"ק רבי חיים מצאנז ז"ע, היה להגיע שתיים או שלש שעות אחר

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחוקה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות
מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

מנהג פועלים בזמן הזה - בהפסקות בזמן העבודה

בפרשת השבוע בה מסופר על עבודתו של יעקב אבינו בנאמנות בבית לבן, כמו שנאמר (בראשית לא ו) 'הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני'. וממנו למדו את גדר חובת הפועל בעבודת בעל הבית, מובאת בזאת תשובת מורינו הרב שליט"א במנהג פועלים בזמנינו והכללים בזה למעשה.

אני נמנה עם קבוצה גדולה של למעלה מחמש מאות עורכים תורניים. במסגרת קבוצת המייל המשותפת אנו משתפים מדי שבוע מאמרים וכלים מקצועיים לקידום תחום העריכה התורנית. אחת השאלות החוזרות ונשנות, שעליה הדעות חלוקות, היא נושא ההפסקות במהלך יום עבודה שהשכר בו משולם לפי שעות, ובפרט מה הם גבולות ההפסקות שאפשר להחשיב כחלק משעות העבודה, ומה הן הפסקות המחייבות עצירה של הסטופר. עורכים תורניים רבים עובדים במתכונת של תשלום שעות, ומטבע הדברים נוצרות במהלך יום העבודה הפסקות מסוגים שונים. השאלה המרכזית היא: האם כל הפסקה, אף קצרה, מחייבת עצירה של הסטופר, או שישנם סוגי הפסקות הנחשבות חלק אינטגרלי משעות העבודה ואינן מחייבות ניכוי זמן? נודה מאוד אם רבינו שליט"א יואיל להאיר את הסוגיה על בוריה מן המקורות ועד לפסיקה למעשה, ולבסס כללים ברורים ומעשיים. כמו כן, אבקש מהרב להתייחס לכמה שיותר דוגמאות מצויות: האם מותר לענות לשיחת טלפון פרטית בזמן העבודה? מה הדין בהפסקות קצרות כגון הליכה לשירותים, שתיית קפה, ארוחת בוקר, וכיוצא בזה? לפסיקה ולנהלים ברורים תהיה תועלת רבה ורחבת היקף: מאות עורכים - המצויים כיום ללא מענה חד - יוכלו להישען על קביעה תורנית מוסמכת. ואם רבינו יסכים לקבוע כללים מסודרים, אוכל לפנות גם למכונים נוספים כדי שיצטרפו בחתימתם, ובכך להביא ליצירת נוהל אחיד בשוק כולו. תודה רבה לכבוד הרב שליט"א על ההארה וההדרכה.

אריה ליב גודלשטוף

במסגרת שעות העבודה - ומה הן הפסקות החורגות מגדר הנורמה ויש לנכותן? לצערנו, קיימים מצבים שבהם ניכרת קלות דעת או זלוזל בדיווח שעות העבודה ובהצהרות הנוגעות להן. לעיתים מדובר בחוסר יעילות, כאשר העובד מאט את קצב עבודתו מעבר לסביר; ולעיתים אף חמור מכך, כאשר העובד עוסק במהלך שעות העבודה בעניינים שאינם קשורים כלל למלאכתו - החל משיחות טלפון פרטיות ממושכות ועד הסחות דעת אחרות. התנהלות כזו עלולה

המשך בעמ' ג'

אל כבוד מוה"ר אריה ליב גודלשטוף שליט"א

שאלתכם נוגעת לכל עובד המבקש למלא את תפקידו בנאמנות וביישר כלפי מעסיקו, ולהבטיח שפרנסתו תהיה נקייה ומותרת על-פי דין. עובדים רבים מבקשים להגדיר לעצמם את גבולות היתר והאיסור במסגרת שעות העבודה: עד כמה ניתן לשוחח במהלך העבודה? אילו פעולות מותר לבצע בזמן ששעות העבודה נספרות? מה הן הפסקות הנחשבות סבירות ונהוגות - וניתנות להכללה

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

מדד על ראשו תפילין דר"ת לפני תפילין של יד

שאלתי מחבר תפילין דרבינו תם, והנחתי על ראשי כדי להתאים אותו למידת הראש, האם צריך להורידם כדי להניח לפי הסדר, של יד ואח"כ של ראש?

נסיעות בשכר לאחר חצות בערב שבת?
ת. מעיקר הדין כתב בשולחן ערוך (סי' רנא ס"ו) שהעושה מלאכה בערב שבת אחר חצות אינו רואה סימן ברכה, ונחלקו אם זה משעת מנחה גדולה או מנחה קטנה. להלכה נוקטים להקל משעת מנחה קטנה - כשעה ורבע לפני השקיעה⁵. ויש שנהגו להקל גם לאחר מכן⁶. אמנם, בנסיעה מחוץ לעיר יש להקפיד שלא להתאחר משום חשש חילול שבת.

המשך בעמ' ב'

ת. לכתחילה לא יניח על ראשו את התפילין של ראש לפני של יד¹, אמנם בדיעבד שכבר הניחם, לא יורידם². במקום הצורך, יכוון שאינו מכוון בהנחתם על ראשו לשם מצווה³.

דרייבער בערב שבת אחר חצות

לצורך השלמת הכנסה אני עושה נסיעות - דרייבער בערבי שבתות ובמוצאי שבתות. רצייתי לשאול אם יש חשש הלכתי לעשות

פנוי להתעסק בצרכי השבת. ובשו"ע הרב (סי' בסוגריים) ראה בש"ת מגדנות אליהו ח"א סי' נב, שידוע כי מה שכתב בסוגריים היה מסתפק בדברו) שאף אם יש מי שמכין לו צרכי השבת אסור לו לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה לפי שלא רצו חכמים לחלק בגזירתם.

5 כמו שכתב במשנה ברורה (שם סק"ג) כדעת ה"א (סק"א), וכן דעת המגן אברהם (סק"ד) וכן פסק הפרי מגדים (מש"ז סק"ג), וע"פ המשנ"ב (סימן רנז סק"א) זמן מנחה קטנה הוא שעתיים וחצי זמניות לפני צאת הכוכבים לשיטת רבינו תם, שהוא כשעה ורבע לפני שקיעת החמה בהגאונים. וראה בש"ת מגדנות אליהו (ח"א סי' ב) שכתב שבשאר מקומות המג"א והמשנ"ב הביאו השיטות שחישבו זמן מנחה קטנה הוא המשקיעה, וכאן לא הביאום, והוא משום שאיסור זה להימנע מעשיית מלאכה הוא מדרבנן וקל יותר.

6 בספר ערוך השולחן (שם סי' ד) כתב: ויש

נשאר רשימו זעיר תמיד ואינו מסתלק משם, וכתב שזה טעמו של החיד"א (ש"י ברכה סק"ג) שכתב שלא יסלק את הש"ר, וכן כתבו עוד למעשה בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' קכה), שו"ת בית שערים (ח"א סי' נג), שו"ת מהרש"ג (ח"א סי' ט). 3 כמו כן, אם אינו עומד כעת לפני הנחת התפילין ומתכוון להניחם לאחר זמן, אין בזה משום אין מעבירים על המצוות, וכמו שכתב במשנה ברורה (שם סק"ג) בשם הח"י אדם כולל יו"א (סי' לענין אם פגע בתפילין לפני הטלית, שאם עדין אינו רוצה להניחם רק לאחר זמן לא ש"ך בזה אין מעבירים על המצוות.

4 שיטת ה"א (סק"א) שאין איסור בעשיית מלאכה לאחר המנחה, ואין זה אלא משום 'אינו רואה סימן ברכה', אבל בשו"ע הרב (סי' א"א) ועוד אחרונים הסכימו שיש איסור. וטעם האיסור, בספר כל בו (סי' לא) כתב שמה מתוך טרדת המלאכה יבא ליד חלול שבת, ובאור זרוע (הל' ע"ש סי' ג) כתב שהטעם הוא כדי שיהיה

1 בשולחן ערוך (א"ח סי' ס"ז) כתב שאם פגע בשל ראש תחלה, צריך להעביר על אותה המצוה ויניח של יד תחלה ואחר כך של ראש. וביאר במשנה ברורה (סק"ג) מאחר וכתוב בפסוק מפורש דיד קודם, דמתחלה 'וקשרתם' והדר 'ולטוטפות', לפיכך אין משיגהין על העברת המצוה.

2 אם כבר הניח את התפילין על ראשו, הביא ובביאור הלכה הרחיב בדבר והעלה לפסוק כדעת ה"א (סי' תרפ"ד סק"ד) שהעתיקו הגאון רבי עקיבא איגר בחדושיו שלא להסיר התפילין של ראש, וכן פסק הפרי מגדים (א"א סק"א) וכן נראה שדעת הגר"א (סי' תרפ"ד), ודלא כאבודרהם (הל' ברכת הלחם). גם ע"פ הקבלה נחלקו בעניין זה, בשלחן הטהור (סי' ו) ובשו"ת רב פעלים (ח"א סי' ד) כתבו שצריך להסיר תפילין ש"ר ולהניח ש"ר, מאידך ככף החיים (סי' נז סק"א) כתב שאחר שכבר הניח ש"ר לא יועיל אם יסירנו כי כבר

להיחשב בכלל גזל ח"ו, שהרי העובד מדווח על שעות עבודה מלאות ומקבל שכר עבורן, בשעה שלמעשה חלק מאותן שעות לא הוקדש כלל לעבודת המעסיק.

חובת הזהירות

בראש ובראשונה על העובד להיות זהיר בשעות העבודה יהיו מוקדשות רק עבור המעסיק ויש לו להקפיד לעשות מלאכתו נאמנה, וראה מה שהזהיר רבינו הרמח"ל בספרו 'מסילת ישרים' (בפרט מידת הנקיזות - פרק יא): 'אמרו ז"ל (בבא בתרא פח): קשה גזל הדיוט יותר מגזל גבוה, שזה הקדים חטא למעילה וזה הקדים מעילה לחטא. וכבר פטרו (ברכות טז) את הפועלים העושים אצל בעל הבית מברכת המוציא ומברכות אחרונות דברכת המזון, ואפילו בקריאת שמע לא חייבם לבטל ממלאכתן אלא בפרשה ראשונה בלבד, קל וחומר בן בנו של קל וחומר לדברי הרשות, שכל שכיר יום אסור בהן שלא לבטל מלאכתו של בעל הבית, ואם עבר, הרי זה גזלן.'

עוד הביא רבינו הימסילת ישרים את המעשה (תענית כג) עם אבא חלקיה, שבאו אליו חכמי ישראל לבקשו שיתפלל על הגשמים, ומצאוהו עורך בשדה, וכאשר נתנו לו שלום אף לא החזיר אליהם את פניו. לאחר שסיים את מלאכתו, שאלו ממנו מדוע לא השיב להם שלום, ענה: 'שכיר יום הוא, ואמינא לא אפגרי'. ופירש רש"י (ד"ה לא אפגרי): לא אתבטל ממלאכתי. נמצאנו למדים שעד כדי כך היה זהיר שלא להחסיר ממלאכת בעל הבית, שאפילו שלום לא השיב לחכמי ישראל שבאו אצלו. ועוד הביא מה שאמר יעקב אבינו עליו השלום (בראשית לא מ): 'הייתי ביום, אכלני חורב, וקרח בלילה, ותדד שנתי מעיני'. 'ומה יענו אפוא העוסקים בהנאותיהם בשעת מלאכה ובטלים ממנה, או כי יעסקו בחפיצהם איש לבצרו'.

וסיים: 'כללו של דבר, השכור אצל חברו לאיזה מלאכה שתהיה, הנה כל שעותיו מכורות הן לו ליומו, כענין שאמרו ז"ל (ב"מ נו): שכירות מכירה ליומיה. וכל מה שיקח מהן להנאת עצמו באיזה אופן שיהיה, אינו אלא גזל גמור. ואם לא מחלו, אינו מחול, שכבר אמרו רבותינו ז"ל (יומא פו): עבירות שבין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. ולא עוד אלא שאפילו אם עשה מצוה בזמן מלאכתו, לא לצדקה תחשב לו, אלא עבירה היא בידו, שאין עבירה מצוה, וקרא כתיב (ישעיה סא ח): 'שונא גזל בעולה'.

למדו חובת הזהירות הפועל מיעקב אבינו

את חובת הזהירות ונאמנות הפועל במלאכת בעל הבית, למד הרמב"ם מדבריו של יעקב אבינו, וזה לשונו (סוף שכירות פרק יג הלכה ז): 'כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט כסף ומעט עצמו ומוציא כל היום בפרמה, אלא חייב לדקדק בעצמו בזמן, שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה, וכן חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר (בראשית לא ו): 'כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה, שנאמר (בראשית ל ג): 'ויפרץ האיש מאד מאד'. והביא דבריו בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שלו ס"ב).

ומבואר כי מהנהגות יעקב אבינו עם לבן למדנו, שחובת הפועל לעשות מלאכת בעל הבית בכל כוחו, ומוזהר נגזר גם הדין שכתב הרמב"ם (שם הלכה ו, ובשו"ע שם ס"ט): 'אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה, ולהשכיר עצמו ביום, או לדוש בפרתו ערבית, ולהשכיר שחרית. ולא יהיה מרעיב ומסגף עצמו ומאכיל מזונותיו לבניו, מפני גזל מלאכתו של בעל הבית, שהרי תיש כחו ותחלש דעתו, ולא יעשה מלאכה בכוח'. והיינו משום שהחובב של פועל לעשות מלאכתו בכל כוחו, ומשום כך מוטל עליו שלא להיות עייף וחלוש, שאם כן לא יהיה מסוגל לעבוד בכל כוחו.

המשך בעמ' ג'

עצירה בכתיבת סת"ם באמצע פסוק

התחלתי להתעסק במלאכת שמים - בכתיבת ספר תורה, וראיתי שמנהג הסופרים שאינם מקפידים מלעצור בכתיבה באמצע פסוק, האם אין בכך בעיה של 'כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן'?

ת. שאלה זו אם הדין ש'כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן' הוא גם בכתיבה, נוגעת לנידון אם 'כתיבה כדיבור', והארכנו בזה במקום אחר⁸. למעשה יש להקל כמו שכתב באשל אברהם (בוטשא ס"י כא) שאין דין זה בכתיבה⁹.

יחוד עם דודתו ברחובה של עיר כשהכפור כבד ואין ראות כלל

נסעתי לשבדיה כדי להשיגה על חולה, באחד הימים חזרתי מבית החולים לאכסניה עם דודה שלי ברכב, במהלך הנסיעה החל לרדת שלג והכפור שם הוא כה גדול שהחלונות נהיים כמו מכוסים לגמרי באופן שאין רואים כלום - אלא רק את האורות של הרכבים מלפנים ומאחור. האם יש איסור של יחוד לנסוע כך?

ת. יש איסור ייחוד עם דודה¹⁰. למעשה אפשר להקל בנסיעה שהחלונות מתכסים, מפני שהחלון הקדמי נשאר נקי ורואים ממנו תמיד¹¹. ומצד הנהגת הצניעות, ראוי

7 מקור הדין 'דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן' הוא בגמרא תענית (כז) ומגילה (כב), ובשו"ת רבי אליהו גוטמאכר (אורח סי"ט נז) כתב שהרמב"ם והטור והשו"ע לא הביאו דין זהו מפני שטורבים שאין הלכה כן, וכן בספר ברית אבות (הל מילה מה) כתב שבגמרא משמע שלא קיימא לן להלכה כן, שאמרו 'קסבר רב כל פסוקא' וכו', משמע שרק רב סובר כן, אבל אנו לא קימ"ל הכי. אמנם הפוסקים איהוהו להלכה (מ"א ס"א נא סק"ט, ס"י תכ"ב סק"ת, ח"א כ"ל ח"ב, מש"ב ס"א רפ"ט סק"ב).

8 גיליון מכתלי בית ההוראה (נז). ולכמה עניינים קיימא לן שכתבה כדיבור, אמנם הארננו מדברי הפוסקים שאין זה בכל ענין וכמו שאין הכותב את השם בכלל ההוגה את השם באותיותיו, יעו"ש.

9 שם כתב (מהד"ב על המ"א סק"ט): 'אם שכתבה כדיבור אודות ברכת התורה הקדושה וכמה מילי, מ"מ אודות פסיקת פסוק י"ל שאינו כמו דיבור וקיל היטב'. ו"ל בספר מסורת משה (ח"ד ע"ג רצג) בשם הגר"מ פיינשטיין. מאידך בשו"ת הר"א מגריידיץ (ס"י נז) משמע שאסור לכתוב חצי פסוק.

10 וכן משמע בספר יחידושי רבי יוסף שאול (שבת כג) על דברי רש"י ד"ה מלא תסור, שהוסף: 'מן הדבר אשר יגידו לך וגו'. ותמה: 'לא נודע כוונתו, וביאר שהכוונה פשוטה דלא תסור הוא אמצע הפסוק, וכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן, ורש"י ג"כ לא הביא כולו שהרי מסיים בפסוק ימין ושמאל ולכן כתב רש"י וגומר. וראה גם בשו"ת צ"ץ אליעזר (ח"כ ס"ט) שכתב שבכתיבת חצי פסוק בהוספת תיבת וגו' אין בכך משום 'כל פסוקא דלא פסקיה משה' היות ועו"ז הוא מרמז להמשך הכתוב הקיים בזה בפסוק. ומשמע שיש דין זה בכתיבה. אמנם למעשה יש להקל, שכבר האריכו

שלא תשב ליד הנהג, אלא בספסל מאחוריו.

תשלום על תיקון שנעשה בשבת

אני מנהל את וועד הבית בבניין בו אני גר. יש לנו שכנים שאינם שומרי תורה ומצוות, ובשבת היה בבניין פיצוץ בצנרת ושכן שאינו שומר תורה ומצוות הזמין אינסטלטור שתיקן את הצינור בעיצומו של יום השבת ה"י. עלות התיקון בשבת גבוהה יותר - תעריף 2. כמוכן שהתיקון נעשה שלא על דעתנו, אך כעת אחד השכנים אינו מוכן לשלם על התיקון בגלל שהוא נעשה בשבת, האם אכן אינו חייב לשלם?

ת. השכן חייב לשלם, אך לא כתעריף היקר, רק כפי שעולה ביום חול¹².

התחייב לשלם לפועל אם ינוק

אני עושה עבודות ותיקונים, לאחר השבת שירדו הרבה גשמים, קרא לי מישהו לתקן את הצנרת בגג, הגעתי למקום אבל ראיתי שאצטרך להיכנס עם הנעליים של שבת למים ולא הבאתי אתי בגדי עבודה מתאימים. אמרתי לו שאני לא יכול לתקן כי הנעליים יהרסו, הוא אמר לי: 'אם יתקלקלו אני ישלם לך על נעלים חדשות'. הנעליים התקלקלו, האם הוא חייב לשלם לי? ת. חייב לשלם לו נעליים חדשות¹³.

לחשוש. 12 מדין הנאה ממעשה שבת, יש בזה הכללי הברורים שאצל יהודי, לאחרים מותר במוצאי שבת, ובגוי, כבדי שיעשו. באיסור הנאה ממעשה שבת של יהודי שומר תומ"צ אין דין להמתין במוצ"ש ועוד זמן שיכול לעשות את המלאכה במוצ"ש כמו שכתבו הפוסקים (אורח סי' שיה מ"א סק"ב, נב"ז סק"א, ובמש"ב סק"ה) שאין חשש שיאמר לו לעשות כן בשבת הבאה. וגם הישראל לא ישמע לו בשבת הבאה. ובמעשה יהודי שאינו שומר תומ"צ, נחלקו הפוסקים אם מעיקר הדין אין להמתין במוצ"ש בכדי שיעשה או לא. והפמ"ל התפק בזה (סי' שיה סק"ב) בס"ר ע"ז מ"ז סק"ה) ודעת הגר"ש (אוניברסאל ודעת המנחת יצחק (ח"ט סי' טז) והש"ב הלוי (ח"א סי' נד) שבמומר יש דין מעשה שבת כמו בגוי כיון שיש חשש שישמע לו, שבמומר לא שייך הכלל של אין אדם חוטא ולא לו. אך אין לחייב לשלם על התיקון תעריף 2, וגם אסור לשלם (מש"ב סק"ט). מצד הדייר שומר שבת, הרי הוא לא יכול להסכים בשו"א שהדייר הוא שומר שבת יומין בעל מלאכה בשבת. (ובכל מקרה, שום דייר לא יכול לכפות הוצאה יקרה יותר על שאר הדיירים). לגבי תעריף רגיל, חז"ל אסרו לשלם על מלאכת שבת, ואילו כאן התשלום של הדייר הוא לא לפועל, אלא לועד בית, שהרי הוא לא הזמין את הפועל.

13 החיוב הוא מדין 'שכר פועל', שכתלם מקציצת השכר ההתחייב לשלם לו דמי הנעליים אם ינוקו. כמו בש"טף נהר חמורו וחמורו חבירו, שאם התנה שאם יצפיד חמורו יהיה על דמי חמורו, חייב לשלם, ואם לא התנה, אין לו אלא שכרו הראוי לו (שו"ע חו"מ סי' רסד). [אמנם מדין ערב אין לחיוב, שהוא כמו זרוק מנה לים שכתב הרמ"א (סי' שפ"א) בזה מחלוקת, ובניבות (סי' שט"א סק"ה) דק"ל דפטור].

במלאכתו, והגם שמצאנו בערוך השולחן (שם ס"ה) שהקל בזמן הזה, שכתב שזה אינו אלא בזמנם שישבו על הקרקע ויש בזה ביטול מלאכה, אבל בישיבה על הכיסא אין זה רק רגע כמימרא ולא שייך בזה ביטול מלאכה, מכל מקום זהו דוקא לעניין פעולת העמידה וההידור מהכיסא, אך לא להפסיק מעבודתם.

ואולם נראה שהשתנו המנהגים בזה ברבות העיתים, וכבר הובא לעיל ממנהגו של אבא חלקיה שאף לא השיב שלום לחכמים כשהיה בעבודת השדה, ובזמננו נראה וודאי שאין מנהג המעסיקים להקפיד על כך.

וכן מצינו שינוי מהמנהג שהיה בזמן חז"ל לגבי תפילה וברכת המזון, אף שבזמן חז"ל לא היה רשאי הפועל להתפלל ולברך כל ברכת המזון בזמן העבודה (ברכות טו), כתב בשולחן ערוך (או"ח סימן קצ"א ס"ב מהגהות מיימוניות ברכות פ"א אות ט) שהמנהג בזמן הזה שלעולם מברכים כל ארבע ברכות, שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך, ומסתמא על דעת כן שוכרים את הפועלים שיברכו כל ארבע ברכות כתקנם. כך גם לגבי תפילה כתב בשולחן ערוך (או"ח סימן קי"ב) שיכול להתפלל, והוסיף בערוך השולחן (סימן קצ"א ס"ד) דאפילו אם ישכרם על תנאי זה שיקצרו בתפלה וברכת המזון לא צייתגין ליה, דכיון דכולי עלמא אין נוהגין כן והוה כקבלו עליהם לחובה, אין ביכולת היחיד להוציא עצמו מן הכלל ולבטל המצוה.

אמנם, לבוא ולקבוע לכך כללים וגדרים מדויקים לא קלה היא המלאכה, מאחר שאין פרצופיהם של כל המעסיקים שווים ודעתם שונה בין מעסיק אחד למשנהו, יש קדפנים יותר ויש פחות, כך שלא ניתן לקבוע מסמרות בגדר המדויק של שיחה עליה ניתן להניח שהמעסיק אינו מקפיד, ומה היא שיחה שהיא כבר בגדר הפסקה, וכן לגבי שאר עיסוקים פעוטים למיניהם.

מנהג המדינה

ואולם, הרי הכלל הראשון בדיני פועלים הוא 'הכל כמנהג המדינה' (ב"מ פג. חו"מ סימן שלא ס"א), ומן הסתם כל הנשכר לבעל הבית על המנהג הוא נשכר. כך גם בחוקי המדינה, אף שאין אנו מתחשבים בחוקותיהם כלל, אמנם בדיני עובד ומעביד מאחר המנהג הרווח הוא שנשכרים על פי הכללים שנקבעו בזה, כמו שהאריך בפתחי חושן (שכירות פועלים פ"ז הערה ז') שבזמננו נהגו לדון בקצת דיני ממונות עפ"י חוקי המדינה משום 'מנהג המדינה', ולכן מה שעל פי החוק משלמים עבור הפועלים תשלומים שונים, כגון חופש ונסיעות ופנסיה וכיוצא באלו, ואם בעה"ב אינו מדווח על עבודת הפועל או על חלק משכרו, ובה נגרע מזכויות הפועל, הרי הוא גוזלו ומזיקו, ואם בעה"ב עשה כן מבלי ידיעת הפועל, נראה שמוטל עליו להשלים כל מה שהפסיד. והוסיף שמ"מ אין הולכים אחר המנהג אלא בדבר שמסתמא התרצה בעה"ב תחלה ע"ד המנהג, כגון בתנאי השכירות וכיוצא בזה, אבל בדבר שבוודאי גם אילו ידע לא היה מתרצה, אף על פי שכן המנהג אין זה מועיל, ולכן אין שום צד היתר לתבוע דברים שלא התנו עליהם ע"י איזמים ושביתת עובדים ולסמוך על המנהג, שמנהג של גזל הוא.

ובחוקיהם יש זמן שזכאי כל עובד להפסקה, והכלל שנקבע על ידם כך הוא: הפסקות מנוחה וסעודה: עובד כפיים העובד מעל 6 שעות או עובד שאינו בעבודת כפיים מעל 8 שעות זכאי להפסקות בהיקף של 45 דקות (מהן לפחות חצי שעה רצופה). יש לשלם על ההפסקה רק אם נדרש

בכל כוחו ומרצו, אולם אין זה בכלל גזל מה שהוא מתעצל קצת, ולכן אינו יכול לנכות משכרו משום כך, ומה שכתב הרמב"ם שלא יבטל היינו ביטול ממלאכה לגמרי אע"פ שאינו אלא זמן מועט, אבל כל שעוסק במלאכה אע"פ שעושה בעצלות ולא בזריזות, אינו בכלל האיסור.

אמנם כבר נתבאר שמדברי הרמב"ם מדויק שאף בזמן מועט שמחסר ממלאכת בעל הבית, או אף כאשר מתעצל ואינו עובד 'בכל כוחו' הרי הוא בכלל גזלת בעל הבית.

ויש לציין לעובדא שהייתה אצל הגאון המהרש"ם מברענאן (מובא בהקדמת ספר דעת תורה או"ח ח"א עמ' טו), שפעם אחת ישב בדין תורה על מקרה שאירע שהמעביד רצה לפטר את פועליו משום שראה שהחלו לצחצח את שיניהם, מה שהיה דבר חדש בימיהם, וטען המעביד: 'אינני רוצה בפועלים מפונקים', ומאידך טענו הפועלים: 'מה איכפת לך הרי עבודתנו איננה נעשית פחות טוב מאשר פועלים אחרים'. וישבו על המדוכה הרבה רבנים, כי מעיקר הדין אין בעל הבית יכול לפטר פועל לאחר ששכרו והתחיל הפועל במלאכה, כמבואר בשולחן ערוך (סימן שלג ס"א).

לאחר שמיעת הצדדים פסק המהרש"ם את פסקו והשיב, כי אכן צדקה טענת בעל הבית, ויש לו ראייה מגמרא מפורשת. תלמידי החכמים שנוכחו במקום אימצו זיכרוןם ועברו על סוגיות הש"ס בהלכות פועלים, ולא הצליחו להיזכר למה יכוונו הדברים. כאשר ראה המהרש"ם את פליאתם אמר להם כי הגמרא היא במסכת שבת, אך גם כאשר הוגיעו מוחם לסדר לפנייהם את הסוגיות במסכת שבת שוב תמהו והסכימו שאין גמרא כזאת.

והיה כראות המהרש"ם כי על אף גודל בקיאותם בש"ס לא הצליחו למצוא המקור, הראה להם את המקום לגמרא בפרק במה בהמה (נד). שם ביארו את הלשון במשנה 'כבולות', שמשמעו שאינה עושה פירות, והביאו על כך את המעשה עם שלמה המלך שנתן לחירם מלך צור עשרים עיר ולא ישרו בעיניו, כמו שכתוב (מלכים א' ט"ז): 'ויאמר מה הערים האלה אשר נתת לי אחי ויקרא להם ארץ כבול עד היום הזה'. וביארו בגמרא שלא ישרו בעיניו אף שהיו אנשים עשירים, 'כיון דעתיר ומפנקי לא עבדי עבידתא', והיינו שמאחר והם עשירים ומפנקים אינם עושים את עבודת המלך, לכן קרא שם העיר 'כבול', שמשמעו שבני העיר כבולים ואינם עושים פירות למלך (ריטב"א ד"ה מייפנקי). מכאן הוכיח המהרש"ם בגאונותו, שטענת בעל הבית טענה היא, הנה כי כן, פועל מפונק אינו עובד ביעילות, ובדין הוא שיכול לפטרם.

ובכוונת הט"ז יש לומר, שכן הוא דרך בעל הבית לפעמים, שהוא רוצה לזרום ולהגדיל מרצם שיעבדו עבורו ביתר רצון וביתר חשק, אבל אין זה שמצד הפועלים אם מתעצלים אינו בכלל גזל, ובאמת אם רואה בעל הבית שהפועלים עצלים ומתשרלים, יכול הוא לנכות משכרם, ואף הם מצידם אם הם דורשים את מלוא השכר גם כשעבדו באופן זה הרי זה בכלל גזל.

האיסור להפסיק באמצע העבודה

ולגוף השאלה עד כמה יכולים הפועלים להפסיק או להרים לשיחת טלפון קצרה ולהפסיק לשאר הצרכים. הנה מדברי הפוסקים נראה שאף לצורך מצוה אסור להפסיק, כמו שכתב בשולחן ערוך (יו"ד סימן רמד ס"ה) שבעלי אומניות העוסקים במלאכה אחרים אינם רשאים להחמיר ולעמוד בפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין

החיוב הוא מעיקר הדין

והיה מקום לומר, שהלימוד מיעקב אבינו שיעבוד בכל כוחו, אינו אלא להידור ולפנים משורת הדין, כמו שמסיים הרמב"ם שבעבור זה נטל שכר אף בעולם הזה, משמע שזהו מפני שהידר לדקדק כל כך במלאכתו, אבל אין זה מצד הדין.

אלא שמשלשון הרמב"ם שמדמה אזהרת הפועל לאזהרת בעל הבית, שכתב 'כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני, כך מוזהר הפועל וכו' וכן חייב לעבוד בכל כוחו, משמע שגם הפועל כאשר ממעט ממלאכתו ואינו מדקדק על עצמו בזמן ואינו עובד בכל כוחו, הרי הוא עובר בכך על איסור גזל.

וכן דקדק משלשון הרמב"ם הגה"ק רמ"מ מליובאוויטש (לקוטי שיחות חכ"ה ע' 139) שלא כתב בתואר הרגיל 'יעקב אבינו' אלא שינה ונקט בלשון 'יעקב הצדיק'. וביאר, כי מדברי הרמב"ם בריש הלכות דעות (פ"א הלכה ד) נמצינו למדים שבתואר 'צדיק' בו משתמש הרמב"ם בספר היד החזקה, אין הכוונה לעושה הידור מצוה וכיוצא בזה, אלא בתואר זה מוכתר מי שהוא נוהג על פי הדין והחיוב, וכפי שמביא (שם) את הפסוקים בנוגע למידות והנהגות שההולך בדרך הישרה היא מדה בינונית נקרא בלשון הפסוק 'צדיק', ואילו זה שמדקדק על עצמו ביותר ועושה לפנים משורת הדין הוא הנקרא בשם 'חסיד'.

וביאר את כוונת הרמב"ם ללמד, שהנהגת יעקב לעבוד בכל כוחו לא הייתה עניין של מדת חסידות או הנהגה מיוחדת בתור אחד משלושת האבות, אלא הנהגה זו היא אופן החיוב של פועל, כל פועל לגבי מלאכת בעל הבית.

עוד דקדק משינוי הלשון בשולחן ערוך הרב (חו"מ הלכות שאלה ושכירות וחסמה ס"ב), ששינה משלשון הרמב"ם על הדין שכתב (שם הלכה ו) שאין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה, ולא ירעיב ויסגף עצמו מפני גזל מלאכתו של בעה"ב, והשמיט בשו"ע הרב התיבות 'מפני גזל מלאכתו של בעה"ב', וכן כתב 'שלא יבטל ממלאכת בעל הבית' ושינה משלשון הרמב"ם (הלכה ז) 'שלא יגזול מלאכת בעל הבית'. ולמד מזה שנחלקו בגדר החיוב לעבוד בכל כוחו ובאיסור של הפועל לעשות מלאכה בלילה או לסגף עצמו, באופן שעל ידי כך לא יוכל לעשות מלאכתו בכח.

אם אפשר למעט בשכרו אם עובד בעצלות

בגמרא (ב"מ פג.) מבואר שאף אם הוסיף בעל הבית לתת לפועלים שכר יתר על המנהג, אינו יכול לתבוע מהפועלים שיעבדו יותר זמן מהמנהג, מפני שיש לומר שמה שהוסיף להם בשכרן הוא כדי שלא יתעצלו במלאכתו, וכן פסק בשו"ע (סימן שלא סעיף א), והקשה הט"ז (שם) שאם כן יש לבדוק האם אכן הוסיפו הפועלים באיכות העבודה, ואם לא הוסיפו, מוטל עליהם להשיב את תוספת השכר לבעל הבית, ומתוך כך פירש שהשכר לא ניתן בעבור עבודה איכותית יותר, אלא בעבור עבודה רזיזה יותר, וזה לא ניכר לאחר סיום המלאכה.

בספר פתחי חושן (שכירות פ"ז הערה כד) דקדק מדברי הט"ז, שאף אם רואה בעל הבית שהפועלים מתעצלים במלאכתו, אינו יכול לגרע ולמעט מדמי השכירות, שהרי לכך הוצרך בעל הבית להוסיף בשכרם כדי שלא יתעצלו. ולפי זה צריך לומר, שאף שלכתחילה חיוב הפועל הוא לעבוד

דיבור לאחר נטילת מים אחרונים

סעודת ה'ברית מילה' שנערכה לבנו של משה שמעון היתה אירוע מרגש בכל קנה מידה, שכן הרך הנימול נולד לאחר חמש עשרה שנות ציפיה, בהן נישאו תפילות רבות ע"י כל המכרים והקרובים. הקב"ה כידוע אינו מואס תפילת רבים ולשמחת כל בני העיר נושע משה שמעון. כמוכן לשלום זכר ולברית הגיעו כולם לשמוח בשמחה הגדולה. בסוף סעודת המצוה של ברית המילה, לאחר שהוכרז ע"י המנחה 'ברכת המזון' ורוב הציבור כבר נטלו מים אחרונים, התחילה המקהלה בשירת 'מים'. הציבור הופתע ונדהם לראות את הרב, שאינו מרבה כלל לצאת לשמחות משפחתיות, מגיע לשמחת תלמידו חביבו, תלמיד שנעזר בו בכל התקופה הקשה שעבר. מובן שברכת המזון התעכבה, ונשאלה השאלה ע"י נוטלי המים אחרונים האם מותר להם לדבר כעת לאחר שנטלו מים אחרונים כיון שברכת המזון מתעכבת, ויתרה מזו האם הם יכולים באותו הזמן לאכול, או שמהרגע בו נטלו מים אחרונים אסור להם להפסיק עד ברכת המזון גם אם היא מתעכבת?

תשובה: הנה מקור הדין שלא להפסיק בין נטילת מים אחרונים לברכת המזון הוא מהגמרא (ברכות מב.) תיכף לנטילת ידיים ברכה, וברש"י (ד"ה תיכף) ביאר שתיכף לנטילת ידיים של מים אחרונים יברך ברכת המזון, ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו. וברירושלמי ברכות (פ"א ה"א) אמרו שכל מי שהוא תיכף לנטילת ידיים ברכה אין השטן מקטרטג באותה סעודה. והנה זמן תיכף הוא זמן מועט מאד, ובפוסקים נחלקו בשיעורו, המשנה ברורה (ס"י קעט בשעה"צ סק"ג) משה מים אחרונים למים ראשונים ששם מבואר שהשיעור הוא כ"ב אמה, והולכים אחר הנטילה של האדם עצמו. וע"כ בסמ"ק פ"א (ס"ו) מביא הביאור הלכה שבסעודות גדולות נכון שישוטו מים על השולחן בכמה מקומות. בשו"ע הרב סימן קפ"א (ס"ו) מבואר שהשיעור הוא כדי נטילת ד' אנשים. ובאשל אברהם (בוטשאטש) מחדש שהולכים לפי כל הציבור, ועל כן במקרה שנוטלים אחד אחר השני והאחרון נטל בתוך הילוך כ"ב אמה לברכת המזון נחשב תיכף [וצ"ע לפי זה מה יסבור במקרה הנהוג היום שלא כולם מברכים יחד ברכת המזון אלא זה מקדים וזה מאחר, האם ניתן לסמוך על הרציפות הגם שהאחרון שבתוך כ"ב אמה זה רק לברכת המזון שלו. ועל כרחק מסתבר שלא אמור לעזור לתיכף של אחרים שאינם מתחילים ביחד, וכל הדין הנ"ל הינו רק כשכולם מברכים יחד ויש קצת נטילות מים אחרונים].

לפי זה בעניינו לכו"ע לא יהא כבר תיכף, שהרי גם לשיטת האשל אברהם צריך להיות רציפות נוטלים, ואי אפשר שיהיה דבר כזה בהפסקה. אמנם לגבי לאכול בזמן זה מצינו מחלוקת ראשונים, ששיטת רש"י ורמב"ם או"ז רשב"ם רשב"א ור' יונה שאפי"א אם ירצה לברך עוד פעם המוציא בגלל היסח הדעת ולאכול, יהא אסור מחמת שהכין עצמו בנטילת ידיים לברכת המזון, ומאידך גיסא שיטת התוס' ראש והטור רבינו ירוחם שבלי הלקט ומרדכי שיכול לאכול אם יברך המוציא לפני אכילתו. וגם האחרונים נחלקו בדבר דל"טו מ"ג"א א"ר ומגן גבורים יכול לאכול בברכה וצריך ליטול עוד פעם ידיו לברכת המזון לאחר אכילה, אמנם הביאור הלכה (ס"י קע"ט ד"ה עד) פסק שאין להקל בכך. וכל זה כשיכול לברך סמוך לנטילה ואף על פי כן להרבה ראשונים ואחרונים יכול לאכול בברכה. אמנם לגבי דיבור פוסק המשנה ברורה בשם האליה רבה (ס"י קעט סק"ב) דלכו"ע לא יפסיק אפי' במילה אחת, ובסימן קפ"א (ס"ק כד) כתב שאפילו בדברי תורה אסור, ומבואר בשעה"צ (ס"י קע"ט סק"ז) שבדיבור אין ידיו מתלכלכות ולכן אף אם יכול שוב את ידיו אין זה מעלה או מוריד, ויוצא שסומך על הנטילה הראשונה ולכן צריך שלא להפסיק בדיבור, אמנם

המשך בעמ' ו'

להישאר במקום העבודה. הפסקות לשירותים: חובה לאפשר לפי הצורך ואסור להגביל, זמן זה נחשב כחלק משעות העבודה ויש לשלם עליו.

לגבי הפסקות עישון לא קיימת זכות מוגדרת בחוק, ונתון לשיקול המעסיק ולמדיניות במקום העבודה. כנ"ל אין התייחסות להפסקות קפה, שיחות או שיחות טלפון אישיות, ניתן רק להבין שהמעסיק יכול לכתוב כללים ולמנוע הפסקות ושיחות ארוכות חריגות.

על פי זה, יש לעובדים זכות להפסיק את עבודתם על חשבון זמנו של העובד לזמנים מסוימים במהלך שעות עבודתם כדי לנוח ולאכול, בהתאם להנ"ל. אמנם, זהו רק אם באים לעבוד במקום המעביד.

עורכים תורניים

לגבי עורכים תורניים, יש לציין כי רובם אינם בגדר שכירי יום אלא הם בגדר פועל קבלן, שיכולים לבחור לעצמם את הזמן אימתי לעשות את העבודה כמו שכתב הרמ"א (סימן שלג ס"ה), ומקורו מהגהות מיימוני (פ"ט משכירות ה"ה) שם מבואר שעיך החילוק בין פועל לקבלן הוא, שהפועל מוגבל לעשות מלאכתו בזמן מסוים ואינו רשאי להתבטל באותו זמן שקבעו, והקבלן אינו מוגבל לזמן העבודה, ויכול לעשות מלאכתו בכל זמן שיבחר, ואף אם צורת התשלום היא לפי שעות העבודה.

בנוסף לכך, העורכים שאינם עובדים במקום המעסיק, אלא בכל מקום שהם בוחרים, לא חל עליהם המנהג שנהיה בקשר להפסקות הנ"ל, והם אינם רשאים לחשב את שעות ההפסקה כמו בעובד שמגיע למקום עבודתו, אף אם התשלום שסוכם עמם הוא לפי שעות.

והגם שבערוך השולחן (סימן שלו סעיף כה) כתב שהדינים שאסור לעשות מלאכה בלילה ולא ירעיב עצמו שלא יחלש כוחו, נאמרו לגבי פועל, אבל מי שעושה בקבלנות אין חשש בכל זה. אך מכל מקום גם לדבריו בוודאי צריך הקבלן להיזהר שלא לעשות מלאכתו בשעה שהוא תושב, שמה תצא העבודה באיכות גרועה, ובעורכים אף שהם קבלנים, אמנם הם נוטלים שכר לפי שעות העבודה, ופשוט שאם עובדים לאט או בחוסר ריכוז מפאת העייפות הרי זה בכלל אזהרת הרמב"ם והשולחן ערוך.

וראוי לעורר עוד, שעבודה זו מלאכת שמים היא, ואפשר שעל זה אמרו 'תורה שיש עמה מלאכה', וכבר הזהיר רבי ישמעאל סופרי סתם להיות זהירים במלאכתם שמלאכת שמים היא (עירובין ג.), והוא הדין גם בכתיבת התורה שבעל פה, כמה זהירות נדרשת שלא להיכשל ולא להכשיל ח"ו, על כן צריך כל אחד ואחד להשים לבו גודל האחריות והזהירות במלאכת קודש, מלבד נאמנותו למעסיקו, שנדרש להיות נאמן כלפי שמיא להוציא דבר מתוקן ונכון תחת ידו.

מכל האמור עולה:

- א. עבודה תחת לחץ לרשום כל דקה של שיחה קצרה ביותר ומוכרחת עם הבית, או לרשום החלפה קצרה של כמה מילים עם חבר מטעמי נימוס, אינה דרך העסקה ראויה, ואין בה לא טובת העובד ולא טובת המעסיק. לכן:
- שיחה: באופן שמוכרחים בהתאם לנסיבות להוציא או לקבל שיחה קצרה, שאורכה כשתי דקות בלבד, הדבר אינו נחשב כהפסקה בעבודה. גם החלפת כמה מילים עם חבר מטעמי דרך ארץ אינו נחשב להפסקה בעבודה.
- יציאה: יציאה לשירותים באמצע זמן העבודה, או הכנת כוס קפה או תה אינה הפסקה בעבודה, גם כשתי דקות של הכנת ארוחה לאכילה תוך כדי עבודה, אינה נחשבת כהפסקה בעבודה.
- ב. קשה לתת גדרים ממש מדויקים, וכל נבון יעשה בדעת, בהתאם לקו שמוגדר כאן.
- ג. עורכים שמועסקים בחוזה עם תנאים רגילים כמו שאר שכירים, ובאים למקום העבודה של המעסיק, ועובדים 8 שעות רצופות ומסוימות ביום, זכאים ע"פ מנהג המדינה לסך כולל של 45 דקות הפסקה אשר את זמנם קובע המעסיק. אמנם אינם מקבלים תשלום על זמן הפסקה זה, אלא אם כן יש דרישה מהמעסיק שיהיו במקום העבודה בזמן ההפסקה. אולם עורכים שעובדים בביתם או בבתי מדרש בשעות המתאימות להם, אינם זכאים לקבל שכר על מנוחה באמצע העבודה.
- ד. כאשר יש חוזה העסקה ברור בין מעסיק לעובד שבו נרשמו תנאים אחרים להם הסכים המעביד, הכלל הוא שכל תנאי שבמזון קיים, ואין העובד יכול להתיר לעצמו לנהוג ע"פ חוקי המדינה, ואדרבה הדבר הוא גזל בידו. אך ראוי להדגיש, שאין ראוי למעסיק לקפח זכויות העובד באמצעות תנאים, [על דרך דברי המשנה (ב"מ פג.) אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהם, שהם בני אברהם יצחק ויעקב], ולכן ראוי לנהוג בהתאם למקובל בכל מקום, כפי שעל זה הדרך נדרש גם מהעובד שלא להתעצל במלאכתו ולתת את מלוא התמורה כנ"ל. ברכת ה' עליכם, שתזכו לברכה והצלחה במעשה ידיכם ותמצאו פרנסה בנחת ולא בצער, בהיתר ולא באיסור, בכבוד ולא בבזיון, וכברכת הרמב"ם (ה"ל) לפועל העושה מלאכתו ביושר שיטול שכר על זאת אף בעולם הזה, כמו שנאמר ביעקב אבינו (בראשית ל מג) 'ויפרץ האיש מאד מאד'.

אכילת פת הבאה בכיסנין קודם הסעודה

את סעודת צפרא דשבתא סועד השבוע מאיר בבית אביו, לאחר התפילה כשעלה להוריו הגישו לו צלחת ובה מיני מזונות ועוגות משוכחות, לכבוד שבת קודש. מאיר קידש ואכל יותר מזכית מן המזונות. אך תיכף ומיד שב גם אביו מהתפילה, וכיון שראה ששעת חצות מתקרבת, מיהר לקדש ומיד לאחר מכן הכריז 'נטילת ידים לסעודה', קעת מסתפק מאיר האם קודם שיטול את ידיו לסעודה עליו לברך ברכת 'על המחיה', או שמא יפטר העוגות בברכת המזון שבסוף הסעודה?

תשובה: במשנה ברורה (סי' קס"ו): 'פת הבאה בכיסנין, יש מפרשים פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוכר, ויש אומרים שהיא עיסה שמעורב בו דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, ויש מפרשים שהוא פת שעושים אותם כעכים יבשים וכוססין אותם. והלכה כדברי כולם, שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכיסנין'.

היוצא מדבריו שיש מחלוקת מהו פת הבאה בכיסנין, ולפי כל שיטה שני דברים האחרים נחשבים לפת גמור, וכגון למאן דאמר שפת הבאה בכיסנין הוא פת עם מילוי, אז פת שנילוש בדבש נחשב לפת גמור ומברכין עליו המוציא.

ואם כן מי שאכל פת הבאה בכיסנין שהוא בעצם ספק המוציא ספק מזונות, ואחר כך רוצה לאכול סעודת פת נמצא בספק כי אולי מחוייב עכשיו בברכת המזון וכשיטול ידיו ויברך המוציא ואחר כך יברך ברכת המזון יפטור גם חיוב זה, או שמא מחוייב עכשיו בברכת מעין שלש וחייב לברך אותה. ומספק זה פסק הביאור הלכה (סי' קע"ד"ה ב"ר על הפרפרת) שלא יברך על המחיה ויסמוך על ברכת המזון שיברך לבסוף, דביעבד יוצא לכולי עלמא אפילו על פת כיסנין גמורה, וכמבואר בחדושי ר' עקיבא אייגר (סי' רח ס"ז), וטוב שיכון בעת ברכת המזון לפטור אותה.

ועיי' עוד בשו"ת אור לציון (פ"ב ס"ז) שכתב, שבאופן שאוכל מזונות לפני הסעודה הוא נכנס לחשש שמא ברכת המזונות פוטרת את הלחם, ועל כן עדיף שיברך ברכה אחרונה על מיני המזונות לפני הסעודה. אך השער הציון (סימן קע"ב) נראה שחולק על סברא זו, שכתב שהמברך בורא מיני מזונות על הפרפרת אינו פוטר את הפת אפילו בדיעבד.

והגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך (הליכות שלמה תשרי פ"א הערה כ"ד) הורה שכאשר אכל מזונות אחר קידוש, אזי אם היה בדעתו בשעת אכילתו לאכול הסעודה מיד, לא יברך אף אם לבסוף נשתהה קצת עד הסעודה. אבל אם לא היה בדעתו לאכול מיד, אף אם אחר כך נמלך ורוצה ליטול לסעודה יברך תחילה מעין שלש.

אבל יש פתרון שיכול לפתור ספק זה, אם ימשיך לאכול פת הבאה בכיסנין באמצע הסעודה, שאז ודאי ברכת המזון יפטור את המעין שלש, וכמבואר במשנה ברורה (סי' קע"ב) דמי שאוכל קודם נטילת ידיו פירות ובדעתו לאכול גם בתוך הסעודה, ומכיון עכשיו לפטור גם מה שיאכל בתוך הסעודה, אם כן הוא הכל לצורך הסעודה ופטור מברכה אחרונה על הפירות. אך כל זה רק באם אוכל מאותו מין פת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה, וכגון אם אכל פת שנילושה במי פירות שימשיך ויאכל ממין זה, מכיון שלפי השיטה שפת הבאה בכיסנין הוא פת שנילושה במי פירות, אז פת שכוססין אותה ברכתה המוציא, ואם כן לפני הסעודה היה מחוייב במעין שלש, לא מהני מידי כשאוכל בתוך הסעודה מין שודאי המוציא, ואינו נפטר מהספק [ובזמנינו אין חשש זה מכיון שרובא דרובא של המיני מזונות הם נילושים במי פירות ואם כן הם מאותו המין].

ואי אפשר להקשות לפי זה אם כן איך אפשר לברך מזונות על מין פת הבאה בכיסנין שנילושה במי פירות ואחר כך לאכול גם ממין שכוססין אותם, דיש לומר דהוי תרתי דסתרי שלא בבת אחת ולכן מקילין בזה, אבל כאן שהיה מחוייב בודאי במעין שלש ועכשיו אוכל בתוך הסעודה מין שספק מזונות וספק המוציא לא פתר את הספק בכלום, מכיון שעל הצד שהוא המוציא אינו המשך של פת הבאה בכיסנין שאכל קודם הסעודה.

יש חולקים על כל זה וסוברים שאין מחלוקת בגדר פת הבאה בכיסנין ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שהטעם שפת הבאה בכיסנין ברכתו מזונות ולא המוציא הוא כמו שכתב השולחן ערוך הרב (סי' קס"ה) וזה לשונו: 'במה דברים אמורים בלחם גמור שדרך בני אדם לקבוע סעודתו עליו, אבל מיני לחמים שיתבאר לפנינו שאין דרכם של בני אדם לקבוע סעודתם עליהם אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון, רק בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש'. ולפי זה אין שום נפק"מ במיני פת הבאה בכיסנין, ובספק הנ"ל יכול לאכול בתוך הסעודה אף מין אחר של פת הבאה בכיסנין ויוצא מכלל ספק.

העולה לדינא:

א. המקדש בשבת בבוקר על מיני מזונות ואין בדעתו לאכול את הסעודה מיד, אף אם לבסוף לא נשתהה פסק הגרש"ו אויערבאך צ"ל שיברך מעין שלש. ב. אם בדעתו לאכול מיד את הסעודה לא יברך אחריו דספק ברכות להקל. ג. לכתחילה כדי לפתור ספק זה יאכל בתוך הסעודה דבר שברכתו מזונות, ויוצא מכלל ספק.

אכילת מזונות לסעודה שלישית אחר השקיעה

ליבון הלכתא

הרה"ג ישעיה גוטמן

ברוך סיים את מסכת החיפושים והשלים עם המצב שבו הוא אינו מוצא את לחמניית ה"המוציא" שלו בכל האיזור בו למיטב זכרונו הניח אותה. את החלות של השטיבל הוא יכול רק לראות ולא לאכול - הן מכילות גלוטן, וברוך אינו אוכל גלוטן מטעמי בריאות. כל שמצא היה רק שקית עם מספר פרוסות עוגה ללא גלוטן, אותן ייעד לעצמו לשבת אחה"צ אך לבסוף לא טעם מהן. קעת שש עליהן ברוך כמוצא שלל רב, בהן הוא יצא ידי חובת סעודה שלישית היום. הוא הציץ בשעון הקיר שלמולו וחש אל השולחן הקבוע בו סועד הוא סעודה שלישית בדיבוק חברים. ברוך הספיק לטעום אך מעט מן העוגה בטרם חבט בו הצקל הגבאי היושב לצידו: "עוד שלושים שניות השקיעה, הזדרז", שלושים השניות חלפו תוך שלושים שניות וברוך יושב ותוהה, האם באמת אסור לו להמשיך ולאכול? האם עליו להפסיק ולאכול מחמת ששקעה החמה?

תשובה: כתב בשולחן ערוך (סי' רצ"ט ס"א) 'אסור לאכול שום דבר או אפילו לשתות יין או שאר משקים חוץ ממים, משתחשך עד שיבדיל'. ובטעם הדבר ביאר את המשנה ברורה שמיד במוצאי שבת חלה עליו חובת הבדלה, ואסור לאכול עד שיבדיל על הכוס. וכל זה כשאינו בתוך הסעודה, אבל אם נמצא בסעודה שלישית מותר, וכלשון השו"ע שם: 'אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו אין צריך להפסיק, ואם היה יושב ושונה וחשכה לו צריך להפסיק', והיינו שאם לא נטל ידיו לסעודה שלישית אלא רק יושב ושונה אסור להמשיך משתחשך. ועדיין מקום הניחו לנו לעיי' כיצד יהיה הדין באכילת מזונות וכדו' שאינם שתייה אך גם אינם בחשיבות סעודה, האם רשאי להמשיך ולאכלם אחר השקיעה או לא?

הנה, בנידון זה לא מצאנו לפוסקים הראשונים שדנו בענין, אך גדולי האחרונים מצינו שכתבו בפשיטות זה בכה וזה בכה, ונציגם כאן בקצרה.

בערוך השלחן (רצ"ט ה) כתב: 'זהו כשישבו בסעודה אבל אם היה יושב ושונה, ואפילו רבים, צריכים להפסיק ואפילו אוכלים פירות ומגדנות, ונראה לי אפילו אוכלים מזונות אין זה קביעות דאם היא קביעות היה להם ליטול ידיהם ולברך המוציא, ומדלא עשו כן הוה אכילתם עראי וצריכים להפסיק', וכן בקצות השלחן להגאון רבי חיים נאה ז"ל (סי' צד) כתב בפשיטות: 'ופשוט דהיינו דוקא באכילת קבע שמברכין המוציא וברכת המזון'. וטעם שיטתם נראה שנועץ בטעם ההיתר להמשיך ולאכול כשהוא בתוך הסעודה, שמבואר בפוסקים והביאו גם בערוך השלחן שם שמאותו טעם שבליל שבת צריך להפסיק ולאכול עד שיקדש ואפילו הוא בתוך סעודה והוא מפני כבוד השבת, מאותו טעם במוצאי שבת אינו צריך להפסיק ולאכול, ולא עוד אלא שאסור להפסיק שנראה כמגרש את המלך ח"ו. ואולי וסבירא להו שטעם זה שייך רק כשקובע עצמו בסעודה שרק אז אם מפסיק באמצע מלאכול הוי זלוזל, אך באם סתם אוכל מזונות ופירות ודאי שצריך להפסיק.

אמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' לו) כתב בפשיטות להיפך וז"ל שם: 'לכאורה, משמעות הפוסקים דהוא מטעם קביעות סעודה דהיינו ברכת המוציא עד ברכת המזון. איברא לשון הלבוש שם כתב הטעם דאין צריך להפסיק באכילה כיון דקבע לכבוד השבת נמשך השבת עם קביעותו, וכיון דבנידון דידן רוצה לצאת את דיני סעודה שלישית במיני תרגימא אם כן דינו כסעודת שבת, ושייך שפיר מה שכתב הלבוש דנמשך השבת עם קביעותו, עד כאן לשונו. הרי לנו שדעתו מפורשת להיתר אך כל זה רק כשיוצא ידי חובתו בסעודה שלישית במיני התרגימא, ולא כאשר סתם אוכל'.

בפסקי תשובות (סי' רצ"ט) הביא את דברי שבט הלוי הללו והסתפק לשיטתו האם כאשר אוכל מזונות וחשכה לו שממשיך לאכול האם גם רשאי לשתות אז, ומצדד לומר שאף לשבת הלוי שתיה אינה מתבטלת לאכילה שאינה סעודת פת ורק את המזונות יוכל להמשיך [ובתשובות והנהגות ד, עה) מצאנו שיטה מעניינת שמביאה ולא ציין מי הסוברה וכתב: 'ולפי זה מאי דמסקי משום איהו מגדולי הוראה שאסור לברך על פירות באמצע הסעודה הנמשכת בלילה, שאכילת פירות אינו המשך הסעודה וכתחלה באיסור חשיב'. ונראה מדבריו שיש הסוברים שאפילו בתוך סעודת פת אין לאכול פירות. שהוא אכילה חדשה כיון שמברך לפנייהם ברכת 'פרי העץ'. אך הוא דוחה שם את דבריהם ומעלה שהעיקר כמנהגינו וזה המנהג הפשוט].

ויציין שכל ההסתמכות על מזונות ומיני תרגימא לסעודה שלישית היא רק בדיעבד ובשעת הדחק וכפי המתואר, או כאשר ממש שבע או במקום חולי. אך לכתחילה יש לקובעה בנטילת ידים והמוציא, וכפי השיטה העיקרית המובאת בשלחן ערוך (סי' רצ"ט ס"ה), וכה כתב הערוך השלחן (סי' רצ"א): 'חלילה להקל בזה ועבירה גדולה ביד המקילים בזה לצאת במיני תרגימא, ויש להזהיר על זה מאד מאד, ואין היתר כי אם לחולה. והמזולזלים בסעודה שלישית לצאת ידי חובתם בלא פת עתידים ליתן את הדין' עכ"ל.

ולמעשה אנו נוהגים להחמיר ואין ממשיכים לאכול משתחשך, ולדוגמא כשעוסקים בכבוד יום טוב בפירות ומשקאות, אין ממשיכים לאכול לאחר שקיעת החמה. אמנם בנידון דידן כשנתקע ובשעת הדחק כשיוצא בזה ידי חובת סעודה שלישית יש להקל ולהתיר לו לאכול גם לאחר השקיעה, וכדעת בעל שבט הלוי.

העולה לדינא:

לכתחילה אין להמשיך ולאכול אחר השקיעה, אך בשעת הדחק ובמקום צורך יש להקל להמשיך ולאכול אף לאחר השקיעה.

שינוי מקום בהולכי דרכים - לענין ברכה ראשונה ואחרונה

הדין של 'הולכי דרכים' לענין ברכות הוא דין שכיח מאוד, ויש שנתקעים איתו כל יום, ואביא כמה דוגמאות כדי להבין כמה הדין הזה שכיח אצלנו:

מצוי הדבר בנהגים, שהם מכינים קפה [בכוס קלוק עם מכסה] ויוצאים לאוטו, טועמים בבית, לוגמים בדרך לאוטו [שלא ישפך להם], ושותים ברכב, ויל"ע עם ברכת שהכל שבירך בבית, ממשיך לכל המקומות. עוד לדון, אברך שמוקדם בבוקר יוצא מביתו לכיוון הבית המדרש להתפלל וותיקין, וכשרחובות ריקים לוקח עמו כוס קפה, ושותהו בדרך, ורוצה לקחת עוד קפה בבית המדרש, האם עליו לברך שוב או לא. עוד יש לברר, כשגמר לאכול בדרך, האם עליו לברך מיד או שיכול להמשיך בדרכו ולברך שם.

תשובה: בשו"ע [סימן קע"ח ס"ד] הובא הדין של הולכי דרכים, 'אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר אינו מברך ברכת המזון אלא במקום השני, כמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם, ויושבים ומברכין במקום סיום אכילתם'. ואף דברישא הוא דין של בדיעבד, בסיפא בדין של הולכי דרכים, לכו"ע הוה לכתחילה, וכדמבואר במשנ"ב [שם סקמ"ב] דהולכי דרכים לכו"ע מותר להם להלך ולאכול, ואף אם אין רואין מקומן הראשון מחמת מרחק הדרך, או שמפסיקין אילנות, משום דהם לא קבעו עצמן לכתחילה לאכול במקום שברכו ורק לילך ולאכול, ולכן אין נחשבין כלל עי"ז עוקרין ממקומן.

עוד הביא המשנ"ב שם, ואם היה דעתו לאכול סעודתו במקום שברכו המוציא ונמלכו לגמור סעודתו בדרך הליכתו כ"ז שרואין מקומו הראשון מותר להם לאכול דחשיב מקום אחד, אבל באין רואין מחמת מרחק הדרך או מחמת הפסק אילנות חשיב שינוי מקום, ובפירות צריך לברך שנית. ודין שלישי ואחרון שמביא המשנ"ב לענין הולכי דרכים, שאם מתחלה חשב לאכול מעט במקומו והשאר לאכול בדרך מהני, דרק מבית לבית לא מהני דעתו באכילת פירות, אמנם אם התחיל לאכול בבית והלך לדרך, הרי הוא כמו מבית לבית דלא מהני דעתו בפירות וצריך לחזור ולברך.

לסיכום הג' דינים של המשנ"ב

- א. הולכי דרכים מותרים לכתחילה להמשיך ולאכול אף שלא רואים מקומם הראשון.
- ב. כשנמצאים בדרך ועצרו לאכול [פיקניק, מנג'ל] ואח"כ רוצים להמשיך בדרך אינם יכולים לאכול בדרך על סמך הברכה הראשונה, מכיון שבשעת אכילה לא הוגדרו כהולכי דרכים, דהרי היה עצירה לצורך אכילתו.
- ג. אם התחילו בבית ע"מ להמשיך בדרך תלוי אם רק טעם או שתה על הדרך לצאת יכלו להמשיך הברכה, אך אם קבע וישב צריך לברך שוב.

ובשו"ת אבן ישראל [הגרי"פ ח"ט הערות על המשנ"ב סימן קע"ח] הוסיף על מה שכתב המשנ"ב שאם קבע בבית כבר לא יכול להחשב כהולכי דרכים, וז"ל ונראה דאם היה להיפוך, דאם החחילו בדרך ובאמצע סעודתו נכנסו לגמור בבית, א"צ לברך שם בבית כיון דבתחילה לא היה להם קביעות, ונשאר כדיון הולכי דרכים. ע"כ.

וצ"ע בדינו, האם דין זה דוקא לגמור את מה שהתחיל, או שברגע שמותר לו לגמור מותר לו לקחת עוד מאכלים מהבית, וכגון במקרה של הקפה, כשגמר הכוס הראשונה בבית הכנסת, האם מותר לו לקחת עוד אחד או לא, ואם נאמר שיכול לקחת עוד כוס כשגמר בבית הכנסת, מה יהיה הדין כשגמר לשתות הכוס בדרך והגיע לבית הכנסת, האם יכול להמשיך ולקחת עוד כוס על סמך הברכה הראשונה, או לא, וכל זה ספיקות עצומות לאיש אשר כמונו, ולא ראיתי שדנו בזה הפוסקים והמלקטים. ולכאורה מלשון האבן ישראל בהסברו כיון דבתחילה לא היה להם קביעות, ונשאר כדיון הולכי דרכים נראה שדעתו שבכל גוונא יכול להמשיך על סמך ברכתו הראשונה. ועדיין צ"ע. ולגבי ברכה אחרונה יל"ע האם הדין שנאמר בהלכה [סימן קפ"ג] לברך דוקא במקום האכילה, קיימת גם בהולכי דרכים, או דשאני הולכי דרכים כיון שלא קבעו לאכול במקום מסוים וגם אין להם מקום מסוים לברך בו, כל העולם מקומם.

ונראה דבברכה אחרונה אין חילוק, וגם הולכי דרכים חיוב ברכה במקומה שלהם במקום שסיימו את אכילתם, ולכן יש להם צורך לחזור למקום אכילתם. הוכחה לזה מהגהות הסמ"ק לרבינו פרץ שמיירי לגבי מקום ברכה אחרונה [עיי"ש ולא אביא כאן את כל האריכות] 'אמנם פוק חזי מה עמא דבר במהלכין בדרך, שהולכין ואוכלין דרך הילוכן עד פרסה או יותר, ויושבין ומברכים במקום סיום אכילתן, ואינם חוזרים למקום שאכלו בראשונה [היינו שמביא ראייה שאין צריכים לחזור למקום שהתחילו לאכול אלא מברכים במקום שגמר] ולפי המנהג [ר"ל שנהגו עוברי דרכים] היה נראה שמברך במקום שאכל באחרונה וכו' עכ"ל

וממה שהביא ראייה מהולכי דרכים שמעינין להדיא שגם הם חייבים לברך ברה"ז במקום אכילתם כמו מי שאוכל בביתו בלא חילוק, ודברי הגהת הסמ"ק הובאו להלכה בשו"ע והוא בעצם יסוד הדין של הולכי דרכים, שאם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר אינו מברך בה"מ אלא במקום השני כמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבין ומברכים במקום סיום אכילתם.

העולה לדינא:

- א. המתחיל לשתות בביתו קפה ע"מ להביאו לרכב או לשתותו ברחוב, אם לא התחיל בדרך קביעת בביתו, אלא טעם וכדומה, הרי זה מותר, אך אם קודם התיישב לאכול ולשתות אינו פוטר השתיה בדרך.
- ב. יל"ע האם פוטר הקפה הבא שישתה במקום החדש, ונראה להקל אך אין בידי להכריע.
- ג. ברכה אחרונה צריך להיות במקום שסיים לשתות.

אם גם אוכל יש לנטילה על מה לחול, ומשמע מדבריו שגם דיבור יהא מותר.

ושיטת שו"ע הרב בדין זה מוקשית שבסימן קפ"א (ס"ו) פוסק שמותר בשיחה קלה ב' או ג' תיבות, אמנם בפסקיו בסידור (סדר נט"י לסעודה ה"י) מחמיר אפי' בשיחה קלה, ובסימן קע"ט (ס"ט) מקל עוד לגבי אכילה ושתייה דאם רוצה לחזור וליתול עוד הפעם מים אחרונים סמוך לברכת המזון רשאי לאכול ולשתות, ואע"פ שנטל מקודם בתורת מים אחרונים עם כל זה יכול להפכם שיחשבו כמים בעלמא. ולפי"ז הוא הדין לגבי דיבור שיכול ליתול מים אחרונים עוד הפעם ולבטל המים שנטל קודם, דלפי הטעם שתלוי במחשבתו אין חילוק בין אכילה לדיבור. אמנם כל זה לגבי מקרה שיכול לסמוך הברכה, אמנם אם מוכרח להפסיק יכול להיות דגם לפי המשנ"ב יכול לאכול ולדבר, דהרי הוא סובר שלדבר נחוץ יכול לבטל בשבילו את התיכף לנטילת ידיים ברכה, וברכת זימון לא גרע מדבר נחוץ שהרי חובה להמתין לזימון ועל כרחו מוכרח להפסיק הרבה. וכיון דמצינו דהמשנ"ב מושווה דיבור מועט להפסק מרובה לגבי הפסקה בין נט"י לברכה, וכיון שכבר מפסיק זמן רב יכול גם לדבר, אמנם י"ל שאע"פ שמפסיק בסוג הפסקה אחת צריך לסמוך לגבי הפסקה שניה.

אך י"ל עפ"י שיטת האשל אברהם (בוטשאטש) לגבי שמע ברק או רעם לאחר נטילת ידיים למים אחרונים שיכול לברך רק תוך כדי דיבור, ומביא עצה שלאחר הברכה ילכלך ידיו ושוב כן יתחייב בנטילה וזה יועיל לו גם למים אחרונים, ואע"פ ששיטת המשנ"ב לגבי הפסקה בדיבור היא שאין ניתן לסמוך, וע"כ דלא מתיר להפסיק בדיבור ואח"כ יעשה ידיו אינן נקיות. אמנם בנידון דידן שכבר מפסיק להמתין לזימון לכאורה בכהאי גוונא דלשו"ע הרב יכול להחשיב מים שנטל כמים בעלמא, ולאשל אברהם יכול לעשות ידיו אינן נקיות ויתחייב בנטילה, וגם שיטת המשנ"ב בדין אם נצרך להפסיק האם יכול להפסיק בעוד סוג הפסק אינה ברורה, ולכן ניתן להקל לדבר וליתול עוד פעם לאחר שילכלך ידיו [אך לאכול על מנת שיתלכלכו ידיו ויתחייב בנטילה, נכנס למח' האם מתחייב בברכה לפני ואחרי האוכל].

העולה לדינא:

נחלקו הפוסקים לגבי נוטל מים אחרונים האם יכול לאכול לשתות ולדבר ולאחריהם יטול שנית, ועל כן מהנכון למנוע מלהפסיק. אמנם אם נצרך להפסיק יכול לדבר, אם לאחר מכן ילכלך את ידיו ויטלם שוב סמוך לברכת המזון.

